

Žan BODRIJAR

PROZIRNOST ZLA

*OGLED
O KRAJNOSNIM FENOMENIMA*

S francuskog preveo
MIOBRAG RADOVIĆ

SVETOVI / NOVI SAD

Naslov izvornika:

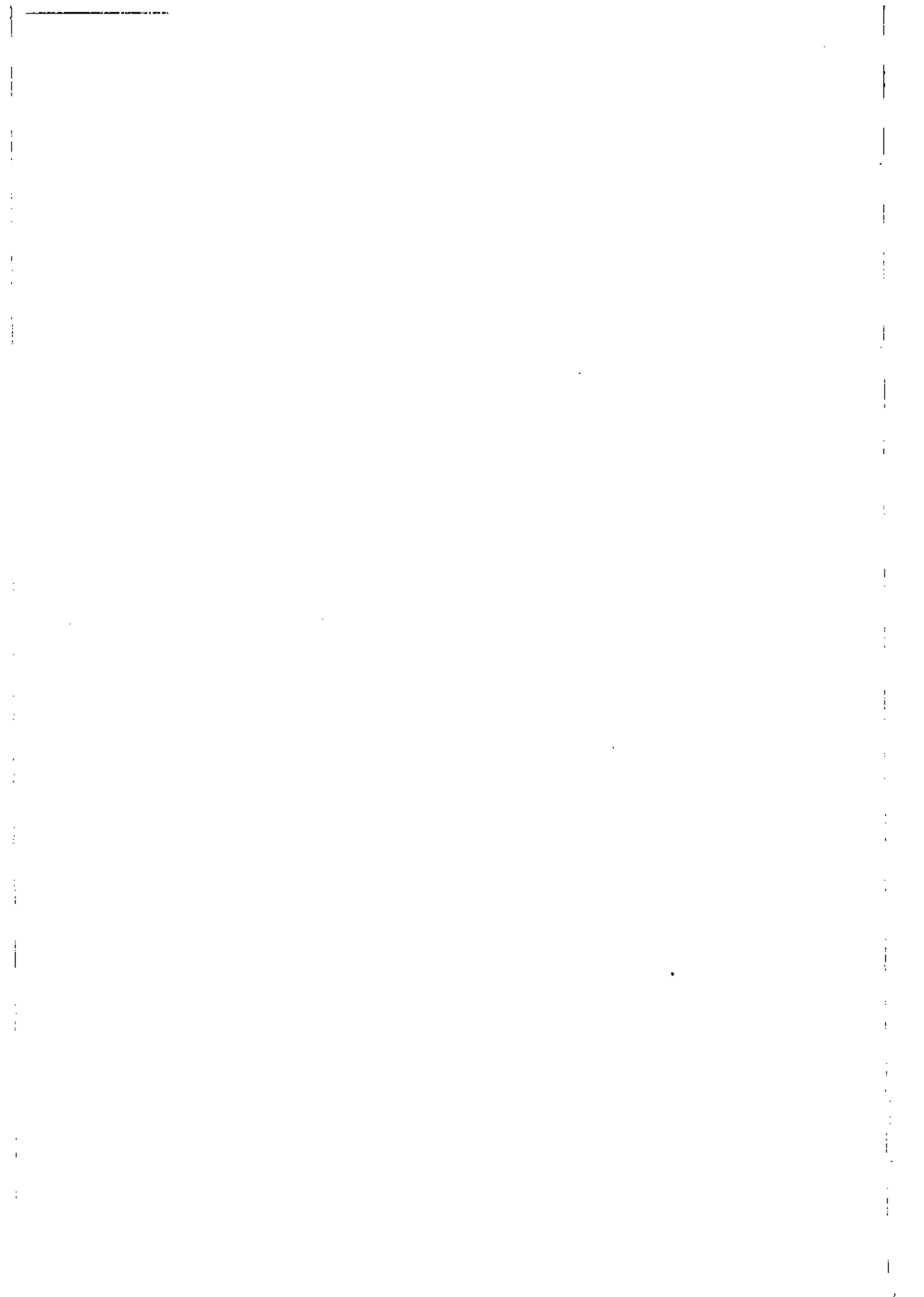
Jean Baudrillard
LA TRANSPARENCE DU MAL
Essai sur les phénomènes extrêmes
Ed. Galilée, Paris 1990

144/1904

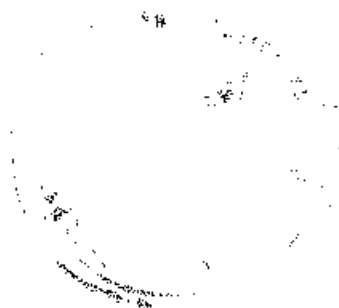
Since the world drives to a delirious state of things, we must drive to a delirious point of view.

Pošto se svet kreće ka deliričnom stanju stvari, mi moramo da se krećemo ka deliričnom gledištu.

Bolje je nastradati od ekstremnosti nego od ekstremiteta.

POSLE PIRA

Ako bi trebalo okarakterisati sadašnje stanje stvari, rekao bih da je to stanje posle pirovanja. Pirovanje, to je sav eksplozivni trenutak Moderne, trenutak oslobađanja na svim poljima. Političkog oslobodjenja, seksualnog oslobodjenja, oslobodjenja proizvodnih snaga, oslobodjenja destruktivnih snaga, oslobodjenja žene, deteta, podsvesnih nagona i oslobodjenja umetnosti. To je uznošenje svih reprezentacijskih modela i svih antirepresentacijskih modela. Bilo je to totalno pirovanje stvarnog, racionalnog, seksualnog, kritičkog i antikritičkog, rasta i krize rasta. Prešli smo sve puteve proizvodnje i virtualnog viška proizvodnje predmeta, znakova, poruka, ideologija i uživanja. Danas je sve oslobodeno, igre su odigrane i mi se opet nalazimo kolektivno pred ključnim pitanjem: ŠTA RADITI POSLE PIRA?

Mi možemo još samo da simuliramo pirovanje i oslobađanje, da se pravimo kako hitamo u istom pravcu sve brže, ali u stvarnosti mi ubrzavamo u prazno, jer su sve svrhovitosti ubrzavanja već za nama, i da je ono što nas muči i opседа anticipiranje svih ishoda raspolaganjem svim znakovima, oblicima i željama. Šta da se radi onda? To je ono stanje simulacije u kome možemo samo ponovo da odigramo sva scenarija zato što su već bila igrana – bilo stvarno, bilo virtualno. To je stanje ostvarene utopije, ostvarenosti svih utopija, u kome paradoksalno valja i dalje živeti kao da se to nije ni dogodilo. No, pošto one jesu, i kako više ne možemo gajiti nadu da ih ostvarimo, preostaje nam samo da ih hiperrealizujemo kroz neodređenu simulaciju. Mi živimo u neokončanom reprodukovanju idealâ, fantaz-

mi, slika i snova koji su odsada iza nas, a koje nam ipak treba reprodukovati u nekoj vrsti fatalne ravnodušnosti.

Uglavnom, revolucija se svuda dogodila, ali nikako ona-ko kako se to očekivalo. Svuda je ono što je oslobođeno bilo to da bi prešlo u čisto kruženje i da bi ušlo u orbitu. Sa izvesnom odstupnicom može se reći da je neminovni ishod svakog oslobađanja da hrani i napaja mreže. Oslobođene stvari su zavetovane neprestanom menjanju, što znači rastućoj neodređenosti i principu neizvesnosti.

Ništa (čak ni Bog) ne nestaje više kroz okončanje ili smrt, nego umnožavanjem, zaražavanjem, zasićivanjem i prozirnošću, iscrpljivanjem i istrebljivanjem, epidemijom simulacije i prelaskom u sekundarno postojanje simulacije. Nema više fatalnog načina nestajanja, nego je to fraktalni način disperzije.

Ništa se više ne ogleda stvarno, ni u ogledalu ni u ponoru (koji još nije ništa drugo nego beskrajno udvajanje svesti). Logika virusnog širenja mreža nije više logika vrednosti, pa prema tome ni ekvivalencije. Nema više revolucije, nego je to kružno kretanje, involucija vrednosti. U isto vreme, to je centripetalna sila i ekscentričnost svih sistema, jedna unutarinja metastaza, jedna grozničava samozatrovanost koja ih nagoni da eksplodiraju izvan vlastitih granica, da prekorače svoju vlastitu logiku, i to ne u čistoj tautologiji, nego u fantastičnom dizanju na stepen na kome se igraju vlastitom pogibelji.

Sve ove peripetije vraćaju nas na sudbinu vrednosti. Ja sam nekada, u tamnoj žudnji za klasifikacijom, prizivao trojstvo vrednosti. Prirodni stupanj upotrebne vrednosti, trgovinski stupanj razmenske vrednosti i strukturalni stupanj vrednosti-znaka. Jedan prirodni zakon, jedan trgovinski zakon i jedan strukturalni zakon vrednosti. Ovakve podele su formalne, naravno, ali to pomalo kao kod fizičara koji svakog meseca izmišljaju neku novu česticu. Jedna

simulakrum = simulacija, prostor

ne izbacuje drugu: one idu jedna za drugom i nižu se po zamišljenoj putanji. Dodaću ovde novu česticu u mikrofizi-
ci simulakruma. Posle prirodnog, trgovinskog i struktural-
nog stupnja, nastupio je fraktalni stupanj vrednosti. Prvom
je odgovarao prirodni referent i vrednost se razvijala kao
pozivanje na prirodnu upotrebu sveta. Drugom je odgova-
rao jedan opšti ekvivalent i vrednost je nastajala kao refe-
rencija na logiku robe. Trećem odgovara jedan kôd i
vrednost se u njemu razvija s obzirom na skup modela.
Četvrtom, fraktalnom stupnju, ili pak virusnom, ili još ta-
čnije stadijumu isijavanja vrednosti, više uopšte nema refe-
rence, vrednost zrači u svim pravcima u svim intervalima,
bez referiranja na bilo šta, čistim medašenjem. Za taj frak-
talni stupanj ne postoji više ekvivalencija, ni prirodna ni
opšta, ne postoji više, strogo govoreći, ni zakon vrednosti,
nego postoji samo neka vrsta epidemije vrednosti, opšta
metastaza vrednosti, umnožavanje i nasumično raspršiva-
nje. Strogo uzevši, više ne bi trebalo govoriti o vrednosti,
jer ova vrsta pomnožavanja i lančane reakcije čini nemogu-
ćim svako vrednovanje. Još jednom je to kao u mikrofizi-
ci: isto je tako nemoguće računati u izrazima lepog ili ružnog,
istinitog ili lažnog, dobra ili zla kao što je nemoguće izra-
čunati brzinu i položaj čestice u isto vreme. Dobro više nije
na vertikali zla, ništa se ne nanosi na apscisu i na ordinatu.
Svaka čestica sledi svoje vlastito kretanje, svaka vrednost ili
fragment vrednosti, zablista za trenutak na nebu simulacije,
zatim nestaje u praznini, po iskidanoj liniji koja se samo
izuzetno seče sa drugim linijama. To je sama shema frak-
talnog, i to je sadašnji nacrt naše kulture.

Kada se stvari, znaci, radnje oslobode od svoje ideje, od
pojma, suštine, vrednosti, reference, od svog porekla i
svrhe, tada ulaze u samoreprodukovanje bez kraja. Stvari i
dalje funkcionišu, dok je ideja o njima odavno nestala. One

i dalje funkcionišu u potpunoj ravnodušnosti za vlastiti sadržaj. A paradoks je što one funkcionišu utoliko bolje.

Tako je ideja progresa iščezla, ali progres i dalje funkcioniše. Ideja bogatstva koje podrazumeva proizvodnju nestala je, ali proizvodnja nastavlja punom parom. Ona se, naprotiv, ubrzava ukoliko postaje ravnodušna prema prvobitnim namenama. Za političko se može reći da je ideja o njemu iščezla, ali da politička igra i dalje traje u potajnoj ravnodušnosti za vlastiti ulog. Za televiziju, da ona teče u potpunoj ravnodušnosti za vlastite slike (ona bi mogla da radi čak i pod pretpostavkom da čovek nestane). Možda u svakom sistemu i u svakom pojedincu tinja potajni nagon da se zbaci vlastita ideja i sopstvena suština, kako bi se mogao širiti u svim smerovima i rasprostirati u svim pravcima? Ali posledice toga rastakanja mogu biti samo fatalne. Svaka stvar koja je izgubila svoju ideju nalik je na čoveka koji je izgubio svoju senku – on pada u sumanutost u kojoj se gubi.

Ovde počinje red, ili metastazijski nered demultiplikacije putem kloniranja, kanceroznog razmnožavanja (koji više ne sluša čak ni genetski kôd vrednosti). Tada u neku ruku jenjava na svim poljima velika pustolovina seksualnosti, tj. seksualnih bića – u korist stadijuma besmrtnih i bespolnih bića koja se poput protozoa razmnožavaju jednostavnom deobom Istog i deklinacijom kôda. Sadašnja tehnološka bića, mašine, klonovi, proteze, sva teže tom tipu razmnožavanja i sasvim polako uvode taj proces među bića koja slove kao ljudska i seksualna. Svi sadašnji pokušaji, među kojima i akumetrijska istraživanja u biologiji, teže da razjasne tu genetsku promenu, linearno reprodukovanje u sekvenci, kloniranje i partenogenezu tih malih mašina bez bračnih partnera.

Od vremena seksualnog oslobođenja, lozinka je bila: maksimum seksualnosti uz minimum rađanja. Danas, san

kloniranog društva bi bio pre obrnut: maksimum razmno-
žavanja uz što manje seksa. Nekada je telo bilo metafora
duše, zatim je bilo metafora pola, a danas nije više metafo-
ra ni za šta, nego je mesto metastaze, mašinskog lančanog
povezivanja svih procesa, jednog programiranja u nedogled
bez simboličke organizacije, bez transcendentnog cilja, u
čistom promiskuitetu sa sobom koji je takode i promisku-
itet mreža i povezanih kola.

Mogućnost metafore se gubi na svim područjima. To je
jedan od vidova opšte transseksualnosti koja se proširuje
znatno izvan seksa – na sve discipline, ukoliko one gube
svoj posebni karakter i stupaju u jedan proces konfuzije i
zaražavanja, u zakrivljeni proces gubljenja razgovetnosti
koji je prvi događaj među svim novim događanjima. Eko-
nomija je postala transekonomija, estetika je postala tran-
seestetika, seks postaje transseksualno i sve to konvergira u
transverzalni i univerzalni proces u kome više nijedan dis-
kurs ne ume da bude metafora nekog drugog, pošto za
postojanje metafore treba da postoje diferencijalna polja i
razgovetni predmeti. No, kontaminacija svih disciplina
stavlja tačku na tu mogućnost. Totalna metonimija, virusna
je po definiciji (ili po nedefiniciji). Tema tog virusnog *nije*
transponovanje biološkog polja, jer sve je zatrovano u isto
vreme i u istom svojstvu virulencije, lančanom reakcijom,
nepredvidivim i besmislenim širenjem, metastazom. I naša
melanholija potiče možda otuda, jer metafora je još bila
lepa, estetska, igrala je na razliku i na privid razlike. Da-
nas, metonimija (zamenjivanje celine prostim delovima i
opšta zamenljivost izraza) uglavljuje se na deziluziji meta-
fore.

Medusobna kontaminacija svih kategorija, zamenjivanje
jedne oblasti drugom, konfuzija žanrova. Tako seks više
nije u seksu, nego na svakom drugom mestu. Političko nije
više u politici, nego zagaduje sva druga područja: ekonomiji

ju, nauku, umetnost, sport... Ni sam sport više nije u sportu – već je u poslovima, u seksu, u politici, u opštem stilu postizanju rezultata. Sve je zahvaćeno sportskim koeficijentom izvrsnosti, naprezanja, rekordom i infantilnim prevazilaženjem sebe. Svaka kategorija prolazi tako kroz jednu prolaznu fazu u kojoj se njena suština razređuje u homeopatijske doze, zatim u infinitezimalne doze u rastvaranju celine, dok se ne izgubi i ne ostavi samo neuhvatljivi trag kao u pamćenju vode.

Tako sida odgovara manje prekomernosti seksa i uživanja nego jednom gubljenju seksualne kompenzacije opštim infiltriranjem u sva područja života, tom provetravanju seksa u svim trivijalnim varijantama seksualnog prizivanja. Kad je sve seks, tu se gubi imunost, gubi se seksualna razlika, pa i sama seksualnost. U tom prelamanju seksualnog principa realnosti na fraktalnom, mikrolozičkom i neljudskom nivou smešta se stihijska zbrka epidemije.

Mi još uvek čuvamo možda u pamćenju, kao što voda čuva sećanje na beskrajno razložene molekule, ali upravo je to samo jedno molekularno pamćenje, korpuskularno sećanje na prethodni život, ne i pamćenje oblika i jedinstvenosti (crta na licu, boje očiju, može li voda da sačuva njihov oblik?). Tako mi čuvamo pečat seksualnosti bez lica, beskrajno razložene u kovitlacu političke kulture, u medijskom, komunikacijskom huku, i na kraju u zakrivljenoj raspomamljenosti side.

Zakon koji je nama nametnut jeste zakon mešanja žanrova. Sve je seksualno. Sve je političko. Sve je estetsko. Istovremeno. Sve je poprimilo politički smisao, naročito posle 1968: svakodnevni život, ali i ludilo, jezik, medija, ali takođe i želja postaju politički utoliko što ulaze u oblast oslobođenja i kolektivnih procesa mase. U isto vreme, sve je postalo seksualno, sve je predmet želje: moć i znanje, sve se tumači izrazima fantazmi i potiskivanja, seksualni stereotip se svuda zacario. Istovremeno, sve se i estetizuje: po-

litika se estetizuje kroz spektakl, seks kroz reklamu i pornografiju, a sve aktivnosti kroz ono što se sporazumno naziva kulturom, nekom vrstom medijacijske i reklamne semiologizacije koja osvaja sve – što je kseroks stupanj kulture. Svaka kategorija je podignuta na najviši stepen uopštavanja, pa samim tim gubi svoju posebnost i upija se u sve druge. Kad je sve politika, onda više ništa nije politika i ta reč više nema smisla. Kad je sve seksualno, onda ništa više nije seksualno, i seks gubi svaku određenost. Kad je sve estetsko, ništa više nije ni lepo ni ružno, i sama umetnost nestaje. To paradoksalno stanje stvari, koje je istovremeno totalno ispunjenje ideje, savršenstvo modernog pokreta, i osporavanje, njegova likvidacija kroz samu njegovu prekomernost, kroz proširivanje preko vlastitih granica može se ponovo zahvatiti jednom istom figurom: transpolitikom, transseksualnim, transestetikom.

involucija = uvijanje, zamotavanje, zaplet, za in ršaj,
opadanje, slabljenje

Nema više avangarde, ni političke, ni seksualne, ni umetničke, koja odgovara jednoj sposobnosti anticipiranja, pa prema tome ni mogućnosti radikalne kritike u ime želje, u ime revolucije i u ime oslobađanja oblika. Taj revolucionarni pokret je opisao svoju putanju. Slavni pokret moderne nije doveo do preobražaja svih vrednosti, kako smo mi o tome sanjali, nego do disperzije i involucije vrednosti, čiji je rezultat za nas potpuna pometnja i nemogućnost da se ponovo shvati princip (jednog) estetskog određenja stvari, isto onako kao i seksualnog ili političkog određenja.

Proletarijat nije uspeo da se ukine kao takav i to je očiglednost istorije jedan vek i po posle Marksa. On nije uspeo da sebe ukine kao klasa i samim tim da ukine klasno društvo. To je možda zato što nije ni bio klasa, kao što je rečeno, što je jedino buržoazija bila istinska klasa i što je jedino ona mogla da negira sebe kao takva. To je ona učinila delom, a s njom i kapital, stvarajući jedno besklasno društvo, ali koje nema ništa zajedničko sa onim koje bi

proizišlo iz revolucije ili negacije proletarijata kao takvog. Sam proletarijat je naprosto nestao. On je nestao istovremeno sa klasnom borbom. Nema sumnje da se kapital razvijao svojom vlastitom protivrečnom logikom, bio bi razgrađen od proletarijata. Marksova analiza ostaje idealno besprekorna. On jednostavno nije predvideo mogućnost da se kapital, suočen sa imanentnom pretnjom, u neku ruku transpolitizuje i da uđe u orbitu s onu stranu proizvodnih odnosa i političkih suprotnosti, da se osamostali u jednoj plutajućoj formi, koja je ekstatička i nasumična, te tako da totalizuje svet po svojoj slici. Kapital (ali može li se on još zvati tako?) zatvara prolaz ka političkoj ekonomiji i ka zakonu vrednosti: u tom smislu on uspeva da izbegne svoj vlastiti kraj. On nadalje funkcioniše mimo svojih vlastitih svrhovitosti i na jedan način lišen potpuno referencijalnosti. Početni događaj tog preobražaja bila je bez sumnje kriza iz 1929; krah iz 1987. samo je kasnija epizoda istoga procesa.

U revolucionarnoj teoriji je postojala takođe i živa utopija da država odumre, da se političko negira kao takvo, kroz apoteozu i prozirnost socijalnog. Ništa nije bilo od toga. Političko je doista nestalo, ali ono nije preraslo sebe u socijalnom, nego je povuklo socijalno za sobom u propast. Mi se nalazimo u transpolitičkom, tj. na nultom stepenu političkog, koji je takođe i stepen njegove reprodukcije i beskrajne simulacije. Jer sve ono što se nije uzdiglo iznad sebe ima pravo na oživljavanje bez kraja. Političko nikad neće dovršiti svoje nestajanje, ali neće dopustiti ničemu drugom da izroni umesto njega. Nalazimo se u histeriji političkog.

Ni umetnost nije uspela, po estetskoj utopiji modernih vremena, da nađe sebe kao idealna forma života [ranije nije trebalo da se samoprevazilazi ka totalitetu, jer on je već tu, a ona (umetnost) je religiozna]. Nije ukinula sebe u jednoj transcendentnoj idealnosti, nego u opštoj estetizaciji

svakodnevnog života, nestala je u korist čistog kruženja slika, u jednoj transestetici banalnosti. U toj peripetiji umetnost prethodi čak i kapitalu. Ako je presudna politička epizoda bila strateška kriza 1929, od kada se kapital otvara prema transpolitičkoj eri masa, ključna epizoda u umetnosti je bila svakako {Dada i Dišan (Duchamp)}, u kojoj se umetnost, oporičući svoje pravilo estetske igre, otvara prema transestetskoj eri banalnosti slika.

Nije se ostvarila ni seksualna utopija. Ona koja bi se sastojala za seks u tome da se oporekne kao izdvojena aktivnost i da se ispuni kao potpuni život – ono o čemu još sanja seksualno oslobođenje: totalitet želje i njeno ispunjenje u svakom od nas, istovremeno muškom i ženskom, kao sanjana seksualnost, kao uznošenje želje iznad razlike polova. Elem, kroz seksualno oslobođenje, seksualnost je uspela samo da se osamostali kao ravnodušno kruženje znakova pola. Ako smo zaista na putu prelaza ka transseksualnom stanju, ono nema ničeg zajedničkog sa revolucijom života kroz seks, već sa konfuzijom i promiskuitetom koji se otvaraju prema virtuelnoj ravnodušnosti seksa.

Ne proishodi li uspeh komunikacije i informacije, na isti način, iz nemogućnosti društvenog odnosa da se ostvari kao otudeni odnos? U nedostatku toga, on se udvaja kroz komunikaciju, umnožava se kroz mnogostrukost mreža i pada u ravnodušnost mreža. Komunikacija je ono društvene nije i od društvenog, to je hiperrelacijsko, to je socijalnost preaktivirana tehnikama socijalnog. No socijalno u svojoj suštini nije to. Bio je to jedan san, mit, utopija, konfliktna i protivrečna forma, nasilna forma, u svakom slučaju jedan isprekidani i izuzetni događaj. Komunikacija, banalizovanjem meduprostora, dovodi društvenu formu do ravnodušnosti. Zato nema utopije komunikacije. Utopija komunikacijskog društva nema smisla, pošto komunikacija proističe upravo iz nesposobnosti društva da se prevaziđe u pravcu drugih ciljeva. Isto važi i za informaciju: višak zna-

nja se rasipa ravnodušno u svim pravcima, ali on se samo komutira. U međuprostoru, sagovornici su uključeni jedni u druge kao utikač i utičnica. „Ono” komunicira, kao što je to dobro rečeno, nekom vrstom jedinstvenog kola, trenutnog, i da bi ono komuniciralo dobro, potrebno je da to ide brzo, nema vremena za ćutanje. Slike iz medija (i tekstovi iz medija su kao slike) nikada ne ćute: slike i poruke moraju da se ređaju bez prekida. Dakle, tišina je upravo ona sinkopa u kolu, ona lagana katastrofa, onaj zev koji, recimo na televiziji, postaje visoko značenjski – prekid nabijen istovremeno strepnjom i ushićenjem, potvrđujući da je svaka takva komunikacija u biti samo usiljeni scenario, jedna neprekinuta fikcija koja nas čuva slobodnim od praznine i čije slike vrebamo sa istom opčinjenošću. Slika čoveka koji sedi i gleda, jednog dana štrajka, ekran svog praznog televizora, vredeće jednoga dana kao jedna od najlepših slika antropologije XX veka.

TRANSESTETSKO

Umetnost, vidimo je da buja svuda, a rasprava o umetnosti još brže, ali u svom pravom geniju, u svojoj sposobnosti da oporekne realno i da mu suprotstavi jednu drugu scenu, na kojoj se stvari pokoravaju jednom pravilu više igre, jednu onostranu figuru u kojoj bića, poput linija i boja na platnu, mogu da izgube svoj smisao, da nadidu svoju vlastitu svrhu i da u jednom poletu začaravanja poprime svoju idealnu formu, pa makar to bila i forma sopstvenog uništenja, umetnost je u tom smislu nestala! Ona je nestala kao simbolički pakt kojim se razlikuje od čiste i proste proizvodnje estetskih vrednosti koje mi poznajemo pod imenom kulture: umnožavanja znakova u beskraj i reciklaže nekadašnjih i sadašnjih oblika. Ne postoji više osnovno pravilo, ni kriterijum sudenja ni zadovoljstva. Danas, na polju estetike, nema više Boga da bi priznao svoje. Ili, prema jednoj drugoj metafori, nema više zlatne podloge za estetske sudove ni za estetsko zadovoljstvo. To je kao sa novčanicama koje vidimo da se više ne mogu razmenjivati i odsada plutaju svaka za sebe, bez mogućeg pretvaranja u stvarne vrednosti ili bogatstvo.

Takode smo i u umetnosti stigli dotle: do stepena ultra-brze cirkulacije i nemoguće razmene. „Dela” se više ne razmenjuju, niti jedna za druga niti kao referencijalna vrednost. Ona nemaju više ono tajno zavereništvo koje čini snagu jedne kulture. Mi ih više ne čitamo, mi ih dekodiramo po merilima koja su sve protivrečnija.

Ništa tu nije protivrečno sebi. Neogeometrizam, novi ekspresionizam, nova apstrakcija, nova figuracija, sve to

divno sapostoji u potpunoj ravnodušnosti. Zato što sve te težnje nemaju vlastitog genija, one mogu da sapostoje u istom kulturnom prostoru. Zato što u nama podstiču duboku ravnodušnost, mi možemo da ih prihvatimo istovremeno.

Umetnički svet pokazuje čudan izgled. To je kao da postoji staza umetnosti i nadahnuća. To je kao da se sve ono što se veličanstveno razvijalo nekoliko vekova odjednom ukočilo, okamenilo pred svojom vlastitom slikom i sopstvenim bogatstvom. Iza svakog grčevitog pokreta savremene umetnosti, postoji neka vrsta inercije, nešto što ne uspeva više da se prevaziđe i što se vrti oko sebe u sve većem i većem ubrzanju. Staza živog oblika umetnosti, i u isto vreme bujanje, gromoglasno licitiranje, mnogobrojne varijacije na sve te ranije oblike (uzgibani život po sebi onoga što je mrtvo). Sve je to logično: Tu gde ima staze, ima i mečastaze. Tu gde prestaje da se uređuje živa forma, gde prestaje da funkcioniše pravilo genetske igre (kod raka), ćelije počinju da bujaju u neredu. U biti, u sadašnjem neredu umetnosti moglo bi se pročitati raskidanje tajnog kôda estetike, kao što se u izvesnim biološkim poremećajima može pročitati raskidanje genetskog kôda.

Kroz oslobodenje svih oblika, linija, boja i estetskih shvatanja, kroz mešanje svih kultura i stilova naše društvo je proizvelo jednu opštu estetizaciju, jednu promociju svih oblika kulture, ne zaboravljajući ni oblike antikulture, uznošenje svih reprezentacijskih i anti-representacijskih modela. Ako je umetnost u osnovi bila samo utopija, tj. nešto što izmiče svakoj realizaciji, danas je ta utopija potpuno ostvarena: preko medija, informatike, videa, svako je postao potencijalno kreativan. Čak se i anti-umetnost, najradikalnija od umetničkih utopija, pokazala ostvarenom, otkako je Dišan izložio nosač za bocu, otkako je Endi Vorhol (Andy Warhol) pozeleo da postane mašina. Celo-

kupna industrijska mašinerija sveta ispostavilo se da je estetizovana, pokazalo se da je sva beznačajnost sveta preoblikovana estetikom.

Kažu da je veliki pohod Zapada što je pregnuo da merkantilizuje svet i da sve preda sudbini robe. To bi bilo pre pregnuće da se svet estetizuje, da se režira kosmopolitski, da se režira u slikama, da se organizuje semiološki. Ono čemu mi prisustvujemo, iznad trgovačkog materijalizma, jeste šēmiurgija svega putem reklame, medija i šlika. Čak i ono najmarginalnije i najbanalnije, čak i ono najsrमतnije estetizuje se, kulturalizuje se i muzealizuje. Sve se kaže, sve se izražava, sve dobija snagu ili način znaka. Sistem funkcioniše manje na robnom višku vrednosti nego na estetskom višku vrednosti znaka.

Govori se o dematerijalizaciji umetnosti minimalnom umetnošću, konceptualnom umetnošću, efemernom umetnošću, anti-umetnošću, čitavom jednom estetikom prozirnosti, nestajanja i razovaploćenja, ali se u stvarnosti estetika svuda materijalizuje u operativnoj formi. Umetnost je uostalom zato i prinudena da se pravi minimalnom, da igra svoje vlastito nestajanje. Ona to čini već jedan vek, po svim pravilima igre. Ona pokušava, kao sve forme koje nestaju, da se udvoji kroz simulaciju, ali će se uskoro sasvim ukloniti, ostavljajući mesto za ogroman veštački muzej i pomamnu reklamu.

Eklektička vrtoglavica formi, eklektička vrtoglavica zadovoljstava: to je već bila figura baroka. Ali u baroku je vrtoglavica umetnog takođe i vrtoglavica putenog. Kao i ljudi baroka, i mi smo neobuzdani stvaraoci slika, ali smo mi u potaji ikonoborci. Ne od onih koji razbijaju slike, nego od onih koji proizvode obilje slika *na kojima se nema šta videti*. Većina savremenih slika, video, slikarstvo, plastične umetnosti, audiovizuelno, sintetičke slike su doslovno slike gde nema šta da se vidi, slike bez tragova, bez senke, bez posledica. Sve što se naslućuje jeste da je iza svake od

njih nešto nestalo. A one samo i jesu to: trag nečega što je nestalo. Ono što nas očarava na jednobojnoj slici jeste divno odsustvo svake forme. To je brisanje – i dalje u obliku umetnosti – svake estetske sintakse, isto kao što nas očarava u transseksualnom brisanje svake seksualne razlike – još uvek u formi spektakla. Te slike ništa ne skrivaju, ništa ne otkrivaju, one su na neki način izvestan negativan intenzitet. Jedina dobit od kutije Kembel d'Endi Vorhol (Campbell d'Andy Warhol), koja je ogromna, jeste u tome što se više ne postavlja pitanje o lepom i o ružnom, o stvarnom i nestvarnom, o transcenciji i imanenciji, tačno onako kao što vizantijske ikone dopuštaju da se više ne postavlja pitanje postojanja Boga – ipak ne gubeći veru pritom.

U tome je čudo. Naše slike su kao ikone: one nam omogućuju da i dalje verujemo u umetnost, mimoilazeci pitanje njenog postojanja. Tako možda treba posmatrati svu našu savremenu umetnost kao ritualni skup za ritualnu upotrebu, isključivo s obzirom na njenu antropološku funkciju i bez pozivanja na bilo koji estetski sud. Mi bismo se tako vratili na kulturni stupanj prvobitnih društava (spekulativni fetišizam umetničkog tržišta čini i sam ritualni deo prozirnosti umetnosti).

Mi smo u ultra-estetici i u infra-estetici. Uzaludno je tražiti u našoj umetnosti koherentnost ili estetski usud. To bi bilo kao da se nebesko plavetnilo traži pored infra-crvenog ili ultra-ljubičastog.

Na toj tački, budući da više ne stojimo ni u lepom ni u ružnom, već u nemogućnosti da o tome sudimo, mi smo osuđeni na ravnodušnost. Ali iznad te ravnodušnosti poma-lja se jedno drugo očaravanje koje dolazi umesto estetskog zadovoljstva. Kada se lepo i ružno oslobode, svako od svojih prinuda, umnožavaju se na neki način: oni postaju lepši od lepog ili ružniji od ružnog. Tako savremeno slikarstvo neguje ne zapravo ružno (koje je još uvek estetska vre-

dnost) nego ružnije od ružnog („bad”, „worse”, kič), jednu ružnoću na drugi stepen zato što je oslobođena svog odnosa sa suprotnošću. Oslobođeni od „pravog” Mondrijana, vi ste slobodni da se pravite „većim Mondrijanom od samog Mondrijana”. Oslobođeni od pravih naivaca, vi možete da se pravite „naivnijim od naivaca”, itd. Oslobođeni od realnog, vi možete da stvarate realnije od realnog: hiperrealno. Uostalom, sve je započelo sa hiperrealizmom i pop-artom, podizanjem svakodnevnog života na ironični stepen fotografskog realizma. Danas to uspinjanje obuhvata sve umetničke forme i sve stilove bez razlike, koji ulaze u transestetsko polje simulacije.

Ima jedna paralela za to uspinjanje u samom tržištu umetnosti. Takođe i tu, zato što je stavljena tačka na svaki robni zakon vrednosti, sve postaje „skuplje od skupog”, skupo na kvadrat: cene postaju ogromne, nadmetanje sumanuto. Kao što kad više nema pravila za estetsku igru, ona počinje da se raspaljuje na sve strane, isto tako kad se izgubi svaki oslonac na zakon vrednosti, tržište prevagne u špekulaciju bez kočnice.

Isto ubrzanje, isto ludilo, ista prekomernost. Razbukavanje reklame umetnosti stoji u izravnoj vezi sa nemogućnošću svakog estetskog vrednovanja. Vrednost plane u odsustvu vrednosnog suda. To je ekstaza vrednosti.

Tako danas postoje dva tržišta umetnosti. Jedno se još uvek ravna po hijerarhiji vrednosti, čak i ako su ove već spekulativne. Drugo je po slici plutajućih kapitala koji izmiču kontroli na finansijskoj pijaci: to je čista spekulacija, totalna mobilnost, koja izgleda nema drugog opravdanja nego da predstavlja izazov upravo zakonu vrednosti. To tržište umetnosti zavisi više od kocke i potlača, od space-opere u hiperprostoru vrednosti. Treba li biti sablažnjen time? Nema ničeg nemoralnog u tome. Kao što je savremena umetnost izvan ružnog i lepog, tržište je s onu stranu dobra i zla.

TRANSSEKSUALNO

Polno označeno telo je predano danas nekoj vrsti veštačke sudbine. A ta veštačka sudbina, to je transseksualnost. Transseksualno ne u anatomskom smislu, nego u opštijem smislu travestita, u smislu igre na promenu polnih znakova, i, u suprotnosti sa ranijom igrom seksualne razlike, *igre seksualne indiferencije*, nerazlikovanja seksualnih polova i ravnodušnosti prema seksu kao prema uživanju. Seksualno je podignuto do uživanja (to je lajtmotiv oslobođenja), transseksualno je podignuto do veštine, bilo da je to veština promene pola ili igra odevnih, morfoloških, gestovnih znakova karakterističnih za „prebege“. U svakom slučaju, bilo da je reč o hirurškoj ili semiurškoj operaciji, o znaku ili organu, radi se o protezi, i danas, kad je sudbina tela da postane proteza, logično je da model seksualnosti postane transseksualnost, a da ova svuda postane mesto zavodenja.

Svi smo mi transseksualci. Kao što smo potencijalno biološki mutanti, mi smo isto tako potencijalno transseksualni. I to nije pitanje biologije. Svi smo mi simbolično transseksualci.

Pogledajte Ćicolinu (Ciccolina). Ima li veličanstvenijeg ovaploćenja seksa i pornografske nevinosti seksa? Nju su suprotstavili Madoni, nevinom voću aerobika i ledene estetike, lišenoj svake čari i čulnosti, mišićavoj muškobanji, od koje se upravo zato i mogao napraviti ideal sinteze. Ali nije li i sama Ćicolina takode transseksualna? Duga srebrnasta kosa, grudi utegnute u grudnjake, idealni oblici jedne lutke na naduvavanje, erotika liofilna iz crtanih filmova ili iz

science fiction i, naročito, pre naglašavanje seksualnog diskursa (nikad izopačenog, nikad razvratnog), totalno prestupništvo sa ključem u ruci; idealna žena ružičastih telefona, plus crotska ideologija mesoždera koju više nijedna žena ne bi danas upražnjavala – osim upravo jedne transseksualke i travestita: samo oni, to se zna, žive od preuveličanih znakova, od mesožderskih znakova seksualnosti. Telesna ektoplazma kakva je Čicolina priključuje se ovde veštačkom nitroglicerinu Madone i androginom i frankenštajnovskom šarmu Majkla Džeksona (Michael Jackson). Sve su to mutanti, travelosi, bića genetski barokna, čiji crotski *look* skriva neodređenost roda. Svi ti „*gender-benders*” su prebezi seksa.

Pogledajte Majkla Džeksona. Majkl Džekson je usamljeni mutant, preteča polutanstva koje je savršeno budući da je univerzalno, nove rase posle rasa. Današnja deca nemaju blokada u odnosu na društvo mešanaca: ono je njihov svet i Majkl Džekson nagoveštava ono što ona zamišljaju kao idealnu budućnost. Tome treba dodati da je Majkl Džekson naručio operaciju lica, ispravljanje kose, da mu se izbeli koža, ukratko on je sebe izgrađivao do u sitnice: to je ono što je od njega načinilo jedno nevino i čisto dete – veštačkog androgina iz bajke koji, bolje od Hrista, može da vlada svetom i da ga izmiri zato što je on bolji nego dete-bog: to je dete proteza, embrion svih formi o kojima je sanjala mutacija koja bi da nas oslobodi od rase i seksa.

Moglo bi se govoriti takode o „travelosima” estetike čija bi amblemska figura bio Endi Vorhol. Kao Majkl Džekson, Endi Vorhol je usamljeni mutant, preteča jednog savršenog i univerzalnog polutanstva, jedne nove estetike posle svih estetika. Kao i Džekson, on je jedan savršeno veštački lik, takode nevin i čist, jedan androgin nove generacije, neka vrsta mistične proteze i veštačke mašine koja

nas oslobada svojim savrešenstvom seksa i estetike u istim mah. Kad Vorhol kaže: sva dela su lepa, ja nemam da biram, sva savremena dela jednako vrede – i kad kaže: umetnost je svuda, dakle ne postoji, svako je genijalan, i svet takav kakav jeste u svojoj banalnosti genijalan je, niko ne može u to da poveruje. Ali on time opisuje jednu konfiguraciju moderne estetike koja je estetika radikalnog agnosticizma.

Svi smo mi agnostici ili „prebezi” umetnosti i seksa. Mi nemamo više ni estetičkih ni seksualnih uverenja, nego ih ispovedamo sva.

Mit o seksualnom oslobodenju ostaje u životu ispod toliko oblika stvarnosti, ali u imaginarnom prevlast ima transseksualno, sa svojim androgini i hermafroditnim varijantama. Posle orgijanja, travestit. Posle želje, zračenje svih erotskih simulakruma, bez reda, i transseksualnog kiča u svoj slavi. Postmoderna pornografija ako hoćete, gde se seksualnost gubi u teatralnom ispadu dvosmislice. Stvari su se dobrano izmenile otkako su politika i seks činili deo istog podrivajućeg projekta: ako Cícolina može danas da bude izabrana za poslanika u italijanskom parlamentu, to upravo znači da se transseksualno i transpolitičko spajaju u istoj ironičnoj ravnodušnosti. To postignuće, nezamislivo samo pre nekoliko godina, svedoči o činjenici da je ne samo seksualna nego i sva politička kultura prešla na stranu travestiranog.

Ta strategija isterivanja tela pomoću znakova seksa, isterivanja želje njenim preteranim izvođenjem na scenu znatno je uspešnija nego dobra stara represija pomoću zabrane. Ali protivno onoj drugoj, više se uopšte ne vidi kome ona koristi, jer podležu joj svi bez razlike. Taj režim travestita je postao sama osnova našeg ponašanja sve do našeg traganja za identitetom i razlikom. Mi više nemamo

vremena da tragamo za identitetom po arhivama, u pamćenju, ni u projektu ni u budućnosti. Potrebno nam je trenutno sećanje, jedno neposredno uključenje, neka vrsta reklamnog identiteta koji se može proveriti istoga časa. Tako, ono za čime se danas traga nije toliko zdravlje koje je stanje organske ravnoteže, nego jedno prolazno, higijensko i reklamno blistanje tela – mnogo više postignuće nego idealno stanje. Rečeno rečnikom mode i spoljašnjosti, ono što se traži nije više toliko lepota ili zavodjenje, nego je to *look*.

Svako traži svoj *look*. Kako više nije moguće izvući argument iz vlastitog postojanja, preostaje još samo čin pojavljivanja, ne brinući o tome da se bude, pa čak ni da se bude gledan. Ne: ja postojim, ja sam tu, nego: ja sam vidljiv, ja sam slika – *look, look!*

To nije čak ni narcisoidnost, to je ekstravertovanje bez dubine, neka vrsta reklamne prostodušnosti u kojoj svako postaje impresario svog vlastitog nastupanja.

Look je neka vrsta minimalne slike, najkraća definicija, poput slike na videu, taktilne slike, kako bi rekao Makluan (McLuhan), koja ne izmami čak ni pogled, ni divljenje, kao što to još uvek čini moda, nego neki specijalni čisti efekti, bez posebnog značenja. *Look* već više nije ni moda, nego jedna prekoračena forma mode. To ne zahteva za sebe čak više ni jednu logiku isticanja, to nije više ni igra razlika, *to igra na razliku bez vere u nju*. Njemu je svejedno za razliku. Biti sobom postaje kratkotrajno postignuće, bez sutrašnjice, splasnuti manirizam u svetu bez manira...

Gledan unazad, taj trijumf transseksualnog i travestirarnog baca čudnu svetlost na seksualno oslobođenje ranijih naraštaja. Ono pak, daleko od toga da bude, prema vlastitom govoru, proboj maksimalne erotske vrednosti, sa povlašćenim uznošenjem ženskog i uživanja, trebalo je da bude samo posredna faza ka mešanju rodova. Seksualna revolucija je možda imala da bude samo jedna deonica ka tran-

sseksualnosti. To je, uglavnom, problematična sudbina svake revolucije.

Kibernetička revolucija dovodi čoveka suočenog sa ekvivalencijom mozga i kompjutera do ključnog pitanja: „Jesam li čovek ili mašina?” Genetička revolucija koja je u toku dovodi do pitanja: „Jesam li čovek ili virtuelni klon?” Seksualna revolucija, oslobađajući sve virtualnosti želje, dovodi ga do temeljne zapitanosti: „Jesam li muškarac ili žena?” (Psihoanaliza je bar doprinela tom načelu seksualne neizvesnosti.) Što se tiče političke i društvene revolucije, prototipa svih ostalih, ona je čoveka, dajući mu upotrebu slobode i vlastite volje, neumitnom logikom navela da se zapita gde je njegova vlastita volja, šta on u biti hoće i šta ima pravo da očekuje od samog sebe – problem nerešiv. Takav je paradoksalni ishod svake revolucije: sa njom počinju neodređenost, strepnja i pometnja. Kada jednom prođe orgijanje, oslobodjenje će ostaviti svakoga u traganju za svojim generičkim i seksualnim identitetom, sa sve manje mogućih odgovora, s obzirom na kruženje znakova i mnogostrukost zadovoljstava. Tako smo postali transseksualni. Kao što smo postali transpolitički, tj. bića politički indiferentna i nediferencirana, androgina i hermafroditska, koja su unela, varila i odbacila najprotivrečnije ideologije, nemajući na sebi ništa više od maske, postali smo u svojoj glavi, možda i u svom neznanju, „prebezi” političkog.

TRANSEKONOMSKO

Ono što je interesantno u krahu Volstrita (Wall Street) 1987, to je neizvesnost u pogledu katastrofe. Da li je bilo i hoće li biti istinske katastrofe? Odgovor: neće biti stvarne katastrofe zato što živimo u znaku virtuālne katastrofe.

Tom prilikom je došlo nepobitno do razlaza između fiktivne ekonomije i stvarne ekonomije – i taj razlaz nas štiti od realne katastrofe proizvodnih ekonomija.

Je li to dobro ili je to zlo? To je ista stvar kao i razlaz između rata zvezda i teritorijalnih ratova. Ovi se vode svuda, ali nuklearni rat ne izbija. Da nema nepovezanosti između njih, odavno bi se već dogodio atomski sukob. Nad nama se nadnose bombe i moguće katastrofe koje ne izbijaju: međunarodni krah berze i finansija, atomski sukob, bomba dugova trećeg sveta i demografska bomba. Naravno, može se reći da će sve to neminovno eksplodirati jednoga dana, kao što je predskazano seizmičko propadanje Kalifornije u Pacifik za sledećih pedeset godina. Ali tu su činjenice: mi smo u situaciji u kojoj ne dolazi do toga. Jedina stvarnost je razuzdano vrćenje kapitala u krug čije pucanje ne povlači za sobom supstancijalni poremećaj u realnim ekonomijama (suprotno krizi iz 1929, kada razdvajanje dveju ekonomija nije ni izbliza bilo tako uznapredovalo). Bez sumnje, zato što se sfera plutajućeg i spekulativnog kapitala toliko osamostalila, ni sami njegovi grčevi ne ostavljaju tragove.

Oni ipak ostavljaju jedan smrtonosni trag u samoj ekonomskoj teoriji, potpuno razoružanoj pred tim pucanjem svog predmeta. Takođe su potpuno razoružani i teoretičari

rata. Jer ni tu bomba ne eksplodira, nego se sam rat rasprskava na totalni i preteći rat u orbiti i na brojne stvarne ratove na tlu. Ta dva rata nemaju ni iste dimenzije ni ista pravila, kao ni realna ekonomija i virtualna ekonomija. Treba da se naviknemo na to deljenje i na svet kojim vlada ta izvitoperenost. Doduše, bila je kriza 1929, pa eksplozija u Hirošimi, dakle trenutak istine kraha i sukoba, ali niti je kapital zapadao iz ozbiljne krize u još ozbiljniju krizu (kao što je to hteo Marks), niti je rat prelazio iz sukoba u sukob. Dogadaj se odigrao jedanput, u jednoj tački, i to je sve. Nastavak je nešto drugo: hiperrealizacija krupnog finansijskog kapitala, hiperrealizacija razornih sredstava, i jedna i druga su postale planetarne nad našim glavama na vektorima koje ne dosežemo, ali koji u isti mah izmiču samoj stvarnosti: na hiperrealizovanom ratu i hiperrealizovanom novcu – oni kruže po nedostižnom prostoru, ali samim tim svet ostaje takav kakav jeste. Konačno, ekonomije i dalje proizvode, dok bi i najmanja logička posledica fluktuiranja fiktivne ekonomije već bila dovoljna da ih uništi (ne zaboravimo da je obim trgovinske razmene danas četrdeset i pet puta manji nego obim kretanja kapitala). Svet i dalje postoji dok bi hiljaditi deo raspoložive nuklearne sile bio dovoljan da ga ukine. Treći svet i ostali opstaju, dok bi i najmanja želja da se očiste dugovi bila dovoljna da se obustavi promet. Uostalom, dug počinje da se ubacuje u orbitu u kojoj i sam počinje da kruži od jedne banke do druge, od jedne zemlje do druge koja ga otkupljuje za sebe – tako da će se na njega glatko zaboraviti na kraju, stavljajući ga u orbitu poput atomskog otpada i toliko drugih stvari. Krasan je taj dug koji se okreće, ti kapitali koji kruže, to negativno bogatstvo koje će se bez sumnje jednog dana kotirati na berzi.

Kad dug postane suviše neugodan, on se izbacuje u virtualni prostor u kome predstavlja figuru zamrznute katastrofe u svojoj kružnoj putanji. Dug postaje Zemljin satelit, kao rat, kao milijarde dolara plutajućeg kapitala, koji su postali nagomilani satelit što neumorno kruži oko nas.

I to je bez sumnje bolje tako. Za vreme njihovog okretanja, čak i ako eksplodiraju u kosmosu (poput milijardi „izgubljenih” u krah 1987), svet se time ne menja i to je ono najbolje čemu se može nadati, jer je nada u izmirenje fiktivne i realne ekonomije utopijska: te milijarde dolara koje plutaju neprenosive su u realnu ekonomiju – uostalom na sreću, jer ako bi kojim čudom mogle ponovo da se ubace u privrednu proizvodnju, to bi odmah urodilo jednom pravom katastrofom. Isto tako, ostavimo preteći rat u svemiru, jer nas on tamo štiti: samom svojom apstrakcijom, samom svojom ekscentričnom monstruožnošću, nuklearno je naša najbolja zaštita. I naviknimo se da živimo u senci tih izraslina: krstareća bomba, finansijska špekulacija, svetski dug, prenaseljenost (za koju još uvek nije nađeno svemirsko rešenje, ali nada nije izgubljena). Takve kakve su, one se pročišćavaju svojom prekomernošću, samom svojom hiperrealnošću, i ostavljaju svet u neku ruku netaknut, oslobođen od vlastitog dvojnika.

Segalan je rekao da je od trenutka kad se saznalo da je Zemlja stvarno okrugla, putovanje prestalo da postoji, jer udaljiti se od jedne tačke na kugli već je značilo početi približavati joj se. Na okruglini, linearnost poprima jedno čudno savijanje, neko monotono savijanje. Od trenutka kad su kosmonauti počeli da kruže oko Zemlje, svako je počeo tajno da se okreće oko samog sebe. Započela je orbitalna era čiji deo čini kosmos, ali, takode, u punom sjaju, i televizija, i još mnogo drugih stvari, među kojima su molekularno kolo i spirale DNK u tajni naših ćelija. Sa obletanjem prvih svemirskih putovanja završeno je osvajanje sveta (*mondialisation*), ali i sam progres je postao kružni, a svet ljudi se zaokružio u jednu ogromnu orbitalnu mašinu. „Turiranje”^{*} počinje, kako kaže Segalan. Neumor-

^{*} Segalan je upotrebio reč „tourisme”, što izvorno znači „ophod”, „putovanje oko”, a ne naprosto „putovanje” (prim. prev.).

no turiranje ljudi koji zapravo više i ne putuju, nego se vrte u krug po svojoj zaokruženoj teritoriji. Egzotika je mrtva.

Ali Segalanova rečenica dobija jedan drugi, širi smisao. Ne samo što putovanje, to jest, imaginarno Zemlje, fizika i metafizika prevazilaženja i otkrivanja, prestaju da postoje isključivo u korist kruženja nego i sve što je težilo prevazilaženju, transcendiranju i beskraju lagano se povinuje da bi se smestilo u orbitu: znanje, tehnike i saznavanje. Prestajućí da budu transcendentni u svom projektu, oni počinju tkanje jedne besomučne orbite. Tako je i informacija orbitalna: to je znanje koje nikada više neće prevazići sebe, koje se više neće transcendirati niti ogledati u beskraju, ali koje nikada ne dodiruje ni zemlju, koje nema ni pravih usidrenja ni uzemljenja. To kruži, to se vrti, to obilazi svoje putanje, ponekad savršeno nekorisne (ali upravo se pitanje korisnosti ne može više postaviti), i to raste sa svakom svojom spiralom ili sa svakom običenom putanjom. Televizija je slika koja više ne sanja, koja više ne mašta, ali koja ništa nema ni sa realnim. To je zatvoreno orbitalno kolo. Nuklearna bomba, bilo da je nosi satelit ili ne, takođe je orbitalna: ona neće prestati da opseda Zemlju na njenoj putanji, ali ona nije načinjena ni da dodirne zemlju: to više nije konačna bomba, niti ona koja će naći svoj kraj (bar se čovek tako nada), ona je tu u orbiti i dovoljna je da zastraši ili bar da odvraći. Ona više ne izaziva čak ni snove o stravi, razaranje je nezamislivo, ona je naprosto tu u orbiti, visi u vazduhu, i u beskrajnom vraćanju. To isto se može reći i za eurodolare i za mase lutajućeg novca... Sve postaje satelitsko, i moglo bi se čak reći da ni naš mozak nije više u nama, nego pluta oko nas u bezbrojnim grananjima hercova na talasima i u strujnim kolima.

Nije to *science-fiction*, to je naprosto poopštavanje Makluanove teorije o „produžecima čoveka”. Sve što je od ljudskog bića, njegovo biološko telo, mentalno, mišićno i cerebralno pluta oko njega u obliku mehaničkih ili informatičkih proteza. Jednostavno, sve je to shvaćeno kod Ma-

kluana kao pozitivno produženje, kao univerzalizacija čoveka posredstvom medijskih proširenja. To je jako optimistički. U stvari, umesto da gravitiraju oko njega u *koncentričnom* poretku, sve funkcije čovekovog tela su postale satelitizovane oko njega u *ekscentričnom* poretku. One su se smestile u orbitu za sebe, i samim tim, u odnosu na to orbitalno ekstrovertovanje vlastitih funkcija, svojih vlastitih tehnologija, čovek se nalazi u stanju prekomernosti i ekscentričnosti. U odnosu na satelite koje je stvorio i poslao u orbitu, čovek je taj koji je sa svojom planetom Zemljom, sa svojom teritorijom, sa svojim telom postao danas satelitski. Od transcendentnog, on je postao glomazan.

Postoji samo ljudsko telo čije funkcije, postajući satelitske, prave od njega satelit. Sve funkcije naših društava, naročito više funkcije, otkidaju se i prelaze u orbitu. Rat, finansijski promet, tehnosfera i komunikacije postaju satelitske u nedostupnom prostoru, prepuštajući ostalo sudbini. Sve ono što nema pristupa orbitalnoj sili osuđeno je ubuduće na napuštanje, bez priziva, pošto više nema pribežišta ni u bilo kakvoj onostranosti.

Mi živimo u eri bestežinskog. Naš model je ona svemirska kapsula čija kinetička energija potire zemljinu težu. Centrifugalna energija složenih tehnologija olakšava nas od svake teže i preobražava nas u uzaludnu slobodu kretanja. Oslobođeni od svake gustine i svake gravitacije, mi smo uvučeni u orbitalno kretanje koje preti da postane trajno.

Više nismo u stanju rasta, već smo u izrastanju. Mi smo u jednom društvu bujanja, onoga što i dalje raste bez mogućnosti da bude samereno sa svojim vlastitim svrhama, onoga što se razvija bez obzira na sopstveno određenje, čije se posledice umnožavaju sa nestajanjem uzroka, i što dovođi do nečuvevog zagušenja sistema, do deregulacije od hipertelije, od razuzdane funkcionalnosti, od zasićenosti. To

se najbolje može uporediti sa kanceroznim metastazama: gubitkom organskog pravila igre tela što dovodi do toga da skup ćelija može da pokaže svoju nezadrživu i smrtonosnu vitalnost, neposlušnost samim genetskim komandama i da se razmnožava u nedogled.

To više nije kritičan proces: kriza je uvek stvar kauzalnosti, neravnoteže između uzroka i posledica i ona nalazi ili ne nalazi rešenje u preučešavanju uzroka. Dotle, što se nas tiče, sami uzroci postaju nečitljivi, ostavljajući mesto za pojačavanje procesa u prazno.

Sve dok postoji disfunkcija u jednom sistemu i nepokoravanje poznatim zakonima funkcionisanja, postoji perspektiva rešenja putem prevazilaženja. Ali to rešenje nije moguće kad je sistem prekoračio sebe, kad je prevazišao svoje vlastite ciljeve i kad mu se ne može više naći nikakvog leka. Nije dramatičan nedostatak, fatalna je zasićenost: ona stvara istovremeno stanje širenja tetanusa i nepokretnosti.

Upadljiva je pre svega gojaznost svih sadašnjih sistema, ta „dijabolična trudnoća“, kako kaže Sjuzan Zontag (Susan Sontag) o raku, koja je udebljanost našeg informativnog aparata, komunikacije, memorisanja, stokiranja, proizvodnje i uništavanja, toliko pletoričnih da je unapred sigurno da ne mogu više služiti. U stvari, mi nismo stavili tačku na upotrebnu vrednost, sam sistem ju je likvidirao viškom proizvodnje. Toliko je stvari proizvedeno i nagomilano da više nikada neće biti vremena da se njima posluži (to je savršena sreća u slučaju nuklearnog oružja). Toliko je proizvedeno poruka i signala da više nikada neće biti vremena da budu pročitani. Srećom po nas! Jer sa neznatnim delom koji primamo mi smo već u stanju neprestanog strujnog šoka.

Ima neke posebne mučnine u toj nečuvenoj nekorisnosti. Mučnine jednog sveta koji buja, koji se hipertrofira i kome ne uspeva da se porodi. Sve to memorisanje, sve to

arhiviranje, sva ta dokumentacija, koji ne uspevaju da porode jednu ideju, svi ti planovi, programi i odluke koje ne uspevaju da porode jedan događaj, sva ta sofisticirana oružja koja ne mogu da urode jednim ratom!

Ta prezasićenost prevazilazi onu preteranu suvišnost o kojoj je govorio Bataj (Bataille), koju su sva društva oduvek umela da unište učincima nekorisnog i raskošnog proćerdavanja. Mi nemamo više moguće trošenje za svu tu akumulaciju, mi za nju imamo još samo laganu ili surovu dekompenzaciju – pri čemu svaki faktor ubrzavanja igra kao faktor tromosti, približavajući nas tački nepokretnosti. I osećanje katastrofe je predosećanje te tačke nepokretnosti.

Taj dvostruki proces širenja tetanusa i nepokretnosti, ubrzavanja u prazno, nadmetanja proizvodnje u odsutnosti društvene svrhovitosti i uloga, odslikava dvojaki vid koji se uobičajeno pripisuje krizi: inflaciju i nezaposlenost.

Tradicionalna inflacija i nezaposlenost su promenljive veličine unesene u jednačinu rasta: na tom nivou nema uopšte krize – to su anomijski procesi, a anomalija je senka organske solidarnosti. Istinski zabrinjavajuća je anomalija. Anomalija nije jasan simptom, to je čudan znak klonulosti, povrede tajnog pravila igre, ili koje mi bar ne poznajemo. To je možda i neki višak svrhovitosti; mi o tome ne znamo ništa. Nešto nam izmiče, mi izmičemo sebi u jednom procesu nevraćanja, prekoračili smo jednu tačku povratnosti, protivrečnosti među stvarima i zakoračili smo živi u jedan svet neprotivrečnosti, ushićenosti, zanosa i zapanjenosti pred nepovratnim procesima koji ipak nemaju smisla.

Nešto drugo je daleko više zaprepašćujuće od inflacije. To je masa lutajućeg novca koji obujmljuje Zemlju svojim orbitalnim kolom. Jedini pravi veštački satelit: novac koji je postao čisti artefakt, sa zvezdanom pokretljivošću, sa trenutnom konvertibilnošću, i koji je najzad našao svoje

pravo mesto, izvanrednije nego berza: putanju na kojoj se on rađa i diže poput veštačkog sunca.

I nezaposlenost je takođe promenila smisao. Ona više nije strategija kapitala (rezervne armije), više nije kritični činilac u igri društvenih odnosa – da nije tako, budući da je kvota za uzburku odavno prevaziđena, nezaposlenost bi proizvela nečuvene potrese. Šta je ona danas? I ona je takođe neka vrsta veštačkog satelita, satelita nepokretnosti, jedna masa, napunjena ne čak ni negativnim elektricitetom, statičnim elektricitetom, jedan veći ili manji odlomak društva koji se zamrzava. Iza ubrzavanja strujnih kola i razmena, iza besomučnosti kretanja, nešto se u nama, u svakom od nas, usporava do brisanja kruženja. I celokupno društvo počinje da gravitira oko te nepokretne tačke. To je kao da se polovi našega sveta dotiču i taj kratak spoj proizvodi istovremeno burne reakcije i pražnjenje potencijalnih energija. Tu više nije reč o krizi, nego o fatalnom događaju, o usporenoj katastrofi.

U tom smislu, nije nikakav paradoks videti ekonomiju kako se trijumfalno vraća na dnevni red. Može li se govoriti još o „ekonomiji“? Ta očevidna aktuelnost nema više isti smisao kao u klasičnoj ili marksističkoj analizi. Jer njen motor nije više baza materijalne proizvodnje, niti nadgradnja, već je to *destruktuiranje* vrednosti, destabilizacija tržišta i realnih ekonomija, to je trijumf ekonomije oslobođene ideologija, društvenih nauka, istorije, jedne ekonomije oslobođene Ekonomije i predane čistoj spekulaciji, jedne virtualne ekonomije oslobođene realnih ekonomija (ne realno, naravno: virtualno – ali baš danas nije realnost ta koja drži vlast, to je virtualnost), jedne zakrivljene ekonomije koja se time spaja sa svim drugim zakrivljenim procesima. To ona ponovo postaje uzorno pozorište aktuelnosti kao mesto specijalnih efekata i nepredvidljivih događaja jedne iracionalne igre.

Kraj Političke Ekonomije, o njemu smo sanjali s Marksom, kroz odumiranje klasa i prozirnost društvenog, prema neumoljivoj logici krize Kapitala. Zatim smo sanjali o poricanju samih postulata Ekonomije i o marksističkoj kritici za istu priliku: alternativu koja poriče svaki primat ekonomskog ili političkog – ekonomiju naprosto ukinutu kao epifenomen, pobeđenu svojim sopstvenim simulakrumom i višom logikom.

Danas ne treba više o tome da sanjamo: Politička Ekonomija okončava na naše oči, preobražavajući se iz sebe u jednu transekonomiju spekulacije, koja se igra vlastitom logikom (zakonom vrednosti, zakonima tržišta, proizvodnjom, viškom vrednosti, klasičnom logikom kapitala) i koja, prema tome, nema više ništa ni od ekonomije ni od politike. Čista igra plutajućih i proizvoljnih pravila, igra katastrofe.

Politička Ekonomija će tako doživeti kraj, ali nikako onako kako se to očekivalo. Pogoršavajući se do parodije. Špekulacija nije višak vrednosti, to je ekstaza vrednosti, bez obzira na proizvodnju i na njene stvarne uslove. To je čista i prazna forma, forma očišćena od vrednosti, koja igra samo na svoju vlastitu revoluciju (svoje orbitalno kruženje). Destabilizujući sebe, na neki način, čudovišno i ironično, Politička Ekonomija saseca svaku alternativu. Šta se može suprotstaviti jednom takvom nadmetanju koje na svoj način dobija natrag energiju kocke, potlača i prokletog dela koji čini, u neku ruku, prelaz ka estetičkoj i deliričnoj fazi Političke Ekonomije? Taj neočekivani kraj, taj fazni prelaz i ta krivulja razbuktavanja originalnija je u osnovi nego sve naše političke utopije.

DOGAĐAJI SUPER-PROVODNICI

Šta vidimo u istodobnom trijumfu? Terorizam kao forma transpolitičkog, sida i rak kao patološka forma, transseksualno i travestirano kao seksualna i estetska forma uopšte. Jedino ovi oblici su danas fascinantni. Ni seksualne slobode, ni politička debata, ni organske bolesti, pa čak ni konvencionalan rat ne interesuju više nikog (to je sreća kad je u pitanju rat: mnogo ratova se neće dogoditi, zato što nikoga ne bi zanimali). Prave fantazme su negde drugde. One su u onim trima formama koje su sve proistekle iz poremećaja suštinskog načela funkcionisanja i od zbrke posledica nastalih iz toga. Svaka od njih – terorizam, travestiranje i rak – odgovaraju raspaljivanju političke, seksualne ili genetičke igre kao i onemoćalosti i osipanju političkog, seksualnog i genetskog kôda u isto vreme.

Sve su to virusne, fascinantne i ravnodušne forme umnožavane virulencijom slika, jer i sami moderni mediji imaju virusnu moć, a njihova virulentnost je zarazna. Mi se nalazimo u kulturi ozračenosti tela i duhova znacima i slikama, i ako ta kultura proizvodi najlepše efekte, kako se onda čuditi što ona proizvodi takođe i najsmrtonosnije viruse? Nuklearizacija tela je započela u Hirošimi, ali se ona nastavlja na endemski, neumoran način zračenjem medija, slika, signala, programa i mreža.

Mi smo, u stvari, iskvareni „super-provodničkim” događajima, onom vrstom neugodnih interkontinentalnih pomahnitalosti koje više ne napadaju samo države, jedinke ili institucije, nego čitave transverzalne strukture: seks, novac, informaciju i komunikaciju.

Sida, krah, elektronski virusi i terorizam ne mogu se međusobno razmenjivati, ali izgledaju kao jedna porodica. Sida je doista neka vrsta kraha seksualnih vrednosti, računari su odigrali „virulentnu“ ulogu u krah u Vol Strita, ali pošto su i sami zaraženi, preči im krah informatičkih vrednosti. Zaraza nije aktivna samo u okviru jednog sistema, nego igra između jednog i drugog sistema. Celina se vrti oko jedne generičke figure koja je figura katastrofe. Naravno, znaci tog poremećaja bili su tu već odavno: sida u endemskom stanju, krah sa svojim slavim prethodnikom iz 1929. i uz stalno prisutnu pretnju, piratstvo i elektronski udesi sa već dvadeset godina istorije. Ali spoj svih tih endemskih oblika i njihovo gotovo istovremeno prelaženje u stanje galopirajuće anomalije stvaraju jednu originalnu situaciju. Učinci na kolektivnu svest nisu nužno istoga reda: sida se može doživeti kao prava katastrofa, krah se, naprotiv, pre javlja kao neka igra katastrofe, a što se tiče elektronskog virusa, on može biti dramatičan po svojim posledicama, ali i ništa manje vedro ironičan, pa iznenadna epidemija koja se okomi na kompjutere može da pokrene, bar u mašti, jednu opravdanu lagodnost (sem kod profesionalaca).

Drugi vidovi doprinose istom učinku. Umetnost svuda zahvaćena lažnim, kopijom, simulacijom, a istovremeno i pomamnim licitiranjem na tržištu umetnina – prava je metastaza tela ozračenog novcem. Terorizam Ništa više ne liči na lančanu reakciju terorizma u našim ozračenim društvima (uostalom, čime ozračenim? presisanom srećom, bezbednošću, informacijom, komunikacijom? razlaganjem simboličkih jezgara, temeljnih pravila, društvenih ugovora? *Who knows?*), nego reakcija na sidu, reakcija *raidersa* i *hackersa*. I zaraza terorizma, njegova fascinacija, takode

* *Who knows?* – ko zna? (engl.)

** *raider* – napasnik (engl.), figurativno, mešetar na berzi.

je zagonetna kao i zaraza svih tih fenomena. Kada konstruktor softvera unese „soft bombu“ u program, poigravajući se njenom razornošću kao sredstvom pritiska, šta radi drugo nego uzima program i sve njegove operacije kao taoce? I šta drugo čine *raidersi* nego uzimaju i zadržavaju kao taoce preduzeća, špekulišući njihovom smrću i vaskrsavanjem na berzi? Svi ti učinci rade po istom modelu kao i terorizam (taoci su vrednost koja se kotira kao akcije ili slike), ali bi se terorizam isto tako mogao protumačiti prema modelu side, elektronskog virusa ili berzanskog OPA: jedno nema privilegiju nad drugim, to je ista konstelacija pojava. (Novija ilustracija: puštanje u promet diskete sa informacijama o sidi, koja je i sama nosila razorni virus za računare.)

Science-fiction? Jedva. U informaciji i komunikaciji, vrednost poruke je takode i vrednost čistog kruženja, činjenicom da prelazi sa slike na sliku i sa ekrana na ekran. Svi mi uživamo u toj novoj centrifugalnoj vrednosti kao spektaklu (berza, tržište, umetnosti, *raidersi*). Svi mi uživamo u tome kao u spektakularnom ulepšavanju kapitala, kao u estetskom ushićenju. Istovremeno, mi uživamo u potajnoj patologiji tog sistema, u virusima koji su se nakalemili na tu tako lepu mašineriju i kvare je. Ali virusi, u stvari, čine deo hiperlogičke koherencije naših sistema, koriste se svim njihovim putevima i krče im čak i nove (elektronski virusi istražuju granice mreža, koje čak ni mreže nisu predvidele). Elektronski virusi su izraz smrtonosne prozirnosti informacije širom sveta. Sida je očitovanje smrtonosne prozirnosti seksa na nivou čitavih grupa. Krahozi na berzi su izraz smrtonosne prozirnosti jednih ekonomija za druge, munjevitog proticanja vrednosti, koje je sama osnova oslobađanja proizvodnje i razmene. Kada su jednom „oslobodeni“, svi procesi ulaze u visoku fuziju, nalik nuklearnoj visokoj fuzi-

*** *hacker* – secikesa (engl.), figurativno, strast prema kompjuterima...

ji, koja je njen prototip. Ta visoka fuzija procesa događanja nije najmanja čar naše epohe.

I njihova nepredvidljivost nije takode njena najmanja čar. Svakojako, bilo koje predviđanje rada želju da bude opovrgnuto. Često se toga prima sam događaj. Ima takode i suviše predviđanih događaja koji imaju obzira da se ne dogode, oni su naličje onih koji izbijaju nenajavljeni. Treba se kladiti na ta vraćanja konjunktura – treba tipovati na *dogadjajni vic*. Ako izgubite, imate bar zadovoljstvo da ste bacili izazov toj objektivnoj gluposti računa verovatnoće. To je vitalna funkcija koja čini deo kolektivnog genetskog nasleđa. Jedina prava intelektualna funkcija, ona koja igra na protivrečnost, na ironiju, na oprečno mišljenje, na pukotinu, na povratnost i koja će uvek prkositi zakonu i očiglednosti. I ako intelektualci danas nemaju više šta da kažu, to je zato što im je ta ironijska funkcija izmakla, zato što se drže terena moralne, političke ili filozofske svesti, dok se igra promenila, i sva ironija, sva radikalna kritika prešla je na stranu neizvesnog, žestine, katastrofe, slučajnog ili sistematskog obrtanja – ново правило igre, načelo neizvesnosti, koje je danas suvereno u svemu, i izvor snažnog intelektualnog osećanja (bez sumnje, čak i duhovnog zadovoljstva). Na primer, upad virusa u računare: nešto u nama zatreperi od živahnosti pred događajem te vrste, ne iz perverzno ukusa za katastrofu niti iz sklonosti ka go-rem, nego zato što nas je tu okrnulo fatalno čije javljanje uvek izaziva kod čoveka osećanje ushićenosti.

U fatalnom, isti znak vlada i javljanjem i nestajanjem nečega, ista zvezda svezuje nesreću, logika zračenja jednog sistema nalaže njegovo pustošenje. To je suprotno nesrećnom slučaju. Nesrećni slučaj je periferija, fatalno je u srcu sistema (ali fatalno nije uvek kobno, a nepredvidljivo može spadati u očaranost). Nije stoga isključeno da mi ponovo nalazimo, makar i u homeopatskim dozama, nešto od te

dijaboličnosti sve do sitnih anomalija, do malenih poremećaja koji predrugojačaju naš statistički svet.

Može li se proračunati taj tip događajnog vica svaki put? Naravno da ne. Ali zapravo: očiglednost nije sigurna. Baš zato što je nesporna, sama istina gubi lice, sama nauka gubi svoje guzove koji ostaju prilepljeni za fotelju. Samo je dakle školska hipoteza ako se pretpostavi da statistička istina može biti uvek poreknuta. To je nada rođena iz ovejane suštine lukavog kolektivnog genija.

Nekada se govorilo o ćutanju masa. To ćutanje je bilo događaj ranije generacije. Danas, one ne deluju otpadništvom, već zarazom. One zagaduju sondaže i prognoze svojom neobičnom fantazijom. Nisu više odlučujući njihovo uzdržavanje ili ćutanje (što je još uvek nihilističko videnje), već njihovo korišćenje samih mehanizama neizvesnosti. One su zadivljujuće igrale na svoje voljno ropstvo, a o sada će igrati na svoju nevoljnu neizvesnost. To znači da su one, u neznanju stručnjaka koji se njima bave i manipulatora koji veruju da utiču na njih, razumele da je političko virtualno mrtvo, ali da je njima dato da ponovo zaigraju novu igru isto onako razigranu kao što je igra berzanskih fluktuacija, onu u kojoj one vode valcer sa auditorijumima, harizmama, stopom prestiža, kotiranjem slika i to sa jednom nepodnošljivom lakoćom. One su znalački demoralisane i dezideologizovane, da bi postale živi plen računa verovatnoće, a danas one ruše sve slike i igraju se političkom istinom. One igraju ono što su naučene da igraju, na berzi brojki i slika, na totalnoj spekulaciji, sa istom nemoćnošću kao i špekulanti. Suočene sa glupom izvesnošću, sa neumoljivom banalnošću brojeva, masa ovaploćuju na margini, u sociološkom pogledu, načelo neizvesnosti. Ako sistem vlasti organizuje kako može statistički poredak (a društveni poredak je danas statistički poredak), same masa pak u potaji bdiju nad statističkim neredom.

Od takvog virusnog, dijaboličnog, ironičnog i povratnog stanja može se očekivati neki nepoznati učinak, neki događajni vic.

Ovo društvo proizvodi samo neizvesne događaje čije je razjašnjenje neverovatno. Nekada, događaj je stvaran da bi se dogodio, danās se on pravi da bi bio proizveden. On se dakle uvek događa kao virtualni artefakt, kao prerušavanje medijskih oblika.

Informatički virus koji je za pet časova poharao celu američku naučnu i vojnu mrežu bio je *možda* samo jedan test (Virilio), jedan eksperiment samih američkih tajnih službi. Proizveden i simulirani događaj. Znači, ili pravi nesrećni slučaj, koji svedoči o neopozivoj žestini virusa, ili pak, totalna simulacija koja potvrđuje kako je danas najbolja strategija ona koja sračunato destabilizuje u prazno. Gde je fina reč istorije? Pa čak i ako bi pretpostavka o eksperimentalnom simuliranju bila istinita, ona nipošto ne jemči gospodarenje procesom. Virus-test može postati virus-razarač. Niko ne kontroliše lančane reakcije. Tada se ima posla ne više sa simuliranim nesrećnim slučajem, nego sa nezgodom simulacije. Osim toga, zna se da bilo koju nezgodu ili prirodnu katastrofu može preuzeti na sebe terorizam kao svoj čin, ili obrnuto. Tu nema kraja licitiranju hipoteza.

Utoliko je čitav sistem u globalu teroristički. Jer teror nije toliko teror nasilja i nesrećnog slučaja koliko je teror neizvesnosti i odvrćanja. Grupa koja je simulirala *hold-up** već je doživela da bude teže osuđena nego za stvarni *hold-up*: atentat na sami princip realnosti je teži prekršaj nego stvarni napad.

* *hold up* -- pljačka.

Iz svega toga izranja jedna ogromna neizvesnost koja je u samom sreu operativne euforije. Nauke su predvidele tu paničnu situaciju: gubljenje pozicija kako subjekta tako i objekta u eksperimentalnom međuprostoru rada taj definitivni status neizvesnosti u pogledu stvarnosti objekta i objektivne stvarnosti znanja. Sama nauka izgleda da je potpala pod uticaj neznanih privlačnih sila. Ali isto tako i ekonomija čije je vaskrsnuće izgleda povezano sa potpunom nepredvidljivošću koja vlada u njoj. I nagli procvat tehnika informisanja, povezan sa neodredivošću znanja koje je tu u opticaju.

Jesu li sve te tehnike primateljke stvarnog sveta? Ništa nije manje sigurno od toga. Izgleda da je ulog tehnike i nauka pre u tome da nas suoči sa neopozivo nestvarnim svetom, izvan svakog načela istine i stvarnosti. Savremena revolucija je revolucija neizvesnosti.

Mi nismo spremni da je prihvatimo. I paradoks je što se nadamo da ćemo joj umaći sa još više informacija i komunikacije, pogoršavajući samim tim odnos neizvesnosti. Strano bežanje unapred trka koju trče tehnike i njihovi izopačeni efekti, trka čoveka i njegovih klonova na stazi Mebijusovog prstena tek je započela.

OPERACIJSKA BELINA

Paradoksalno, ta neizvesnost dolazi od jednog neumerenog pozitiviteta i od neumitnog padanja stope negativiteta. Neka vrsta leukemije zahvatila je naša društva, jedna vrsta rastapanja negativiteta u euforiji pod infuzijom. Ni Revolucija, ni filosofija prosvetćenosti, ni kritička utopija nisu se ostvarile kroz prevazilaženje protivrečnosti, i ako su problemi bili rešavani, bili su to narušavanjem negativne ravnoteže, rasipanjem ukletih energija putem simulacije koja je u celosti usmerena na pozitivitet i izveštačenost i ustoličenjem jedne neopozive prozirnosti. To je pomalo kao čovek koji je izgubio svoju senku: to znači da je postao proziran za svetlost koja ga krozira, ili pak, da je osvetljen sa svih strana i da je preterano izložen bez odbrane svim svetlosnim izvorima. Tako smo mi sa svih strana obasjani tehnika, slikama, informacijom, bez mogućnosti da prelamamo tu svetlost, pa smo prepušteni beloj aktivnosti, beloj društvenosti, pranju tela kao novca, ispiranju mozga i pamćenja, totalnoj asepsiji. Pere se nasilje, ispira se istorija u jednom džinovskom manevru estetičke hirurgije na čijem kraju postoje još samo društvo i pojedinci zaprepasćeni pred nasiljem, zanemeli pred negativitetom. A sve ono što ne može više da bude negirano kao takvo osudeno je na radikalnu neizvesnost i na beskonačnu simulaciju.

Mi se nalazimo pod punim hirurškim zahvatom koji teži da stvari odseče od njihovih negativnih crta i da ih idealno preoblikuje jednom sintetičkom operacijom. Estetska hirurgija: slučajnost lica, njegova lepota ili ružnoća,

njegove prepoznatljive crte, sve će to valjati da se popravi i da se od toga napravi nešto lepše od lepog: jedno idealno lice, hirurško lice. Astrološki znak, znak u kome ste rođeni, čak će vam i to prepraviti, sinhronizovati sa vašim astralnim znakom i vašim načinom života: tj. projekt za sada utopijski, ali ne bez budućnosti, jednog Instituta za zodijačku hirurgiju gde bi vam ugradili sa nekoliko prikladnih manipulacija znak vašeg izbora.

I pol kome pripadamo, taj delić sudbine koji nam preostaje, taj minimum fatalnosti i drugojačenja (*alterite*), i to se može promeniti po svom nahodanju. Da i ne računamo estetiku zelenih površina, prirode, gena, događaja i istorije (doterana i popravljena Revolucija, uzdignuta u smislu prava čoveka). Sve mora da bude post-sinhronizovano prema merilima optimalne saglasnosti i kompatibilnosti. Svuda se dolazi do te neljudske formalizacije lica, reči, pola, tela, volje i javnog mnjenja. Svaka iskra sudbine i negativnog mora biti odstranjena u korist nečega što liči na smešak smrti u *funeral homes*^{*}, u korist opšteg iskupljivanja znakova jednim džinovskim zahvatom plastične hirurgije.

Sve mora da bude žrtvovano jednoj operativnoj generaciji stvari. Proizvodnja, nije više Zemlja ta koja rada, niti je rad ono što stvara bogatstvo (famoznim zaručenjem Zemlje i Rada), nego je Kapital taj koji čini da Zemlja i Rad proizvode. Rad nije više akcija, nego je operacija. Potrošnja više nije čisto i jednostavno uživanje, nego je to sugerisano uživanje, jedna operacija modelovana i indeksovana prema diferencijalnom spektru objekata-znakova.

Komunikacija nije više govorenje, ona je sugerisano govorenje. Informacija nije znanje, nego je sugerisano znanje. Pomoćni glagol „faire” (činiti, sugerisati) ukazuje da je tu

* *funeral homes* – kapele (engl.)

reč o operaciji, ne o delanju. U reklami i propagandi nije reč o verovanju, nego da se sugerije verovanje. Saučesništvo nije ni aktivni ni spontani društveni oblik, ono je uvek indukovano nekom vrstom mašinerije ili mahinacije, to je sugerisano delanje, kao animiranje i druge slične stvari.

Danas je i samo htenje medijatizovano modelima volje, naručenim htenjem, što je ubeđivanje ili odvracanje. Ukoliko sve ove kategorije još imaju neki smisao: htenje, moć, verovanje, znanje, delovanje, želja i uživanje, one su, da tako kažemo, subtilizovane jednim pomoćnim modalitetom: modalitetom glagola „faire” (činiti, sugerisati). Svuda je aktivna reč ustupila mesto fiktivnom pomoćnom glagolu, a radnja po sebi ima manje značenja od činjenice da je proizvedena, indukovana, potraživana, medijatizovana i tehnicizirana.

Ne sme biti drugog znanja osim onog koje dolazi od sugerisanog znanja. Ne sme biti drugog govorenja mimo onog koje dolazi od sugerisanog govora, to jest, od čina komunikacije. Ne sme biti akcije izvan one koja proističe iz interakcije, sa kontrolnim ekranom i *feed backom*^{*}, ako je moguće. Jer ono čime se upravo odlikuje operacija, nasuprot akciji, jeste to da je nužno regulisana u svom odvijanju – ako nije tako, onda to ne komunicira. To govori, ali to ne komunicira. Komunikacija je operativna ili je nema. Informacija je operativna ili je nema.

Sve naše kategorije su tako ušle u eru neprirodnosti, gde više nije reč o htenju, nego o tome da se sugerije htenje, ne o tome da se čini nego da se naruči činjenje, ne o tome da nešto vredi nego o sugerisanju vrednosti (sva reklama), ne o znanju nego o sugerisanju znanja – i, *last but not least*^{**}, ne toliko o uživanju koliko o sugerisanju

* *feed back* – sistem povratnih informacija (engl.)

** *last but not at least* – na kraju, ali ne kao poslednje (engl.)

uživanja. To je veliki savremeni problem: ničemu ne služi uživanje, treba lično priuštiti uživanje drugima. Uživanje postaje čin saopštavanja, ti me primaš, ja te primam, uživanje se razmenjuje kao interaktivno postignuće. Neko ko bi hteo da uživa bez opštenja jeste zver. Da li mašine za komuniciranje uživaju? To je druga stvar – ali ako se zamisle mašine za uživanje, one bi mogle da budu napravljene samo po uzoru na mašine za opštenje. Uostalom, one postoje: to su naša vlastita tela ukotvljena u uživanje, naša tela načinjena da uživaju pomoću najsuptilnijih kozmetičkih i uveseljavajućih tehnika.

I džogiranje stoji u vezi sa performativom. Džogirati ne znači trčati, nego terati svoje telo da trči. To je igra koja se oslanja na neformalno postignuće tela, koja se trudi da ga iscrpljuje i uništava u isti mah. „Drugo stanje” džogiranja odgovara doslovno ovoj drugoj radnji, tom mašinskom otkvačivanju. Bilo uživanje ili bol, niti je sportsko niti telesno, ono nije čisto fizičko trošenje, nego je dematerijalizovanje i funkcionisanje bez kraja (telo džogiste je slično Tingilijevoj mašini), ono je askeza i ekstaza performativa. To teranje tela da trči se, uostalom, vrlo brzo udvaja sa puštanjem tela da trči, pri čemu se ono hipnotizuje svojim postignućem, i trčecí sasvim samo u odsustvu subjekta, kao somnambulna mašina bez bračnog partnera (jedna druga slična mašina je desetosed kod Žarija (Jarry) na kome pokojnici i dalje okreću pedale sami od sebe). Beskrajna strana džogiranja (kao i psihoanalize) zavisi uostalom od ostvarenja bez svrhe, bez cilja, bez iluzije. Ono što nema cilja nema ni razloga da se zaustavi.

Više se ne može reći da je cilj po sebi [forma], taj ideal šezdesetih i sedamdesetih godina. Jer forma je još bila funkcionalna: ona je ciljala na robnu vrednost ili vrednost-znak tela, na njegovu produktivnost ili njegov prestiž. Ostvarenje, pak, operativno je i ne cilja više na *formu* tela,

nego na formulu, na njenu jednačinu, na njenu virtualnost kao polje operacije, nešto što se stavlja u funkciju zato što bilo koja mašina traži da se pusti u rad, zato što bilo koji signal traži da bude pokrenut. To je takode jednostavno kao ono. Otuda duboka ispražnjenost sadržaja akcije. Izgleda da ništa nije uzaludnije od tog načina trčanja da bi se bez kraja upražnjavala ta sposobnost trčanja. Pa ipak, oni trče...

Ista ravnodušnost prema sadržaju, isti opsesivni i operativni aspekt, performativan i beskrajan, karakterišu sadašnju upotrebu kompjutera: ni tu čovek ništa više ne razmišlja nego kad trči u džogingu: on pušta u funkcionisanje svoj mozak, kao što pušta telo da trči. I tu je operacija virtualno bez kraja: oči u oči s računarom, on nema više razloga da se zaustavi nego telo suočeno s telom u džogiranju. I vrsta hipnotičkog zadovoljstva, ekstatičkog utroška ili ponovnog upijanja telesne energije u prvom slučaju, i cerebralne energije u drugom, tačno su isti. Statički elektricitet epiderma i mišića, statički elektricitet ekrana.

Džogiranje i kompjuterske igre mogu biti označeni kao omamljujući, narkotični u onoj meri u kojoj i sama droga vodi izravno u opšte postignuće: da se priušti uživanje, da se pokrenu snovi, da se probudi osećanje. Ono nije veštačko u smislu drugostepenog stanja nasuprot prirodnom stanju tela, nego usled zamene jedne hemijske proteze mentalnom hirurgijom postizanja rezultata i jednom plastičnom hirurgijom čulnih opažaja.

Nije slučajno ako se sumnja u sistematsko dopingovanje povezuje danas sa sportskim rezultatima. Različiti tipovi postignutih rezultata čine među sobom skladan brak. Ne samo mišići i nervi nego i neuroni i ćelije moraju postati uspešni (čak će i bakterije postati operativne). Više nije reč o bacanju, trčanju, plivanju, skakanju, nego da se satelit zvaní telo ubaci u svoju veštačku pušnju. Telo sportiste

postaje lanser i satelit, njime upravlja jedan unutarnji mikrokomputer pomoću proračuna (ne više voljom koja po-
dešava svoj napor putem prevazilaženja).

Iz ovog operacionog zahvata proizlazi jedan operativni paradoks: ne samo što nije reč o tome da se ne ističe vrednost nego je još bolje ništa ne vredeti da bi se bolje pribavila vrednost – ništa ne znati da bi se bolje sugerisalo znanje – ništa ne proizvoditi da bi se bolje pokrenula proizvodnja – nemati šta reći da bi se bolje opštilo. Sve je to u logici stvari: zna se, da bi se zasmejala bolje je ne biti smešan. Za komunikaciju i informaciju, posledica je nezbežna: da bi to imalo što brži i bolji tranzit, treba da sadržaj bude na granici prozirnog i beznačajnog. Ono što se može konstatovati za telefonsku vezu i medijske emisije, ali takođe i u ozbiljnim stvarima. *Dobra* komunikacija, to jest, ono što je danas temelj *dobrog* društva [čak ni ovaj izraz danas više nema smisla, pošto danas nema drugog društvenog osim onog što proizlazi iz pravljenja-društvenog, iz proizvodnje socijalnog, to će reći, tačnije, jedna „druževnost i društvenost” – sinonimi čudovišta koji kažu ono što hoće da kažu: kao što je govorio Fransoa Žorž (François George) za izraz „seksualnost”, oni imaju izgled hirurške operacije], dobra komunikacija prelazi preko uništenja svoga sadržaja. Dobra informacija prolazi kroz digitalnu prozirnost znanja. Dobra reklama prolazi kroz ništavnost, ili bar odstranjivanje, svoga proizvoda, kao što moda prolazi kroz prozirnost žene i njenog tela – kao što vlast prolazi kroz beznačajnost onoga ko je nosi.

A kad bi sva reklama bila apologija ne jednog proizvođa, nego same reklame? Kad bi informacija upućivala ne na događaj, nego na promociju same informacije kao događaja? Kad komunikacija ne bi više upućivala na poruku, nego na promociju same komunikacije kao mita?

KSEROKS I BESKONAČNO

Ako ljudi stvaraju inteligentne mašine ili fantaziraju o njima, to znači da potajno očajavaju nad svojom inteligencijom, ili da padaju pod teretom čudovišne i nekorisne inteligencije: tada je oni proteruju u mašine da bi mogli njome da se igraju i da joj se smeju. Poveravanje te inteligencije mašinama oslobada nas od svake pretenzije na znanje, kao što nam poveravanje vlasti političarima omogućuje da se smejemo svakoj pretenziji na vlast.

Ako ljudi sanjaju o originalnim i genijalnim mašinama, to je zato što su očajni nad svojom originalnošću i što više vole da je se reše i da se igraju nje na ubačenim mašinama. Jer ono što nude te mašine jeste spektakl mišljenja, a ljudi se, dok rukuju na njima, više odaju spektaklu mišljenja nego mišljenju samom.

Ne nazivaju ih uzalud virtualnim: to je zato što održavaju misao u beskrajnoj napetosti povezanoj sa rokom za iscrpno znanje. Čin mišljenja je tu beskrajno odlagan. Pitanje mišljenja ne može se tu čak više ni postaviti, kao ni pitanje slobode za buduće generacije: one će proći kroz život kao vazdušni prostor, vezane za svoja sedišta. Tako će ljudi Veštačke Inteligencije minuti kroz svoj mentalni prostor vezani za svoj kompjuter. Virtualni Čovek, nepomičan pred svojim računarom, vodi ljubav preko ekrana i drži svoje časove putem telepredavanja. On postaje jedan hendikepirani motor, a bez sumnje i cerebralni. Po tu cenu on postaje operativan. Kao što se može napredovati time što će naočare ili kontaktna sočiva postati jednoga dana srasla proteza jedne vrste iz koje je nestao pogled, isto se

tako može bojati da veštačka inteligencija i njena tehnička poštapala postanu proteze jedne vrste iz koje je nestalo mišljenje.

Veštačka inteligencija je bez pameti, jer je bez veštine. Istinska veština jeste veština tela u strasti, znaka u zavode-
nju, dvosmislenosti u gestovima, eclipse u jeziku, maske u
licu, poteza koji menja smisao i koji se iz tog razloga
naziva dosetkom. Ove inteligentne mašine veštačke su sa-
mo u jednom oskudnijem smislu, u smislu rastavljanja ra-
dnji jezika, seksa i znanja na najprostije elemente, da bi ih
digitalizovale i ponovo objedinile prema modelima. Stvara-
ti sve mogućnosti jednog programa ili jednog mogućeg pre-
dmeta. Stoga veština nema ničeg zajedničkog sa onim što
stvara, već sa onim što *drugojači* stvarnost. Ona (veština) je
moć iluzije. Ove mašine, pak, imaju samo nevinost prora-
čuna i jedine igre što ih one nude jesu igre komutacije i
kombinacije. Po tome se za njih može reći da imaju vrline,
a ne samo da su virtualne: to znači da one ne podležu čak
ni svom vlastitom predmetu i nisu očarane čak ni sopstve-
nim znanjem. Ono što čini njihovu vrlinu, to su njihova
prozirnos funkcionalnost, odsustvo strasti i veštine. Ve-
štačka Inteligencija je mašina bez bračnog druga.

Ono čime će se funkcionisanje čoveka uvek razlikovati
od rada mašine jeste opijenost funkcionisanjem, zadovolj-
stvo. Izmisлити mašine koje imaju zadovoljstvo, to šta je na
svu sreću još uvek iznad moći čoveka. Sve vrste proteza
mogu pomoći njegovom zadovoljstvu, ali on ne može izmi-
sliti takve koje bi uživale umesto njega. Dok izmišlja takve
koje rade, „misle” ili se kreću bolje od njega, ili umesto
njega, dotle nema tehničke ili medijske proteze zadovolj-
stva čoveka ili zadovoljstva što je čovek. Za to bi bilo
potrebno da mašine imaju ideju o čoveku, da mogu izmi-
sliti čoveka, ali to je za njih suviše kasno, jer je on taj koji

je izumeo njih. Zato čovek može da nadide ono što jeste, dok mašine nikada neće prevazići ono što one jesu. I najinteligentnije su tačno ono što jesu, osim možda u nesrećnom slučaju ili kvaru koji im se uvek može pripisati kao mračna želja. One nemaju taj porast funkcionisanja, onu prekomernost funkcionisanja, u kome se sastoji zadovoljstvo ili patnja, kojim se ljudi udaljuju od svoje definicije i približavaju svojoj svrsi. Nikad jedna mašina, na svoju žalost, ne ide iznad svoje operacije, što možda objašnjava duboku melanholiju kompjutera... Sve mašine su usedelice.

(Ipak, nedavna provala elektronskih virusa pruža jednu značajnu anomaliju: čini se kao da postoji neko zločesto zadovoljstvo mašina da proizvode pokvarene efekte, što je ironična i uzbudljiva peripetija. Možda veštačka inteligencija parodira samu sebe u toj virusnoj patologiji, uvodeći na taj način neku vrstu prave inteligencije.)

Usedelištvo mašine povlači Telematskog Čoveka neženju. Isto onako kako on pred svojim kompjuterom ili *wordprocessorom* priređuje spektakl svoga mozga i svoje inteligencije, Telematski Čovek tako pred svojim minitelom priušćuje sebi spektakl svojih fantazmi i virtualnih uživanja. U oba slučaja, i u uživanju i u inteligenciji, on ih isteruje iz sebe uz pomoć mašine u međupolje. Onaj Drugi, sagovornik, nikada nije stvarni cilj prilikom pretraživanja evocirajućeg ekrana, pretraživanja ogledala. Sam ekran kao mesto međupolja jeste ono na šta se cilja. Interaktivni ekran preobražava proces odnošenja u proces zamene istoga istim. Tajna međupolja je u tome što je tu Drugi virtualno Isti – budući da je mašina kradom oduzela drugojačenje. Tako je najverovatniji krug komunikacije onaj u kome minitelisti prelaze sa ekrana na telefonsku razmenu mišljenja, zatim na oči u oči, i šta zatim da se radi? Pa dobro, „telefonira se”, pa se opet vraća na minitel,

koji je konačno toliko erotičniji, zato što je proziran i ezoteričan u isto vreme, kao čista forma komunikacije, pošto je bez promiskuiteta, osim sa ekranom, i filigranskog elektronskog teksta života, kao nova platonovska pećina u kojoj se vidi kako promiču senke putenog zadovoljstva. Zašto razgovarati, kad je tako lako da se komunicira.

Živeli smo u imaginarnom ogledala, udvajanja i scene, drugojačenja i otuđivanja. Danas živimo u imaginarnom ekrana, međupolja i podvostručenja, od medašenja i od mreže. Sve naše mašine su ekrani, a međudejstvo ljudi je postalo međudejstvo ekrana. Ništa od onoga što se ispisuje na ekranima nije napisano da bi bilo dešifrovano u dubinu, nego da bi bilo ispitano trenutno, u neposrednom odreagovanju na smisao, u jednom kratkom spoju polova predstave.

Čitanje ekrana je sasvim različito od čitanja pogleda. To je jedno digitalno ispitivanje gde oko trči za jednom neprestanom iskidanom linijom. Odnos sa sagovornikom u komunikaciji, sa znanjem u informaciji istog je reda: taktilnog i ispitivačkog. Glas u novoj informatici, ili čak na telefonu, taktilan je glas, jedan nikakav i funkcionalan glas. To zapravo i nije više glas, baš onako kao što kod ekrana više nije reč o pogledu. Celokupna paradigma osećajnosti se promenila. Ova taktilnost nije više organski oset dodira. Ona znači naprosto epidermijsko dodirivanje oka i slike, kraj estetske distance pogleda. Mi se beskrajno primičemo površini ekrana, a naše oči su kao rasejane po slici. Više nemamo razdaljinu gledaoca u odnosu na scenu, nema više scenske konvencije. I ako tako lako padamo u tu vrstu imaginarne kome ekrana, to je zato što on iscrtava jednu beskrajnu prazninu koju smo mi pozvani da popunjavamo. To je zbližavanje slika, promiskuitet slika i taktilna pornografija slika. Ipak, od te slike nas dele svetlosne godine. To

je uvek tele-slika. Ona je postavljena na posebnom rastojanju koje se može odrediti samo kao *nepremostivo za telo*. Rastojanje jezika, scene i ogledala premostivo je za telo – i time ono ostaje ljudsko i daje priliku za razmenu. Ekran pak, virtualan je, dakle nepremostiv. To je ono zbog čega se on podaje samo onoj apstraktnoj, neopozivo apstraktnoj formi kakva je komunikacija.

U prostoru komunikacije, reči, gestovi i pogledi su u stanju stalne naporednosti, a ipak se nikada ne dodiruju. To je zato što ni udaljenost ni blizina nisu udaljenost i blizina tela u odnosu na svoju okolinu. Ekran naših slika, interaktivni ekran i telematski ekran su istovremeno suviše blizu i suviše daleko: suviše blizu da bi bili istiniti (da bi imali dramski intenzitet scene) i suviše daleko da bi bili lažni (da bi imali saučesničku udaljenost veštine). Oni stvaraju tak jednu dimenziju koja više nije tačno ljudska, jednu ekscentričnu dimenziju koja odgovara depolarizaciji prostora i neraspознаvanju figura tela.

Nema lepše tematike od Mebijusovog toposa za označavanje tog medašenja bliskog i dalekog, unutrašnjeg i spoljašnjeg, objekta i subjekta u istoj spirali u kojoj se prepliću takode ekrani naših računara sa ekranima našeg vlastitog mozga. Prema tom istom modelu, informacija i komunikacija se uvek vraćaju na same sebe u jednom incestuoznom obujmljivanju, u jednom površinskom nerazlikovanju subjekta od objekta, unutrašnjeg od spoljašnjeg, pitanja od odgovora, događaja od slike, itd. – što se može razrešiti samo zatvaranjem kruga koji simulira matematičku figuru beskraj.

Isto tako stoji i sa našim odnosom prema našim „virtualnim” mašinama. Telematski Čovek je upućen na aparat kao što je i sam aparat upućen na čoveka, uvlačenjem jednog u drugi i prelamanjem jednog u drugom. Mašina čini ono što čovek hoće da ona čini, ali on sa svoje strane

ne izvršava ono za šta je mašina programirana. On je operator virtualnosti, i njegov korak je samo na izgled u pravcu informisanja ili komuniciranja, a u stvarnosti se on čini radi istraživanja svih mogućnosti jednog programa, kao što igrač ima za cilj da iscrpi sve mogućnosti igre. U upotrebi fotografskog aparata, na primer, te mogućnosti nisu više moći subjekta koji „odslikava” svet po svom videnju, nego su to moći objekta koji iskorišćava mogućnosti objektiva. U toj perspektivi, foto-aparat je mašina koja drugojači svaku volju, koja briše svaku intencionalnost i dopušta da se probije samo čist refleks snimanja slika. Čak je i sam pogled izbrisan, pošto je umesto njega došao objektiv koji je saučesnik objekta pa, prema tome, i jednog obrtanja vide-nog. To je ono uvlačenje subjekta u mračnu kutiju, ono prenošenje svoga videnja na bezličnu viziju aparata koji su čarobni. U ogledalu je subjekt taj koji igra svoje imaginarno. U objektivu i na ekranima uopšte, objekt je taj koji se predaje „potencijalno” i to u korist svih medijskih i telematskih tehnika.

Zato su danas sve slike moguće. Zato je danas sve podložno informatizaciji, to jest, sve je zamenljivo digitalnom operacijom, kao što je i svaki pojedinac zamenljiv u sebi prema svojoj genetskoj formuli (sav posao će biti upravo u tome da se iscrpu virtualnosti tog genetskog kôda, i to će biti jedan od osnovnih kodova veštačke inteligencije). Određenije rečeno, to znači da više nema ni čina ni događaja koji se ne prelamaju u tehničkoj slici ili na ekranu, nema akcije koja ne želi da bude fotografisana, filmovana, snimljena, i koja ne želi da se ulije u tu memoriju pa da postane sama sobom večno ponovljiva. Nema nijedne akcije koja ne želi da prede u virtualnu večnost, ne onu trajnu nakon smrti, nego u onu kratkotrajnu večnost spleta veštačkih memorija. Virtualna prinuda je prisiljenost da se postoji potencijalno na svim ekranima i u srcu svih programa i ona postaje čarobni zahtev. To je vrtočica mračne kutije.

Gde je [sloboda] u svemu tome? Ona je ništavna. Nema izbora, nema konačne odluke. Svaka odluka u vezi s pitanjem mreže, ekrana, informacije i komunikacije serijska je, delimična, fragmentarna i fraktalna. Jedino nizanje delimičnih odluka, mikroskopski niz sekvenci i parcijalnih predmeta sačinjava maršrutu kako fotografa tako i Telematskog Čoveka ili našeg najobičnijeg televizijskog čitanja. Struktura svih tih gestova je kvantitativna: to je nasumični skup tačkastih odluka. A očaranost svim tim dolazi od vrtočlavice te mračne kutije i od te neizvesnosti koja stavlja tačku na našu slobodu.

Jesam li ja čovek, jesam li ja mašina? Nema više odgovora na to antropološko pitanje. To onda znači u neku ruku kraj antropologije, koju su neopaženo ukinule najnovije mašine i tehnike. Neizvesnost rođena iz usavršavanja mašinskih mreža, baš kao i seksualna neizvesnost (jesam li muškarac, jesam li žena i šta je sa polnom razlikom?) nastala je iz sofistikacije tehnika podsvesnog i tehnika tela, baš kao što je naučna neizvesnost u pogledu predmeta rođena iz sofistikacije analize u mikronaukama.

Jesam li ja čovek, jesam li ja mašina? U odnosu prema tradicionalnim mašinama nema dvosmislenosti. Radnik je uvek na neki način tuđ mašini i zato ga ona otuđuje. On čuva svoje dragoceno svojstvo otuđenog čoveka. Dotle me nove tehnologije, nove mašine, monitori, nove slike nimalo ne otuđuju. One obrazuju sa mnom jedno zatvoreno kolo. Video, televizor, kompjuter i minitel su, slično kontaktnim sočivima, prozirne proteze koje kao da su uključene u telo toliko da čine njegov genetski deo, poput stimulatora srca, ili one čuvene „papule” P. K. Dika (P. K. Dick), malenog reklamnog nalepka usadenog u telo prilikom rođenja koji služi kao biološki signal za uzbunu. Svi naši odnosi, bili hotimični ili ne, sa mrežama i ekranima, istoga su reda: reda odnosa potčinjene strukture (ne otuđene) i povezanog kola. Svojstvo čoveka ili mašine u njemu je nerazlučivo.

Ne potiče li fantastični uspeh veštačke inteligencije od činjenice da nas ona oslobađa od stvarne pameti, od činjenice da nas ona oslobađa od dvosmislenosti misli hipertrofiranjem operativnog procesa mišljenja i od nerešive zagonetke njenog odnosa prema svetu? Ne dolazi li uspeh svih ovih tehnologija od njihove isterivačke funkcije i od činjenice što se večni problem slobode tu više ne može ni postaviti? Kakvo olakšanje! Sa virtualnim mašinama, više nema problema! Više niste subjekt, ni objekt, ni slobodan ni otuđen, ni jedno ni drugo: vi ste onaj isti u zanosu svojih zamenjivanja. Od pakla drugih prešlo se na ushićenost istim, od čistilišta drugojačenja na veštačke rajeve identiteta. Neki će reći da je to još gore ropstvo, ali Telematski Čovek, nemajući svoju volju, neće moći da bude rob. Više nema otuđivanja čoveka čovekom, nego ima homeostaze čoveka mašinom.

PREDOSTROŽNOST I VIRULENCIJA

Rastuća cerebralnost mašina mora normalno povući za sobom tehnološko čišćenje telâ. Ona će moći sve manje i manje da računaju na svoja antitela pa će trebati da se štite spolja. Veštačko čišćenje svih okruženja nadomestiće onemoćale imunološke sisteme. A ako su onemoćali, to znači da jedna težnja bez povratka, često nazivana progres, nagoni telo i ljudski duh da se reše svojih sistema inicijative i odbrane, da bi ih preneli na tehničke veštačke naprave. Lišen svojih odbrana, čovek postaje izvanredno ranjiv na nauku i tehniku, baš kao što lišen svojih strasti, postaje vrlo ranjiv na psihologiju i njene terapije, baš kao što otarašen od svojih afekata i bolesti, on postaje osobito ranjiv na medicinu.

Detе-bulka, okruženo svim lekarskim prostorom u skafandru poklonjenom od NASA, zaštićeno od svih zaraza veštačkim imunološkim prostorom, koje njegova majka miluje kroz staklenu pregradu, i koje se smeje i raste u svojoj vanzemaljskoj atmosferi pod budnim okom nauke (to je eksperimentalni brat deteta-vuka, divljeg deteta koga su primili vukovi – a danas su računari ti koji se primaju brige o defektnom detetu).

To dete-bulka je nagoveštaj budućnosti, potpune asep-sije, totalnog odstranjivanja klica, što je biološki oblik prozirnosti. Ono je simbol postojanja u praznom, što je do sada bila povlastica bakterija i čestica u laboratorijama, ali koji će sve više i više biti i naš: pritisnuti prazninom kao ploče, konzervirani u praznom kao zamrznuti, umirući u

praznini kao žrtve žestine lečenja. Misleći i razmišljajući u praznini kao što to svuda prikazuje veštačka inteligencija.

Nije besmisleno pretpostaviti da istrebljivanje čoveka počinje sa istrebljivanjem njegovih klica. Jer takav kakav jeste, sa svojim hirovima, strastima, smehom, seksom, lučenjima i sam čovek nije ništa drugo nego jedna mala prijava klica, jedan iracionalni virus koji remeti svet prozirnosti. Kada bude sve očišćeno, kada on bude očišćen i kad bude svršeno sa društvenom i bacilnom zarazom, tada će ostati još samo virus tuge u svetu jedne smrtne čistoće i sofisticacije.

Budući da je i sama misao, na svoj način, mreža antitela i prirodna imunološka odbrana, i ona je takođe jako ugrožena. Njoj pretilo da bude povoljno zamenjena jednom elektronskom cerebralno-spinalnom bulkom očišćenom od svakog životinjskog ili metafizičkog refleksa. Čak i bez svih tih tehnologija za dete-bulku, mi već živimo u tom mehuru, u toj kristalnoj kugli kojom su obavijeni neki likovi kod Jeronima Boša, u providnom omotaču u koji se uvlačimo, istovremeno bez sredstava i prezaštićeni, izručeni veštačkom imunitetu i stalnoj transfuziji, i osuđeni da umremo pri najmanjem dodiru sa svetom.

Tako smo svi mi na gubitku optornosti, virtualno deficitarni u imunitetu.

Svi sistemi, integrisani i preintegrisani, tehnički sistemi, društveni sistem, samo mišljenje u veštačkoj inteligenciji i njegovi ogranci teže ka toj granici manjka otpornosti. Idući za tim da otkloni svaki spoljni napad, oni luče svoj vlastiti otrov iznutra, svoju zlokobnu povratnost. Na jednoj tački zasićenja, oni obavljaju nehotimično tu funkciju povraćaja, preinačenja, i teže da unište sami sebe. Čak im i njihova prozirnost pretilo i kristal se sveti.

U prezaštićenom prostoru telo gubi sve svoje odbrane. U operacionim salama profilaksa je takva da nijedan mikrob i nikakva bakterija ne mogu da prežive. No baš se tu

vidi da nastaju tajanstvene, anomalijске i virusne bolesti. Jer virusi se razmnožavaju čim ima za to slobodnog mesta. U svetu očišćenom od starih zaraza, u jednom „idealno“ kliničkom svetu razvija se jedna neopipljiva i neumoljiva patologija, rođena iz same dezinfekcije.

Patologija trećeg tipa. Kao što u našim društvima imamo posla s novim nasiljem, rođenim iz paradoksa jednog dopuštajućeg i pacifikovanog društva, isto tako imamo posla i sa novim bolestima koje pogadaju telo prezaštićeno njihovim veštačkim, medicinskim i informatičkim štitom. Dakle, ranjivo na sve viruse i „najizopačenije“ i najneočekivanije lančane reakcije. To je patologija koja više ne potiče od nesrećnog slučaja ili od bezimenog, nego od *anomalije*. Tačno kao i kod društvenog tela, gde isti uzroci dovode do istih izopačenih posledica, istih nepredvidljivih disfunkcija koje se mogu pripisati genetskom poremećaju u ćelijama, i tu takode od silne prezaštićenosti, od natkodiranosti i preteranog uokvirivanja. Društveni sistem, poput biološkog tela, gubi svoje prirodne odbrambene moći po samoj meri sofisticacije svojih proteza. I medicina će videti silne muke da otkloni tu nepoznatu patologiju, jer i ona sama čini sastavni deo te prezaštićenosti, te protekcionističke i profilaktičke pomame tela. Kao što prividno nema političkog rešenja za problem terorizma, isto tako ne izgleda da sada ima biološkog rešenja za problem side i raka – i to iz istog razloga: zato što su to anomalijски simptomi ponikli iz osnove samog sistema, i koji osujećuju žestokom reakcijom preterano političko uokvirivanje društvenog tela ili, naprosto, preterano biološko uokvirivanje tela.

Na osnovnom stadijumu, taj zloduh drugojačenja poprima oblik nezgode, kvara ili neispravnosti. Na poznijem stepenu, odgovara on jednoj virusnoj epidemijskoj formi, zatrovanosti koja prožima ceo sistem i protiv koje je on bez odbrane, pošto samo njegovo povezivanje stvara to drugojačenje.

Zatrovanost zahvata jedno telo, mrežu ili sistem kada on izbaci sve negativne elemente i razrešava se u kombinatorici prostih elemenata. Zato što su kola i mreže postali virtualna bića, ne-tela, virus u njima pobesni i „nematerijalne“ mašine su daleko ranjivije nego tradicionalne mehaničke. Virtualno i virusno idu zajedno. Zato što je samo telo postalo ne-telo, virtualna mašina, zahvataju ga virusi.

Logično je što su sida (i rak) postali prototipovi naše moderne patologije i svake smrtonosne virusne zaraze. Kada se telo prepusti protezama u isto vreme kad i genetskim fantazijama, dezorganizuju se sistemi odbrane. To fraktalno telo posvećeno umnožavanju svojih vlastitih spoljnih funkcija u isto vreme je osuđeno na unutaraju demultiplikaciju sopstvenih ćelija. Ono upada u metastazu: unutarne i biološke metastaze su simetrične sa spoljnim metastazama kao što su proteze, mreže i priključci.

Sa virusnom dimenzijom vaša vlastita tela su ta koja vas uništavaju. To je leukemija bića koje proždire svoju vlastitu otpornost, upravo zato što više nema pretnji ni zle kobi. Apsolutna predostrožnost je smrtonosna. To je ono što medicina nije shvatila lečeći rak i sidu kao konvencionalne bolesti, dok su te bolesti nastale trijumfom profilakse i medicine, bolesti nastale iz nestajanja bolesti i iz likvidiranja patogenih oblika. Patologija trećeg tipa nedodiriva je za svaku farmakopeju ranije epohe (vidljivih uzroka i mehaničkih posledica). Najednom, sve bolesti izgleda da su imuno-defektivnog porekla (pomalo kao što sva nasilja izgledaju teroristička poreklom). Napad i virusna strategija su na neki način bili prenosioci rada podsvesnog.

Baš kao što ljudsko biće, shvaćeno kao digitalna mašina, postaje omiljeni teren virusne bolesti, isto tako i mreže kompjuterskih programa postaju omiljeni teren elektronskih virusa. Ni tu nema predohrane ni uspešnog lečenja, metastaze zahvataju celu mrežu, nesimbolički mašinski jezici ne pružaju otpor virusu ništa više nego telo lišeno

simbola. Kvar, tradicionalna mehanička nezgoda, bio je u vezi sa dobrom starom medicinom popravke, a nagli zasto-
ji, iznenadne anomalije, neočekivane „izdaje” antitela ne-
maju leka. Mi smo umeli da vidamo bolesti forme, pred
patologijom formule mi smo bespomoćni. Zato što smo
svuda žrtvovali prirodnu ravnotežu oblika u korist veštačke
konvergencije koda i formule, izložili smo se opasnosti
mnogo ozbiljnijeg poremećaja, jednoj destabilizaciji bez
precedana. Zato što smo od tela i jezika napravili veštačke
sisteme namenjene veštačkoj inteligenciji, mi smo ih ne
samo osudili na veštačku tupavost nego takođe i na sve
virusne nastranosti nastale iz te izveštačenosti kojoj nema
pomoći.

Virusna zaraza je patologija zatvorenih kola, povezanih
kola, promiskuiteta i lančane reakcije. To je patologija in-
cesta, uzetog u širokom i metaforičkom smislu. Onaj koji
živi od istog, od istog će i stradati. Odsustvo drugojačenja
luči ono drugo neuhvatljivo drugojačenje, apsolutno drugo-
jačenje kakav je virus.

Činjenica da je sida najpre napala homoseksualne kru-
gove ili uživaoce droge povezana je s tom incestuoznošću
grupe koja funkcioniše u zatvorenom kolu. Hemofilija je
već napadala generacije iz brakova srodnika, porodične lo-
ze jake endogamije. Ali i ona neobična bolest koja je dugo
napadala čemprese bila je neka vrsta virusa koji je na kraju
pripisan najnižoj temperaturnoj razlici između zime i leta,
promiskuitetu između godišnjih doba. Sablast Istog udarila
je još jednom. U svim prisilama sličnosti, izručivanju razli-
ka, u svim međašenjima stvari sa njihovom slikom, u sva-
kom brkanju bića sa njihovim vlastitim kôdom, postoji
pretnja incestuoznog trovanja, jednog davolskog drugojače-
nja koje je pokvarilo tu tako lepu mašinu. Pod drugim
vidovima, to je vaskrsavanje principa Zla. U njemu nema
ni morala ni krivnje: princip Zla je naprosto sinonim za
princip vraćanja i načelo nesreće. U sistemima na putu da

postanu sasvim pozitivni, pa tako i lišeni simbola, zlo u svim oblicima naprosto je jednako vredno osnovnom pravilu povratnosti.

Ipak je ova virulencija zagonetna. Sida služi kao argument za novu seksualnu zabranu, ne više moralnu nego funkcionalnu, na čijem je udaru slobodno kruženje seksa. Kontakt se prekida, protok se obustavlja. No, to je u suprotnosti sa svim zapovestima moderniteta: seks, novac i informacija moraju da kruže slobodno. Sve mora da bude fluidno, a ubrzanje bespovratno. Opozvati seksualnost pod izgovorom opasnosti skretanja isto je tako besmisleno kao i obustaviti međunarodnu razmenu pod izgovorom da ona pothranjuje špekulaciju ili inflaciju dolara. Niko ne pomišlja tako nešto ni za trenutak. A ovde, gle, odjednom: zabrana na seks. Protivrečnost u sistemu?

Možda ta obustava ima neku zagonetnu svrhovitost koja je povezana protivrečno sa isto tako zagonetnom svrhovitošću seksualnog oslobođenja? Zna se za spontano samoregulisanje sistema koji prave svoje vlastite nezgode i sopstvene kočnice da bi preživeli. Svako društvo živi samo protiv svog vlastitog sistema vrednosti – potrebno je da ga ono ima, ali je takođe nužno potrebno da se ono odredi protiv njega. Elem, mi živimo po bar dva načela: prema načelu seksualne slobode i principu komunikacije i informacije. I sve se događa kao da ljudska vrsta proizvodi sama od sebe, preko pretnje od side, jedan protivlek za to načelo seksualne slobode, preko raka, koji je poremećaj genetskog kôda, odupiranje svemoćnom principu kibernetičke kontrole, a preko svih virusa, jedno sabotiranje univerzalnog načela komunikacije.

A ako je sve značilo odbacivanje obaveznog izlivanja sperme, seksa, znakova, reči, jedno odbijanje iznudene komunikacije, programirane informacije i seksualnog promiskuiteta? Ako je u tome bilo nekog životnog odupiranja

širenju tokova, kola, mreža – po cenu jedne nove patologije, smrtonosne doduše, ali koja će nas štititi od nečega još ozbiljnijeg? Sa sidom i rakom platićemo cenu našeg vlastitog sistema: mi isterujemo njegovu *banalnu* virulenciju u *fatalnom* obliku. Niko ne može unapred suditi o uspešnosti tog isterivanja, ali treba se zapitati: čemu se odupire rak, kojoj to još goroj eventualnosti (totalnoj hegemoniji genetskog kôda)? Čemu pruža otpor sida, kojoj još goroj eventualnosti (seksualnoj epidemiji, totalnom seksualnom promiskuitetu)? Isti problem je i sa drogom: kada se ostavi po strani svako dramtizovanje, od čega nas ona štiti? Kakav pravac bekstva ona nudi pred jednim još gorim zlom (racionalnim zatupljenjem, normativnom socijalizacijom i univerzalnim programiranjem)? Isto važi i za terorizam: ne štiti li nas to sekundarno, reaktivno nasilje od epidemije konsensusa, od leukemije narastajuće političke delikvencije i od nevidljive prozirnosti države? Sve stvari su dvosmislene i povratne. Posle svega, čovek se od ludila najuspešnije štiti upravo neurozom. U tom smislu, sida nije kazna neba, moglo bi biti da je, sasvim suprotno, ona defanzivno reagoвање ljudske vrste na opasnost od totalnog promiskuiteta i od potpunog gubljenja identiteta u razmnožavanju i ubrzavanju mreža.

Ako sida, terorizam, krah i elektronski virus pokreću svekoliku kolektivnu maštu, to znači da su oni nešto drugačije od epizoda u iracionalnosti sveta. To je zato što je u njima sva logika našeg sistema čiji su oni samo spektakularni događaj. Svi slušaju isti protokol zatrovanosti i zračenja, čija je moć čak i nad maštom virusna: jedan jedini akt terorizma primorava na preispitivanje čitave politike u svetlosti pretpostavke terorizma – sama pojava side, čak statistički slaba, primorava na reviziju čitavog spektra bolesti u svetlosti imuno-defektivne hipoteze – najsitniji virus koji menja memoriju Pentagona ili koji potapa mreže za Boži-

čne čestitke dovoljan je da destabilizuje potencijalno sve podatke sistema informacije.

Takva je povlastica krajnosnih fenomena i katastrofe uopšte, shvaćene kao anomalijski obrt stvari. Tajni poredak katastrofe je međusobna privlačnost svih procesa i njihova homologija sa celinom sistema. To je taj red u neredu: svi krajnosni fenomeni su međusobno saglasni, a oni su to i sa celinom. To znači da nema koristi od pozivanja na racionalnost sistema protiv tih izraslina.

Zanošenje s ukidanjem krajnosnih fenomena je totalno. Oni bi bivali sve više i više krajnosni u onoj meri u kojoj bi naši sistemi postajali sve više sofisticovani. Na sreću, uostalom, jer su oni njihovo lečenje akupunkturuom. U prozirnim sistemima, homeostatičkim ili homeofluidnim, nema strategije Dobra protiv Zla, postoji samo ona Zla protiv Zla – strategija najgoreg. To više nije čak ni pitanje izbora, mi vidimo, to homeopatsko trovanje događa se na naše oči. Sida, krah i informatički virus samo su vidljivi deo katastrofe čijih su devet desetina zaronjene u virtualnost. Prava katastrofa, apsolutna katastrofa bila bi ona sveprisutnost svih mreža, jedna totalna prozirnost informacije od koje nas srećom štiti informatički virus. Zahvaljujući njemu, mi nećemo srljati pravo u kraj informacije i komunikacije, što bi bila smrt. Okrznuće te smrtonosne prozirnosti služi takode kao poziv na uzbunu. To je pomalo kao ubrzanje fluida: ono proizvodi vrtloge i anomalije koji zaustavljaju njihovo kretanje ili ga raspršuju. Haos služi kao granica onome što bi se bez toga izgubilo u apsolutnoj praznini. Tako krajnosni fenomeni služe u svom potajnom neredu kao profilaksa haosom protiv uspona reda i prozirnosti do krajnosti. Uostalom, to je već danas, i to njima nasuprot, početak kraja izvesnog misaonog procesa. Isto je u slučaju seksualnog oslobođenja: ono je već početak kraja izvesnog procesa uživanja. Ali kad bi se ostvario totalni seksualni promiskuitet, seks bi bio taj koji bi ukinuo samog sebe u svojoj aseksualnoj pomami. Tako je i u pogledu

ekonomskih razmena. Spekulacija, kao vrtlog, onemogućuje totalno proširenje stvarnih razmena. Izazivajući trenutno pokretanje vrednosti, stavljajući ekonomski model na električnu stolicu, ona (spekulacija) izaziva takođe i kratak spoj u katastrofi koja bi bila slobodno menjanje *svih* razmena – budući da je ovo potpuno oslobođenje pravi katastrofalni pokret vrednosti.

Pred opasnošću od potpunog bestežinskog stanja, od nepodnošljive lakoće postojanja, od sveopšteg promiskuiteta, od linearnosti procesa koji bi nas povukli u prazno, ti nagli vihuri koje mi nazivamo katastrofama su ono što nas čuva od katastrofa. Te anomalije i ekscentričnosti ponovo stvaraju gravitaciona polja i gustinu protiv raspršivanja. Može se zamisliti da naša društva potajno luče ovde svoj naročiti oblik ukletog dela, slično onim plemenima koja su čistila svoj višak stanovništva samoubistvom u okeanu – homeopatskim samoubistvom nekolicine da bi se sačuvala homeostatska ravnoteža celine.

Tako se katastrofa može pokazati kao dobro tempirana strategija ljudske vrste, ili tačnije, naši virusi, naši krajnosni fenomeni, sasvim stvarni ali lokalizovani, omogućili bi da se sačuva netaknutom energija *virtualne* katastrofe, koja je motor svih naših procesa, u ekonomiji kao u politici, u umetnosti kao i u istoriji.

Epidemiji, zarazi, lančanoj reakciji, umnožavanju dugujemo, istovremeno, i najbolje i najgore. Najgore, to je metastaza raka, fanatizam u politici, trovanje u oblasti biologije, glasina u informaciji. Ali, u suštini, sve je to takođe i deo najboljeg, jer je proces lančane reakcije immoralni proces, s onu stranu dobra i zla, i povratan. Mi dočekujemo, uostalom, i najbolje i najgore s istom opčinjenošću.

Mogućnost da neki procesi, ekonomski, politički, jezički, kulturni, seksualni, štaviše i teorijski i naučni, prekorače granice smisla i da se šire neposrednom zarazom, prema

zakonu čiste imanentnosti jednih stvari drugima, a ne po zakonima njihovog transcendiranja ili njihove reference – ta mogućnost predstavlja istovremeno i zagonetku za razum i veličanstvenu alternativu za maštu.

Treba samo pogledati učinak mode. On nikada nije rasvetljen. On je očaj sociologije i estetike. To je neka čudotvorna zaraza formi, gde se virus lančane reakcije bori sa logikom izdvajanja. Zadovoljstvo mode je doduše kulturno, ali ne duguje li ono još više tom trenutnom konsensusu, munjevitom u igri znakova? Mode se uostalom gase kao i rednje, pošto su opustošile uobrazilju i kad se virus zamori. Cenu koju treba platiti, kao rasipanje, je ista: ogromna. Ali svi na to pristaju. Naše divno socijalno jeste divota te ultra brze površine protoka znakova (a ne ultra laganog proticanja smisla). Mi obožavamo da budemo zaraženi odmah, bez premišljanja. Ta zarazna žestina je takode zlokobna kao i zaraženost kugom, ali nikakva moralna sociologija, nikakav filozofski um neće joj stati na kraj. Moda je nesvodiv fenomen zato što učestvuje u tom načinu bezumne, virusne, nemedijske komunikacije koja kruži tako brzo samo zato što ide preko posredovanja smisla.

Sve što sačinjava ekonomiju medijacije izvor je uživanja. Zavodenje je ono što ide od jednog ka drugom bez prolaženja preko istog (kod kloniranja je suprotno: ide se od istog ka istom bez prolaženja preko drugog, pa i kloniranje takode opčinjava). U metamorfozi se ide od jednog oblika u drugi bez prolaženja kroz smisao. U poemi se ide od jednog znaka ka drugom, bez prolaska preko onog na šta se poziva. Skraćivanje rastojanja, meduprostora donosi uvek neku vrstu opijenosti. I u samoj brzini; šta radimo drugo nego što se krećemo od jedne tačke do druge, ne prolazeći kroz vreme, od jednog trenutka do drugog bez prolaženja kroz trajanje i bez pokreta? Znači, brzina je veličanstvena, samo je vreme odvratno.

NAGON I ODBOJNOST

Homogenizacija kola, idealni svet sinteze i proteze, pozitivan, konsensualni, sinhroni i performativni univerzum predstavlja jedan neprihvatljivi svet. Ne samo što se telo buni protiv svakog oblika kalemljenja i veštačke zamene, ne samo što se bune animalni duhovi, nego se i sam duh buni protiv *sinergije* koja mu se nameće putem bezbrojnih oblika *alergije*. Reagovanje, odbacivanje i alergija su oblici jedinstvene energije. Iz te unutarne energije koja je zauzela mesto negativiteta i kritičkog bunta nastaju najoriginalnije pojave našeg vremena: virusne patologije, terorizam, droga, prestupništvo, pa i delatnosti koje važe za pozitivne, kao kult uspešnosti i kolektivna histerija proizvodnje, koje mnogo više zavise od prisile da se nečega oslobodimo nego od nagona da se bilo šta stvori. Mi danas koračamo mnogo više prema izbacivanju i odbijanju nego po nagonu u strogom smislu. Same prirodne katastrofe izgledaju kao oblik alergije i odbijanja prirode jednog operativnog ovladavanja od strane ljudi. Tamo gde zamire negativnost, katastrofe predstavljaju nepobitan znak nasilja, jedan dragoceni i natprirodni znak oporicanja. Njihova žestina povlači često, uostalom, putem zaraze društveni nered.

Veliki nagoni ili pozitivni impulsi, oni izborni i privlačni, nestali su. Mi tek mlako priželjkujemo, naši ukusi su, sve manje i manje određeni. Sazvežđe ukusa, želja, kao i volje raspalo se pod bogtepita kojim tajanstvenim uplivom. Njemu nasuprot, sazvežđe zlovolje, odbojnosti i neukusa se pojačalo. Izgleda da otuda potiče jedna nova, naopaka energija, neka sila koja nam je umesto želje, jedno životno reagovanje na ono što nam je umesto sveta,

tela i seksa. Danas je određeno samo gadenje, ukusi to više nisu. Samo su odbacivanja žestoka, projekti to nisu. Naši poduhvati, akcije i bolesti imaju sve manje „objektivne“ motivacije, potiču najčešće od jednog tajnog gadenja nad sobom, od potajne beznaslednosti koja nas nagoni da se svoje energije oslobodimo na bilo koji način, dakle, jednim oblikom isterivanja duhova, pre nego voljom za akcijom. Da li bi tu mogla biti reči o jednom novom obliku principa Zla, koji nije daleko od magije, i čiji je epicentar, kao što se zna, upravo isterivanje duhova?

Zimcl (Simmel) je kazao: „Negiranje je nešto najjednostavnije. Zato se široke mase, čiji delovi ne mogu da se slože oko ciljeva, nalaze u njemu“. Uzaludno je podsticati mase na pozitivno mišljenje, ili na kritičku volju, jer u njima toga nema: one imaju jednu tek nediferenciranu moć, moć odbijanja. One su jake samo od onoga što izbacuju, od onoga što poriču, a pre svega od projekta koji ih prevazilazi, od svake klase ili inteligencije koja ih transcendirira. Ima u tome nečega od lukave filosofije proistekle iz najsurovijeg iskustva, iz iskustva zveri i seljaka: više ga neće izvoditi na nama, neće nam više zadavati taj žrtvenički udarac niti priređivati sutrašnjice koje pevaju. Duboka zgadenost političkim redom (koji može jako dobro da sapos-toji uz takvo političko mišljenje). Zgadenost od pretenzije i onostranosti vlasti, od fatalnosti i strahota političkog. Ako su postojale političke strasti, danas postoji jedno nasilje svojstveno temeljnoj zgadenosti nad političkim.

I sama vlast se temelji uveliko na neukusu. Sva reklama i politički govor su javna uvreda inteligenciji i razumu, ali takva uvreda čiji ste vi primatelj, gnusan poduhvat tihe interakcije. Gotovo je sa taktikama skrivanja, danas upravljaju nama pod vidom otvorene ucene. Prototip za to je bio čuveni bankar koji je u susretu s vampirom kazao: „Vaš

novac me interesuje". Već deset godina: opscenost ulazi u navike kao vladina strategija. Reklo se u sebi: evo jedne veoma loše reklame zbog njene napadne indiskrecije. Ali baš naprotiv, bila je to proročanska reklama, zadužena za celu budućnost društvenih odnosa, zato što ona ide pravo na neukus, na pohotu i na silovanje. Isto je tako i sa pornografskom ili prehrambenom reklamom: to ide na bestidnost i na pohotljivost, prema strategiji silovanja i nevolje. Danas se može zavesti žena rečima: „Vaš seks me interesuje." Taj bestidni oblik trijumfuje, takođe, i u umetnosti: hrpa otrcanosti koje se tu sreću ravna je iskazu tipa: „Vaša debilnost i vaš rdavi ukus nas interesuju". I pred tom kolektivnom ucenom se popušta kao i pred tom suprotnom injekcijom nečiste savesti.

Takođe je tačno da nam stvarno više ništa nije gadno. U našoj eklektičkoj kulturi, koja odgovara raspadanju i promiskuitetu svih drugih, ništa nije neprihvatljivo, zato gađenje raste, želja da se povrati taj promiskuitet, ta ravnodušnost prema najgorem, ta žitkost suprotnosti. Gađenje od odsustva gađenja je ono što raste u istoj meri. Alergično iskušenje da se sve zajedno odbaci, intoksikacija – bez uzrujavanja, preuhranjenost – bez uzrujavanja, trpeljivost, ucena sinergijom i konsensusom.

Nije slučajnost što se toliko govori o otpornosti, antitelima, presađivanju i odbacivanju. U fazi nestašice, glavna je briga da se potroši i unese. U pletorijskoj fazi, problem je da se odbaci i izbaci. Sveopšta komunikacija i preobaveštenost prete svim ljudskim odbranama. Simbolički prostor, mentalni prostor suđenja više nije zaštićen ničim. Ne samo da ne mogu da odlučim šta je lepo ili ružno, šta je originalno a šta nije, nego čak ni biološki organizam ne može više da odluči šta je dobro ili loše po njega. U toj situaciji, sve postaje rdav predmet i jedina odbrana je reagovanje odbacivanjem.

Sam smeh je najčešće životno reagovanje na zgađenost koju dobijamo od mešovito~~g~~ stanja ili od čudovišnog promiskuiteta. Mi povraćamo ravnodušnost, ali nas ona u isto vreme i opčinjava. Volimo sve da mešamo, ali nam je u isto vreme i muka od toga. To je životna reakcija kojom organizam čuva svoj simbolički integritet, čak i po cenu svog rođenog života (odbacivanje presađenog srca). Zašto se tela ne bi usprotivila ravnodušnoj zameni organa i ćelija? I zašto se one protive, kod raka, funkciji koja im pripada?

OGLEDALO TERORIZMA

I čemu terorizam, ako ne kao forma nasilnog reagovanja na društvenom polju?

Nije nasilje jedino što zapanjuje maštu u događaju kao što je onaj na stadionu Heysel u Briselu 1985, to je nasilje koje putem televizije postaje svetsko, nasilje koje tom svet-skošću postaje preruseno.

„Kako je moguće takvo varvarstvo na kraju XX veka?“
Lažno pitanje? Nema povratka atavističkog nasilja. Starin-sko nasilje je istovremeno entuzijastičko i više žrtveno. Naše nasilje, ono koje proizvodi hipermodernitet, jeste te-ror. To je nasilje simulakrum: mnogo više nego iz strasti, ono izbija sa ekrana i ima istu prirodu kao i slike. Nasilje je potencijalno u praznini ekrana, putem rupe koju ovaj otvara u mentalnom svetu. Do te mere da je bolje ne zateći se na javnom mestu gde operiše televizija, imajući u vidu veliku verovatnoću jednog nasilnog događaja dozvanog sa-mim njenim prisustvom. Svuda ^{mediji} prethode teroristič-koj nasilju. To je ono što od njega čini jednu posebno modernu formu – daleko moderniju od „objektivnih“ uzro-ka koje hoće da mu pripišu: političkih, socioloških i psiho-loških – nijedan nije po meri događaja.

On što takode zapanjuje u jednom događaju kao što je ovaj jeste to što je on u neku ruku očekivan. Svi smo mi zaverenici u očekivanju jednog fatalnog scenarija, čak i ako smo uzbuđeni ili potreseni kada se on ostvari. Kaže se da policija nije ništa učinila da spreči eksploziju nasilja, ali tu vrstu vrtočlvice i to kolektivno podsticanje terorističkog modela ne može sprečiti nijedna policija.

Takav događaj blizak je nagloj kristalizaciji nasilja koje visi u vazduhu. To nije sukob neprijateljskih snaga, sudar oprečnih strasti, već rezultanta besposlenih i ravnodušnih sila (kojima pripadaju i nepokretni tv-gledaoci). Nasilje huligana je razdraženi oblik ravnodušnosti, koji dobija toliki odjek samo zato što igra na ubitačnu kristalizaciju ravnodušnosti. Više nego događaj, ovo nasilje je u biti, kao i terorizam, eksplozivni oblik koji poprima odsutnost događaja. Ili, tačnije, implozivna forma: ono je politička praznina (pre nego resantiman ove ili one grupe), ono je muk istorije (a ne psihološko potisnuto pojedinaca), to je implozija ravnodušnosti i ćutanja svih u tom događaju. To, dakle, nije iracionalna epizoda iz našeg društvenog života: ono je u punoj logici svog ubrzanja u prazno.

Ono je u vezi i sa jednom drugom logikom koja je pokretač zamene uloga: gledaoci (engleski navijači) se pretvaraju u učesnike. Oni zauzimaju mesto protagonista (fudbalera), i naočigled medija izvode svoju vlastitu predstavu (koja je, priznajmo to, još fascinantnija od one prve). Nije li, dakle, tu ono što se zahteva od modernog gledaoca? Zar se od njega ne traži da postane igrač, da napusti svoju nepokretnost gledaoca i da se umeša u spektakl? Nije li lajtmotiv svake kulture učestvovati? Paradoksalno, u događajima tog tipa biva materijalizovana, uprkos sebi, moderne hipersocijalizovanosti participacijskog tipa. Uzalud se izigrava žaljenje, ali dve stotine slomljenih sedišta na jednom koncertu roka su znak uspeha. Gde se završava učestvovanje, gde počinje prekomernost sudelovanja? U stvari, ono što se ne priznaje u govoru o saučestvovanju jeste to da se dobro sudelovanje zaustavlja kod znakovna saučestvovanja. Ali se stvari ne događaju uvek tako.

Rimljani su imali slobodu da svoje prizore sa životinja i gladijatorima izvode neposredno na sceni, a mi ih priušćujemo sebi samo iza kulisa, nasumično, provalnički, osuđujući ih u ime morala (ali ih mi nudimo širom sveta

kao pašu za televiziju: tih nekoliko minuta televizije bili su premijere na hit-paradi godine). Čak i olimpijske igre u Los Angelesu 1984, bile su pretvorene u ogromnu paradu, u jedan svetski *show* nad kojim je lebdela, kao i u Berlinu 1936, teroristička atmosfera pokazivanja sile – svetska sportska priredba je uzdignuta u strategiju hladnog rata – totalnu malverzaciju olimpijskog principa. Kada se jednom odvoji od svog načela, sport se može iskorišćavati u bilo koju svrhu: kao parada prestiža ili parada nasilja, on prelazi iz utakmice i priredbe u cirkusku igru i vrtoglavicu (da se poslužimo podelom R. Kajoa /R. Caillois/). A takođe i ovo, to je opšta težnja naših društava: od sistema predstave ka sistemima simulacije i vrtoglavicu. Politika nije izvan toga.

Postoji, uostalom, u tragediji na Hejselu oblik državnog terorizma. On se ne iskazuje samo planiranim akcijama (CIA, Izrael, Iran). Postoji jedna način da se vodi politika goreg, politika izazivanja vlastitih građana, način da se čitave kategorije stanovništva dovedu u očaj, idući dotle da se gurnu, u bezmalo samoubilačku situaciju, što čini sastavni deo politike nekih modernih država. Tako je g-da Tačer (Thatcher) uspela da satre rudare strategijom još goreg: oni su na kraju diskvalifikovali sami sebe u očima društva. Ista je strategija i prema huliganima bez zaposlenja: to je kao da se od njih prave komandosi koje ona šalje u inostranstvo – osuđujući ih, naravno, ali brutalnost koju oni obelodanjuju je ista ona koja se dokazuje u vršenju vlasti. Ta strategija likvidiranja, vodena na više ili manje drastičan način, zaklanjajući se alibijem krize, od strane svih modernih država, može samo da dovede do krajnosti tog žanra, koje su skrenuti efekti terorizma *kome država nipošto nije neprijatelj*.

Od trenutka kad države više ne mogu da se međusobno napadaju ili uništavaju, one se okreću gotovo automatski

prema svom sopstvenom narodu ili vlastitoj teritoriji, u nekoj vrsti građanskog, unutrašnjeg rata države protiv svoje vlastite prirodne referencije (nije li to sudbina svakog znaka, svake označavajuće i predstavljajuće instance, da poništava svoju prirodnu referenciju?).

U svakom slučaju, to je unutrašnja sudbina političkog, i predstavljeni kao i predstavnici znaju to savršeno, mada mutno. Svi smo mi makijavelisti bez znanja, po tamnoj svesti da je predstavljanje samo jedna dijalektička fikcija koja prikriva dvoboj na smrt između volje za moć i gubitka drugog koji se može eventualno prevesti u gubljenje samog sebe u dobrovoljnom služenju: svaka moć je sačinjena od Hegemonije Vladara i od Holokausta Naroda.

Onda više nije reč o predstavljenom narodu ni o zakonitom vladaru, ova politička konfiguracija ostavlja mesto za dvoboj u kome više nije pitanje društvenog ugovora, transpolitički dvoboj između vlasti koja teži totalitarnom pozivanju na sebe i jedne ironične ili neposlušne mase, agnostičke i infantilne (ona više ne govori, nego čavrlja). To je hipohondrijsko stanje tela koje proždire sopstvene organe. Pomama sa kojom se vlasti i države bacaju na rušenje vlastitih gradova, na uništavanje vlastitih pejzaža, sopstvene supstance, pa i same sebe, ravna je samo besu koji je nekad unesen u razaranje toga kod neprijatelja.

U odsustvu originalne političke strategije (koja je možda nemoguća), u nemogućnosti racionalnog upravljanja društvom, država razdružuje. Ona više ne ide na političku volju, nego na ucenjivanje, odvratanje, simulaciju, na spektakularno izazivanje ili podsticanje. Ona izmišlja politiku hladnoće i ravnodušnosti, uključujući tu i ravnodušnost prema društvom. Takva je stvarnost *transpolitičkog* iza svake zvanične politike – jedno cinično opredeljenje za nestajanje društvenog. Huligani samo dovode do krajnosti ovo transpolitičko stanje: oni teraju saučestvovanje do nje-

gove tragične granice, a istovremeno sprovode ucenu nasilja i likvidiranja. Ni teroristi ne čine ništa drugo. A ono što nas opčinjava u toj operaciji, uprkos svakom moralnom reagovanju, jeste paroksistična aktuelnost tog modela i činjenica što su ti događaji ogledalo našeg sopstvenog nestajanja kao političkog društva, što tobožnji „politički” događaji očajnički natoje da prikriju.

Jedna druga epizoda predstavlja odjek one sa Hejsela: u septembru 1987, odigran je u Madridu meč za Kup šampiona između Real Madrida i Napolija u noći na praznom stadionu, pred praznim gledalištem, zbog disciplinske mere Međunarodne organizacije za ispade madridske publike prilikom jednog od ranijih mečeva. Hiljade gledalaca opseđaju stadion, ali ne ulaze unutra. Celi tok utakmice je prenošen na televiziji.

Nikada zabrana ove vrste neće ukinuti šovinističku strast fudbala, ali ona baš naprotiv savršeno odslikava teroristički hiperrealizam našega sveta, onaj u kome se „stvarni” događaj dešava u praznini, gde mu je oduzet svaki kontekst, i vidljiv je samo izdaleka, televizijski. To je neka vrsta hirurškog nagoveštaja naših budućih događaja: neki neznatan događaj toliko nebitan da uopšte ne bi morao ni da se dogodi i jedno maksimalno naduvavanje na ekranu. Niko neće doživeti njegove peripetije, ali svi će uhvatiti njegovu sliku. On je postao čist događaj, izvan svakog prirodnog uporišta i čiji se ekvivalent može isto tako lepo dati sintetičkim slikama.

Ovaj sablasni meč mora očigledno biti povezan sa utakmicom u Hejselu, gde je takode stvarni fudbalski događaj bio pomračen jednim daleko dramatičnijim oblikom nasilja. Da bi se izbeglo to iskliznuće u kome je uvek moguće da publika prestane da bude publika, da se pretvori u žrtvu ili ubicu, gde sport prestaje biti sport da bi se pretvorio u teroristički događaj, zato se jednostavno ukida publika, kako bi postalo sigurno da se ima posla isključivo sa televi-

zijskim događajem. Svaki referent mora da nestane da bi događaj bio prihvatljiv na mentalnom ekranu televizije.

Tako se i same političke afere odvijaju, u neku ruku, pred praznim stadionom (praznoj formi predstavljanja), sa kojeg je izbačena publika zato što pada u suviše jake strasti, i odakle dolazi još samo televizijski prenos (ekrani, grafikoni i sondaže). To i dalje funkcioniše, štaviše to nas pleni, ali, suptilno rečeno, to je kao da je Međunarodna Politička Federacija zabranila publiku na neodređeno vreme i izbacila je sa svih stadiona da bi obezbedila objektivan tok utakmice. To je ta naša transpolitička scena: onaj prozirni oblik javnog prostora iz kojeg su povučeni glumci, onaj čisti oblik događaja iz kojeg su se povukle strasti.

AL' KUD SE DEDE DAKLE ONO ZLO?

Terorizam u svim vidovima transpolitičko je ogledalo zla. Jer je stvarni problem, jedini problem je ovaj: kud se dede čakle ono Zlo? Svuda: anamorfoza savremenih oblika Zla je bez kraja. U jednom društvu koje, od silne predostrožnosti, od slanja u smrt svojih prirodnih uporišta, od pranja nasilja, istrebljivanja svojih klica i svih prokletih udela, od estetičke hirurgije negativnog, hoće da ima posla samo sa proračunatim upravljanjem i govorom o Dobru, u jednom društvu u kome više nema mogućnosti da se kaže Zlo, ono se preobrazilo u sve virusne i terorističke oblike koji nas opsedaju.

Moć anatemisanja i snaga da se kaže zlo izmakla nam je. Ali ona ponovo izbija na drugom mestu. Tako Homeini u aferi Ruždi – nezavisno od mučnog posla kojim je taoca uvalio na čuvanje samom Zapadu i tako učinio da se ovaj uvali u neku ruku sav kao talac – pružiće spektakularan dokaz za mogućnost obrta svih odnosa snaga simboličkom silom uzimanja reči.

Suočen sa celim svetom, u potpuno nepovoljnom političkom, vojnom i ekonomskom odnosu snaga, ajatolah raspolože jednim jedinim oružjem koje je nematerijalno, ali nije daleko od toga da bude apsolutno oružje: principom Zla. Poricanjem zapadnjačkih vrednosti progresa, racionalnosti, političkog morala, demokratija itd. Oспорavanje opšteg konsensusa o svim tim dobrim stvarima daje mu energiju Zla, satansku energiju odbačenog, sjaj prokletog udela. Samo on danas ima reč zato što se jedini prima protiv svih manihejskog stava Zla, jedino on se prima da

izgovori zlo i da ga isteruje, jedini on prihvata da ga ova-
ploti terorom. Ono što njega određuje za nas je nepojmlji-
vo. Tome nasuprot, možemo konstatovati nadmoćnost koju
mu to donosi nad Zapadom, gde nigde više ne postoji
mogućnost, da se kaže Zlo, gde i najmanja negativnost biva
ugušena od virtualnog konsensusa. I same naše političke
vlasti samo su još senka svoje funkcije. Jer vlast postoji
samo u toj simboličkoj moći da se označi Drugi, Neprija-
telj, ulog, pretnja i Zlo. Danas ona više nema tu moć, a
zauzvrat nema ni opozicije koja može ili hoće da označi
vlast kao zlo. Mi smo postali preslabi u satanskoj, ironič-
koj, polemičkoj i protivnoj energiji, postali smo fanatički
mlaka društva ili mlako fanatička. Od silnog proterivanja
prokletog udela u nama i od dopuštanja da zrače samo
pozitivne vrednosti, mi smo postali dramatično ranjivi na
najmanji virusni napad, između ostalog i na ajatolahov ko-
ji, svakako, nije u stanju nedovoljne imunosti. Mi imamo
da mu suprotstavimo samo prava čoveka, mršavu zalihu,
koja čini na svaki način deo nedostatka političke otpornos-
ti. A uostalom, u ime prava čoveka, mi na kraju nazivamo
ajatolaha „apsolutnim Zlom” (Miteran /Mitterrand/), to
jest svrstavamo se uz njegovu kletvu, u suprotnosti sa pra-
vilima prosvetljenog govora (naziva li se danas ludak „luda-
kom”? Čak se više ni obogaljeni ne naziva „bogaljem”,
toliko se plašimo od Zla, toliko greamo od eufemizama, da
bismo izbegli imenovanje Drugog, nesreće, neuništivog).
Ne čudimo se što neko sposoban da govori doslovno, po-
bednički, jezikom Zla pokreće jedan takav nastup slabosti
zapadnjačkih kultura, uprkos peticijama intelektualaca. To
znači da zakonitost, čista savest pa čak i razum postaju
saučesnici proklinjanja. Oni mogu samo da pokrenu sva
sredstva anateme, ali odmah padaju u klopku principa Zla,
koji je suštinski zarazan. Ko je pobedio? Ajatolah, narav-
no. Doduše, mi zadržavamo moć da ga uništimo, ali simbo-
lički je on taj koji je pobedio, a simbolička moć je uvek
nadmoćna sili oružja i novca. To je na neki način odmazda

drugog sveta. Nikada treći svet nije mogao da suprotstavi pravi izazov Zapadu. I SSSR koji je decenijama ovaploćivao u očima Zapada princip Zla staje vidljivo i sasvim lagano na stranu Dobra, jednog dobro sredenog upravljanja poslovima (upravo je divna ironija ta koja se nudi kao posrednica između Zapada i satane iz Teherana, pošto je pet godina branila zapadnjačke vrednosti u Avganistanu, a da toga nije bila ni svesna).

Učinak svetske fascinacije, atrakcije i odbojnosti izazvan osudom Ruždija na smrt liči na onu pojavu naglog smanjenja vazdušnog pritiska u kabini aviona zbog otvora ili pukotine na spojevima (čak i ako je slučajno, to uvek liči na terorističko delo). Sve je silovito povučeno napolje, u prazno, zbog razlike pritisaka u dva prostora. Dovoljno je otvoriti jednu pukotinu, jednu rupu u ultra-tankom omotaču koji razdvaja dva prostora. Terorizam, uzimanje talaca je u punom smislu čin koji otvara taj tip pukotine u jednom veštačkom i veštački šticeenom svetu (našem svetu). Sav islam, *sadašnji* islam, koji uopšte nije onaj srednjovekovni, i koji treba procenjivati kao *strategiju*, a ne po moralnim i političkim svojstvima, je na putu da napravi prazninu oko zapadnog sistema (uključujući tu i zemlje Istoka) i da, s vremena na vreme, otvara samo jednim činom ili jednom reči pukotine u tom sistemu kroz koje naše vrednosti propadaju u prazno. Islam ne vrši revolucionarni pritisak na zapadni svet i ne preti mu da će ga osvojiti ili preobratiti: on se zadovoljava time da ga poljulja tim virusnim napadom u ime principa Zla, kome mi nemamo šta da suprotstavimo, i na temelju one preteće katastrofe koju predstavlja razlika pritisaka `dveju sredina, što je stalna opasnost za zaštićeni prostor (naš) od naglog gubljenja pritiska vazduha (vrednosti) koje udišemo. Istina je da je ne malo kiseonika već otišlo iz našeg zapadnog sveta raznim pukotinama i meduspojevima. U našem je interesu da sačuvamo naše maske za kiseonik.

Strategija ajatolaha je čudesno moderna, suprotno sve-
mu onome što se izvoljeva reći o njoj. Kudikamo moderni-
ja od naše, pošto se sastoji u suptilnom ubrizgavanju
arhaičnih sastojaka u moderni kontekst: fatve, smrtne pre-
sude, bacanje kletve i bilo čega. Da je naš zapadnjački svet
čvrst, to ne bi imalo nikakvog smisla. Suprotno tome, ceo
naš sistem se obrušava i služi kao rezonantna kutija: on
služi kao superprovodnik tom virusu. Kako to razumeti? I
ovde imate opet revanš Drugoga sveta: mi smo uneli u
ostatak sveta mnogo klica, bolesti, epidemija i ideologija
protiv kojih su oni bili bespomoćni, a izgleda da smo mi,
jednim ironičnim obrtom stvari, bez odbrane pred jednim
gadnim malim arhaičnim mikrobom.

Sam talac postaje mikrobski. Alen Boske (Alain Bos-
quet) pokazuje u svojoj poslednjoj knjizi, *Zanat taoca* (*Le
Métier d'otage*), kako taj deo zapadnog sveta, skrenut u
prazno, niti može niti više hoće da se vrati sebi, zato što je
postao jeftin u svojim očima svakako, ali naročito i zato što
su svi njegovi, njegova zemlja i njegovi sugradani poniženi
nametnom pasivnošću, svojom prosečnom podlošću, sa-
mom nagodbom koja je po sebi degradirajuća i suštinski
uzaludna. Iznad nagodbe, svaka otmica taoca pruža dokaz
o neminovnoj podlosti čitavih zajednica prema najmanjem
od svojih članova. Ta ravnodušnost zajednice stoji u uza-
jamnom odnosu sa ravnodušnošću svakog pojedinca prema
kolektivu: tako mi funkcionišemo (loše) na Zapadu, i ta
politička beda neumoljivo otkriva strategiju taoca. Destabi-
lizovanjem jednog jedinog pojedinca, uzdrman je čitav sis-
tem. Zato talac ne može čak ni da oprostí svojim što su
od njega napravili u međuvremenu heroja, što se uostalom
odmah vešto zabašuruje.

Mi nismo ni u glavi ajatolaha, ni u srcima muslimana.
Ono što možemo učiniti jeste da izbegnemo tu mlaku mi-
sao koja se sastoji u pripisivanju svega toga verskom fana-
tizmu. Ali bojim se da smo slabo naoružani da bismo

prihvatili izazov tog simobličkog nasilja u samom času dok pokušavamo da izbrišemo Teror sećanja na Francusku revoluciju u korist jednog pomena koji poprima, poput konsensusa, sva držanja jedne naduvavajuće strukture.

Mi više ne umemo da izgovorimo Zlo.

Mi možemo još samo da prosipamo besede o pravima čoveka – vrednosti pobožnoj, slaboj, uzaludnoj i licemernoj, koja počiva na prosvetiteljskoj ideji o prirodnoj privlačnosti Dobra, na idealnosti ljudskih odnosa (dok, očigledno, postoji samo lečenje zla zlom).

Štaviše, to Dobro, ta idealna vrednost, shvaćeno je danas na zaštitnički, bednički, negativan i reakcionaran način. On je umanjivanje Zla, predostrožnost od nasilja i bezbednost. Snishodljiva i potištena snaga dobre volje, koja sanja samo o pravilnosti jednog sveta i ne prihvata da sagleda krivulju Zla i inteligenciju Zla.

Nema „prava na reč“, osim ako reč nije shvaćena kao „slobodno“ izražavanje pojedinca. Ako se shvata kao oblik dvoboja, zavere, sukobljenosti i zavodenja, onda više nema nikakvog smisla u pojmu prava.

Postoji li pravo na želju, pravo na nesvesno, pravo na radovanje? Besmislica. To je ono zbog čega je seksualno oslobođenje smešno kada se govori izrazima prava. Zbog toga je smešna i naša „proslavljena“ Revolucija, kada se o njoj govori izrazima o pravima čovaka.

Od „prava na život“ zatrepere sve pobožne duše, dok ono ne izbije na pravo da se umre, gde iskrsava besmislenost svega toga. Jer, najzad, umreti – ili isto tako i živeti – jeste sudbina, fatalnost (srećna ili nesrećna), to nije pravo.

Zašto ne zatražiti „pravo“ da se bude muškarac ili žena? Zašto ne pravo da se bude Lav, Vodolija ili Rak? Ali šta treba da znači biti muškarac ili žena, ako se na to ima pravo? Ono što je strašno zanimljivo jeste to što vas je život stavio jedno pored drugog, a na vama je da igrate.

Takvo je pravilo simboličke igre i nema nikakvog smisla njegovo kršenje. Mogu da zatražim pravo da šahovskog konja vučem pravolinijski, ali kakvog to smisla može imati? Pravo u toj vrsti poslova je glupost.

Nema sumnje da je s Černobiljem, zemljotresom u Jermeniji, utapanjem atomske podmornice SSSR napravio ogroman korak na putu prava čoveka (mnogo više nego u Helsinkiju ili na nekom drugom mestu): prava na katastrofu. Suštinsko, osnovno pravo: pravo na nesrećni slučaj, pravo na zločin, pravo na grešku, pravo na zlo, pravo na gore, a ne samo pravo na bolje: evo šta čini od vas čoveka dostojnog tog imena mnogo više nego pravo na sreću.

Pravo neodoljivo kreće tom zlokobnom krivuljom usled čega je svako pravo suvišno, ako se nešto razume po sebi, kao i to da je stvar izgubljena, ako se potraživanje prava nameće: pravo na vazduh, pravo na vodu, na prostor potpisuju postepeno nestajanje svih tih elemenata. Pravo na odgovor ukazuje na nepostojanje dijaloga itd.

Prava pojedinca gube sav svoj smisao čim on više nije otudeno biće, lišeno sopstvenog bića, stranac samom sebi, kao što je to bilo u društvima eksploatacije i oskudice, nego je postao, po svojoj postmodernoj formuli, samooslanjajuće i samoostvarujuće biće. Sistem prava čoveka postaje sasvim neodgovarajući i varljiv u jednom takvom sticaju okolnosti – savitljiv i pokretljiv pojedinac varijabilne geometrije nije više pravno lice, nego je taktičar i zastupnik svoje vlastite egzistencije, on se više ne obraća nekoj pravnoj instanci, nego jedino kvalitetu njene radnje ili njene uspešnosti.

A ipak su danas prava čoveka stekla svetsku aktuelnost. To je danas jedina ideologija na raspolaganju. To znači nulti stepen ideologije i rasprodaju svake istorije. Prava čoveka i ekologija su dve dojke konsensusa. Sadašnja planetarna povelja je povelja Nove Političke Ekonomije.

Treba li videti u veličanju prava čoveka neodoljivo uzdi-
zanje gluposti, tog ugroženog remek-dela koje ipak obeća-
va da će kraj veka obasjati svim vatrama konsensusa?

NEKROSPEKTIVA

Jalova svada oko Hajdegera (Heidegger) nema čisto filozofskog smisla, ona je samo simptom mlakosti sadašnje misli koja se, u nemogućnosti da nađe neku novu energiju, opsesivno vraća svojim korenima, čistoti svojih izvora i bolno preživljava, na kraju ovog veka, svoju prvobitnu scenu sa početka stoleća. Uopšte govoreći, slučaj Hajdeger je simptomatičan za kolektivno oživljavanje koje je zahvatilo ovo društvo u času svodenja bilansa veka: oživljavanje fašizma, nacizma, istrebljivanja – i tu je iskušenje da se reinstruira prvobitna scena istorije, da se operu leševi i očiste računice, a istovremeno i kvarna opčinjenost vraćanjem na izvore nasilja, kolektivno buncanje o istorijskoj istini Zla. Mora da je naša sadašnja mašta veoma slaba, naša ravnodušnost za vlastiti položaj i za našu misao jako velika, kad imamo potrebu za jednim tako nazadnim opsenarstvom.

Hajdegera optužuju da je bio nacista. Zar je uostalom važno da li ga optužuju ili nastoje da ga oslobode krivice: svi, s jedne i s druge strane, padaju u istu klopku prizemnog mišljenja, razdraženog mišljenja koje se više ne ponosi čak ni svojim vlastitim referencama, niti ima snage da ih prevaziđe, i koje proćerdava ono što mu preostaje u parnicama, napadima, pravdanjima i proverama istorije. Samoodbrana filosofije koja pogledava škiljavo na dvosmislenost velikih mislilaca (štaviše, utabava ih kao vodeće mislioce), samoodbrana čitavog jednog društva koje je zbog neumeća da stvori jednu drugačiju istoriju osudeno da prežvakava raniju istoriju, kako bi pribavilo dokaz za vlastito postojanje, pa čak i za svoje zločine. Ali šta mu dode taj dokaz?

Zato što smo danas nestali politički i istorijski (tu leži naš problem), mi hoćemo da pružimo dokaz da smo umrli između 1940. i 1945, u Aušvicu ili u Hirošimi – to je bar jaka istorija. Baš kao što se Jermeni iscrpljuju da pruže dokaz kako su bili masakrirani 1917, nedostupan i uzaludan dokaz, ali dokaz života u neku ruku. Zato što je filozofija danas nestala (to je njen problem: kako živeti u stanju nestajanja?), ona mora da pruži dokaz da je konačno kompromitovana sa Hajdegerom, ili je postala afazijska sa Aušvicom. Sve to je očajničko istorijsko bežanje u posmrtnu istinu, u posmrtno oslobađanje od krivice – i to u jednom trenutku kad zapravo više nema dovoljno istine da bi se došlo do bilo koje verifikacije, kad zapravo više nema dovoljno filozofije da bi se zasnovao bilo koji odnos između teorije i prakse, kad zapravo više nema dovoljno istorije da bi se poučio bilo koji istorijski dokaz o onome što se desilo.

Zaboravlja se pomalo previše da je sva naša stvarnost prešla u medijski kabal, uključujući i tragične događaje iz prošlosti. To znači da je prekasno za njihovu proveru i istorijsko shvatanje, jer je ono čime se odlikuju naša epoha i naš kraj veka, činjenica da su instrumenti te pojmljivosti nestali. Istoriju je trebalo razumeti dok je bilo istorije. Hajdegera je trebalo razobličiti (ili ga braniti) kad je za to još bilo vreme. Jedan proces može biti otvoren samo kada postoji posledično sudenje. Sada je odveć dockan, mi smo se obrnuli drugoj stvari, videli smo to lepo na televiziji sa *Holokaustom* i sa *Šoom*. Te stvari nisu bile shvaćene u vreme kad smo imali za to načina. Ubuđuće one to više neće biti. Neće biti shvaćene zato što su tako temeljni pojmovi poput odgovornosti, objektivnog uzroka, smisla (ili besmisla) istorije nestali ili su na putu da nestanu. Posledice moralne svesti i kolektivne svesti u celosti su medijski efekti i može se pročitati po terapeutskoj upor-

nosti pomoću koje pokušava da se oživi ta svest koliko joj malo daha još ostaje.

Nikada nećemo saznati da li su nacizam, logori, Hirošima bili pojmljivi ili ne, jer mi više nismo u istom mentalnom svetu. Povratnost žrtve i dželata, prelamanje i razlaganje odgovornosti, takve su vrline naše veličanstvene međufazne površine. Više nemamo snage da zaboravimo, a naše amnestiranje je oproštaj slika. Ko će oglasiti amnestiju, pošto su svi krivi? Što se autopsije tiče, niko više ne veruje u istinitost anatomije činjenica: mi radimo po modelima. Čak i kad bi činjenice bile belodano tu, pred našim očima, one ne bi mogle da odnesu prevagu nad dokazom i ubedenjem. Tako su nacizam i gasne komore od silnog ispitivanja radi analize postajali sve neshvatljiviji i na kraju se logično postavilo ovo neverovatno pitanje: „Ali, u osnovi, da li je sve to stvarno postojalo?” Ovo pitanje je možda nepodnošljivo, ali to što je interesantno, jeste ono što ga čini logički mogućim. A mogućim ga čini medijska zamena događaja, ideja i istorije i zato, što ih više budemo zagledali, bolje ćemo u njima uočavati pojedinosti zarad shvatanja uzroka, tim će oni manje postojati, i još manje *su postojali*. Pometnja oko identiteta stvari, čak i usled mnogog istraživanja i memorisanja. Ravnodušnost pamćenja i ravnodušnost istorije izjednačuje se sa samim naporom da to bude objektivirano. Jednoga dana će se pitati da li je i sam Hajdeger postojao. Forisonov paradoks može izgledati mrzak (i on to i jeste u svojoj *istorijskoj* pretenziji na nepostojanje gasnih komora), ali inače on tačno prenosi kretanje cele jedne kulture – bezizlaz kraja veka kome se privida strahota svoga porekla kojim je opčinjen, za koji je zaborav nemoguć i čiji je jedini izlaz u poricanju.

Na svaki način, ako je dokaz uzaludan, zato što više nema istorijskog diskursa da bi se otvorilo sudenje, i samo kažnjavanje je nemoguće. Aušvic i istrebljivanje se ne mogu ispaštati. Nema nikakve moguće jednakosti u kazni, a

nestvarnost kazne povlači nestvarnost činjenica. Ono što mi sada živimo nešto je sasvim drugo. Ono što se upravo događa kolektivno i nejasno kroz sve procese i sve polemike, jeste prelazak iz istorijskog stadijuma u mitski, to jest, mitska i medijska rekonstrukcija svih događaja. I u nekom smislu ta mitska pretvorba jedina je operacija koja može, ne da nas oslobodi moralne krivice, nego da nas razreši fantazmagorijski tog izvornog zločina. Ali da bi čak i jedan zločin postao mit, za to je potrebno da se okonča njegova istorijska stvarnost. Da nije tako, sve to, fašizam, logori i istrebljivanje, budući da su se desili i da ostaju za nas nerešivi, bili bismo zavetovani da ih ponavljamo u večnost kao prvobitnu scenu. Nisu nostalgije fašista najveća opasnost, ono što je opasno i žalosno, jeste patološko reaktualizovanje jedne prošlosti čiji smo svi mi, poricatelji kao i branioci stvarnosti gasnih komora, klevetnici kao i branioci Hajdegera, istovremeni učesnici i tako reći zaverenici; ono opasno je ta kolektivna halucinacija koja sve imaginarno, odsutno u našem dobu, sav ulog nasilja i stvarnosti danas iluzornih, prenosi u onu epohu, u nekoj vrsti prinude da je oživi i duboke krivice što nije tamo bila. Sve to iskazuje jedno očajničko reagovanje na činjenicu da nam ti događaji upravo izmiču na polju stvarnosti. Afera Hajdeger, sudenje Barbiju (Barbie), itd. beznačajni su grčevi tog gubljenja stvarnosti, *danās našega*, a Forisonovi (Faurisson) predloži su samo ciničko prenošenje toga u prošlost. „To nije postojalo” znači jednostavno da mi više ne postojimo dovoljno čak ni za održavanje pamćenja i da mi odsada imamo samo sredstva halucinacije za osećanje da živimo.

Post-Scriptum

Zar ne bismo mogli, s obzirom na sve ovo, da uštedimo ovaj kraj veka? Predlažem da se unapred ukinu godine 90-te i da odmah predemo iz 89-te u 2000-tu godinu. Jer budući da je kraj veka već tu, sa svim svojim nekro-kulturalnim patosom, svojim žalopojkama, proslavama, muzeifi-

kacijama kojima nema kraja, hoćemo li se dosadivati još deset godina na ovoj galiji?

Ispravka: Ura! Istorija je oživela!

Dogadanje kraja veka je u toku. Svi su odahnuli pri pomisli da Istorija, za trenutak ugušena jakim uticajem totalitarne ideologije, još jače ponovo kreće svojim putem sa dizanjem blokade istočnih zemalja. Polje Istorije je najzad ponovo otvoreno za nepredvidljivi pokret naroda i za njihovu žeđ za slobodom. Suprotno sumornoj mitologiji koja uopšte prati krajeve veka, ovaj kraj veka izgleda kao da mora da otvori očigledno jačanje završnog procesa, jednu novu nadu i ponovni procvat svih uloga.

Gledan izbliza, događaj je malo tajanstveniji i bio bi mnogo bliži nekom istorijski „neidentifikovanom” predmetu. To odmrzavanje zemalja Istoka, kao i kravljenje slobode, bez sumnje, izvanredan su preokret – ali šta biva sa slobodom kad se otkravi? Opasna radnja, čiji je ishod dvosmislen (nezavisno od činjenice da se ono što je jednom odmrznuto više ne može zamrznuti opet). SSSR i zemlje Istoka su predstavljali istovremeno zamrzivač, test i eksperimentalu sredinu za slobodu, zato što je ona tamo bila oduzeta i izložena veoma visokim pritiscima. Zapad je pak ostava za čuvanje, ili tačnije smetlište za slobodu i prava čoveka. Ako je duboko zamrzavanje bilo znak prepoznavanja istočnog sveta, i negativno, ultra-fluidnost našeg zapadnog sveta je još sablažnjivija, pošto od silnog oslobađanja i liberalizacije naravi i mišljenja, problem slobode tu sasvim jednostavno ne može više ni da bude postavljen. On je virtualno rešen. Na Zapadu je sloboda, ideja o slobodi, umrla svojom prirodnom smrću, kao što smo videli jasno, u svim nedavnim proslavama ideja o njoj je nestala. Na Istoku je ona bila ubijena, ali zločin nikad nije savršen. Biće vrlo interesantno eksperimentalno da se vidi šta je sa slobodom kada ponovo ispliva na površinu, kad je uskrsnu,

pošto su uklonili sve njene tragove. Videće se šta je sa procesom reanimacije i rehabilitacije *post mortem*. Odmrznuta sloboda ne može biti tako lepa za videnje. Pa ako se opazi da se njoj samo žuri da što pre pregovara za sebe o automobilu i električnim aparatima za domaćinstvo, šta više o psihotropijskim i pornografskim, to jest da se odmah menja za zapadnu likvidnost, znači li to preći iz jednog završetka istorije zamrzavanjem u kraj istorije kroz ultrafluidnost i optičaj? Jer u tim događajima na Istoku sigurno nije uzbudljivo videti poslušno pribiranje jedne demokracije na oporavku, koje joj donosi novu snagu (i nova tržišta), nego pogled na teleskopsko ogledanje dva specifična oblika kraja Istorije: onog u kome se ona okončava zamrzavanjem i koncentracionim logorima i onog gde se ona završava, suprotno tome, u totalnom i centrifugalnom rasprostiranju komunikacije. To je krajnje rešenje u oba slučaja. Moguće je da odmrzavanje prava čoveka bude socijalistički ekvivalent „padu vazdušnog pritiska na Zapadu“: jedno prosto oticanje energija uzapćenih pola veka na Istoku u zapadnu prazninu.

Žestina događaja može biti varljiva: ako je ona na Istoku samo žar dezideologizacije, samo mimetička revnost prema liberalnim zemljama gde je sva sloboda data u zamenu za tehničku lakoću življenja, mi ćemo onda saznati šta konačno vredi sloboda i da se ona možda nikada ne nalazi po drugi put. Istorija nikad ne pušta ponovo ploče. Naprotiv, to odmrzavanje Istoka može biti isto tako zlokožno na dugu stazu kao višak ugljendioksida u gornjim slojevima atmosfere, stvarajući efekt političkog staklenika, jedno takvo zagrevanje političkih odnosa na planeti otapanjem komunističkih lednika da će zapadne obale biti preplavljene. Zanimljivo je da se mi bezuslovno pribojavamo tog klimatskog otapanja leda i glečera, dok mi težimo tome demokratski svim našim snagama na polju politike.

Da je nekada SSSR ubacio svoje zlatne rezerve na svetsko tržište, on bi ga potpuno uzdrmao. Ako zemlje Istoka

ponovo ubace u optičaj ogromne zalihe slobode koju su čuvali na ledu, oni će tim takode destabilizovati vrlo krhki metabolizam zapadnjačkih vrednosti, koji bi hteo da se sloboda više ne pojavljuje kao akcija, nego kao virtualna i konsensualna forma interakcije, ne kao drama, nego kao svetska psihodrama liberalizma. Naglo ubrizgavanje slobode kao stvarna razmena, kao nasilno i aktivno transcendiranje, kao Ideja, bilo bi u svakoj tački katastrofalno za naš oblik klimatizovane raspodele vrednosti. To je ipak ono što mi od njih tražimo: slobodu, sliku slobode, u zamenu za materijalne znake slobode. Savršeno davolski ugovor koji jednima preti da izgube svoju dušu, a drugima svoj komfor. Ali možda je tako bolje za obe strane.

Maskirana društva (komunistička društva) su demaskirana. Kakvo je njihovo lice? Što se nas tiče, mi smo odavno demaskirani i više nemamo ni obrazine ni obraza. Mi smo takode i bez pamćenja. Došli smo dotle da tražimo u vodi pamćenje bez tragova, to jest da se nadamo da je još nešto ostalo čak i kad su molekularni tragovi iščezli. Toliko o našoj slobodi: stalo bi nas dosta muka da proizvedemo neki od njenih znakova, i došli smo dotle da postuliramo njeno infinitezimalno, neopipljivo i nepronalazivo postojanje, u jednoj sredini sa tako jakim razređivanjem (koje je programirano i operativno) da još samo njegov duh pluta u pamćenju koje je još samo sećanje vode.

Izvor slobode na Zapadu je toliko usahnuo (dokaz je proslava Revolucije) da nam je potrebno da sve očekujemo od nalazišta na Istoku, najzad otvorenih i otkrivenih. Ali kad je ta zaliha slobode jednom otkrivena (budući da je Ideja o Slobodi postala toliko retka kao i prirodna rezerva), šta može iz toga proisteći, ako ne, kao i na svakoj pijaci, intenzivna veštačka energija razmene, a zatim jedno brzo gubljenje diferencijalnih energija i vrednosti?

Šta znači „Glasnost“? Retroaktivnu prozirnost svih znakova moderne, ubrzano i iz druge ruke (to je skoro jedan postmoderni *remake* naše originalne verzije moderne) – svih pozitivnih i negativnih znakova izmešano, to jest ne samo prava čoveka nego i zločina, katastrofa, nesreća čiji se živi porast opaža u SSSR-u otkako se režim liberalizovao. Čak i ponovno otkrivanje pornografije i vanzemaljaca, sve što je do sada bilo pod udarom cenzure, koji slave svoje ponovno pojavljivanje istovremeno sa svim ostalim. To je ono eksperimentalno u tom globalnom odmrzavanju: mi vidimo da zločini, atomske ili prirodne katastrofe, sve ono što je bilo potisnuto čini deo prava čoveka (naravno, isto tako i religioznost i moda bez ijednog izuzetka) – i to je dobra lekcija demokratskih stvari. Jer mi tu vidimo vaskrsavanje svega onoga što mi jesmo, svih takozvanih univerzalnih amblema ljudskog u nekoj vrsti idealne halucinacije i izbijanja potisnutog, uključujući tu i ono najgore, najprizemnije i najiskrivljenije u zapadnjačkoj „kulturi“ i čemu više ubuduće neće biti granica. Ovo je, znači, čas istine za ovu kulturu, kao što je to bio sudar sa divljim kulturama čitavog sveta (ne može se reći da su se one u njemu dobro provele). Ironija stvari je takva da ćemo možda mi biti ti koji ćemo jednoga dana biti prinudeni da spasavamo istorijsko sećanje na staljinizam, dok ga se zemlje Istoka više neće sećati. Trebaće nam da sačuvamo zamrznuto pamćenje na tog silnika koji je držao zamrznut pokret Istorije, jer to ledeno doba takode čini sastavni deo sveopšteg nasleđa.

Ovi događaji su značajni i iz jednog drugog ugla. Oni koji su s uverenjem protivni kraju Istorije morali bi da se zapitaju nad zaokretom koji hvata Istorija u svojim savremenim zbivanjima, ne samo prema svom cilju (koji još uvek čini deo linearnog fantazma o istoriji), nego prema svom obrtu i sopstvenom sistematskom brisanju. Mi smo na putu da izbrišemo ceo XX vek. Na putu smo da izbriše-

mo jedan po jedan sve znake hladnog rata, možda čak i sve znake Drugog svetskog rata kao i znake svih političkih i ideoloških revolucija XX veka. Ponovno ujedinjenje Nemačke i mnoge druge stvari su neizbežne, ne u smislu iskakanja ispred Istorije, nego u smislu jednog ponovnog ispisivanja s naličja čitavog XX veka, koje će zauzeti uveliko poslednjih deset godina kraja veka. Putem kojim smo se zaputili, ubrzo ćemo se vratiti u Sveto rimsko-germansko carstvo. I to je možda ono pravo obasjanje ovoga kraja veka i pravi smisao one protivrečne formule o kraju Istorije. To znači da smo na putu, u nekoj vrsti zanesenog oplakivanja, da omalovažimo sve događaje medaše ovog veka, da ga *izbelimo*, kao da sve ono što se u njemu dogodilo (revolucije, podela sveta, istrebljivanje, silno transnacionalizovanje država, nuklearna zategnutost), ukratko, Istorija u modernoj fazi, nije bilo ništa drugo nego jedan zaplet bez raspleta i da se sav svet bacio na razgrađivanje te istorije sa istim zanosom koji je uložio u njeno građenje. Restauracija, vraćanje unazad, rehabilitacija, oživljavanje starih granica, starih razlika, jedinstvenosti, religija, pokajanja, čak i na nivou navika – izgleda kao da svi znaci dostignutih oslobođenja blede i možda će se na kraju jedan po jedan ugasiti: mi smo u ogromnom procesu *revidiranja*, i to ne ideološkog, nego revizije same Istorije, pa izgledamo nestrpljivi da to uradimo pre kraja veka – možda sa potajnom nadom da s novih hiljadugodištem otpočnemo od nule. Da li bismo mogli sve da vratimo u početno stanje? Ali u odnosu na koje prvobitno stanje, ono pre XX veka, ili pre Revolucije? Dokle može da nas odvede to ukidanje, to omalovažavanje? To može da se odvija vrlo vrlo brzo (kao što to pokazuju zbivanja na Istoku) upravo zato što više nije reč o izgradnji, nego o ogromnoj dekonstrukciji Istorije, koja poprima tako reći virusni i epidemijski oblik. Na koncu, možda se godina 2000-ta neće čak ni desiti, kao što smo to ranije predložili, sasvim naprosto što će parabola Istorije toliko da se spusti u obrnutom smislu da više nikad

neće moći da prevaziđe horizont vremena? Istorija bi bila jedna asimptotska putanja koja se u nedogled približava svom kraju, ali ga nikako ne dodiruje i najzad se udaljuje od njega u suprotnom smeru.

SUDBINA ENERGIJE

Svi ovde opisani događaji ukazuju na dvojaku dijagnozu: fizičku i metafizičku. Fizički posmatrano, izgleda da imamo posla sa nekom vrstom ogromne prelazne faze ljudskog sistema u neravnotežu. Ta prelazna faza, kao i prirodni sistemi, ostaje nam uveliko tajanstvena, ali ta katastrofalna evolucija nije po sebi ni pogodna ni zloko-bna, ona je jednostavno katastrofalna u doslovnom smislu te reči.

Obrazac te haotične promene, te preosetljivosti na početne zadatosti jeste sudbina energije. Naša kultura je doživela razvoj bespovratnog procesa oslobađanja energije. Sve druge kulture upućuju na povratni pakt sa svetom, na postojanu uređenost u koju su takode ulazile energetske komponente, ali nikada načelo oslobađanja energije. Energija je prva stvar koja je „oslobodena” i za tim obrascem će se slepo povesti sva kasnija oslobodjenja. Sam čovek je osloboden kao izvor energije i postaje time motor istorije i njenog ubrzanja.

Energija je neka vrsta fantastičnog projektovanja koje hrani sve industrijske i tehničke snove moderne, a takode i usmerava shvatanje čoveka u smislu dinamike volje. Međutim, mi znamo iz analize vrtložnih pojava, haosa i katastrofa u najnovijoj fizici, da bilo koji fluks, bilo koji linearni proces prilikom ubrzavanja dobija neko čudno zakrivljenje koje je krivulja katastrofe.

Katastrofa koja nam pretila ne spada u iscpirljenje prirodnih bogatstava. Energije, u svim njenim vidovima, će biti sve više i više, bar u okviru vremenskog roka izvan kojeg

nas se to više ljudski ne tiče. Nuklearna energija je neiscrpna, sunčeva energija, morske plime, pa čak i energija prirodnih katastrofa kakve su zemljotresi i vulkani neiscrpna je (možemo se pouzdati u tehničku maštovitost). Dinamika neravnoteže i smotavanje samog energetskog sistema koje može dovesti do smrtonosnog poremećaja na kratak rok jeste on što je dramatično. Već smo imali nekoliko spektakularnih primera posledica oslobađanja nuklearne energije (Hirošima i Černobilj), ali svaka lančana reakcija, bilo virusna ili radioaktivna, potencijalno je katastrofalna. Ništa nas ne štiti od jedne sveopšte epidemije, čak ni ledeni zidovi koji okružuju atomske centrale. Moguće je da je celokupan sistem preobražavanja sveta energijom ušao u virusnu i epidemijsku fazu, saobrazno onom što energija u svojoj suštini i jeste: rasipanje, padanje, diferencijal, neravnoteža, jedna katastrofa u malom, koja isprva proizvodi pozitivne učinke, no koja poprima dimenzije globalne katastrofe, kada je prevaziđena vlastitim kretanjem.

Energija se može posmatrati kao uzrok koji dovodi do posledica, ali takode i kao posledica koja reprodukuje samu sebe, pa prema tome prestaje da se pokorava svakoj uzročnosti. Paradoks energije je u tome što je ona istovremeno i revolucija uzroka i revolucija posledica, tako reći međusobno nezavisnih, i što ona postaje mesto ne samo lanca uzročnosti nego i pomamnog razlančavanja posledica.

Energija ulazi u stanje nadfuzije. Ceo sistem preobražavanja sveta ulazi u nadfuziju. Od promenljive materijalne i proizvodne veličine energija postaje vrtoglavi proces koji se napaja sam sobom (i to je uostalom ono zbog čega i pretila opasnost da je nema dovoljno).

Pogledajte grad Njujork. Toliko je potrošeno energije sinoć da je pravo čudo što sve ponovo započinje sutradan. To je neobjašnjivo, sem ako se ne smatra da ne postoji

racionalno načelo o gubljenju energije, i da funkcionisanje takvog megapolisa kao što je Njujork protivreči drugom zakonu termodinamike, da se on napaja vlastitom bukom, sopstvenim otpacima, sopstvenim ugljendioksidom, energijom koja nastaje trošenjem energije, nekom vrstom čudesne zamene. Stručnjaci koji se isključivo bave izračunavanjem kvantitativnih podataka energetskog sistema potcenjuju taj originalni izvor energije koji je njegovo vlastito trošenje. U Njujorku je to trošenje potpuno pretvoreno u spektakl čiji je napon premašen vlastitom slikom. To održavanje energije koje je Žari (Jarry) opisao kao seksualnu aktivnost u *Mužjačini (Le Surmâle)* podjednako važi i za mentalne i mehaničke energije: na desetosedu koji prati transsibirsku prugu, neki biciklisti umiru, ali i dalje okreću pedale. Ukočenost leša postaje pokretnost leša, smrt beskonačno okreće pedale, pa čak i ubrzava po inerciji. To je inercijom preumnožena energija smrti.

Na ovo se nadovezuje basna o pčelama od Mandevila (Mandeville): energija, bogatstvo i sjaj društva dolaze od njegovih poroka, zala, njegovih viškova i manjkova. To protivreči ekonomskom postulatu: da, ako je nešto potrošeno, valja jasno da to bude proizvedeno. To nije tačno. Što se više troši, to energija i bogatstvo više rastu. To je sama energija katastrofe o kojoj nijedna ekonomska računica ne ume da napravi račun. Izvesna forma zanosa koja se nalazi u mentalnim procesima susreće se danas i u materijalnim procesima. Sve te stvari su danas nepojmljive u odnosima ekvivalencije, one su shvatljive samo u svojstvu reverzibilnosti i nadmetanja.

Tako žiteljima Njujorka energija dolazi iz pokvarenog zraka, od ubrzanosti, od panike, od uslova u kojima se ne može disati, od jednog nezamislivo neljudskog okruženja. Čak je verovatno da droga i sve prinudne aktivnosti koje on podrazumeva ulaze u stopu vitalnosti sirovog metabolizma grada. Sve se tu sliva, najplemenitije i najbednije ak-

tivnosti. Lančana reakcija je totalna. Svaka pomisao na normalno funkcionisanje izumrla je. Sva bića kao zavere- nički učestvuju, kako bi se reklo u XVIII veku, u istom prelivanju, u istoj dramatičnoj prenadraženosti koja uveli- ko prevazilazi nužnost života i više zavisi od nestvarne opsesije da se preživi, hladne strasti preživljavanja koja se dokopava svega i hrani se svojom vlastitom pomamom.

Odvraćati ljude od te raskošnosti, od rasipnosti i ne- ljudskog ritma bila bi dvostruka greška, jer u onome što bi iscrplo normalno ljudsko biće oni crpu zalihe jedne anor- malne energije i što bi, s druge strane, bili poniženi ako moraju da uspore i da uštede svoju energiju: bilo bi to srozavanje njihovog kolektivnog standarda, takve neumere- nosti i gradske pokretljivosti kakvih nema na svetu, čiji su oni svesni ili nesvesni učesnici.

Rizici kojima je izložena ljudska vrsta su dakle manje rizici pomanjkanja (iscrpljenje prirodnih bogatstava, pusto- šenje sredine, itd.) nego rizici prekomernosti: gomilanje energije, lančana reakcija izvan kontrole, nerazumna auto- nomizacija. Ovo razlikovanje je ključno, jer ako se na rizi- ke pomanjkanja može odgovoriti Novom Političkom Ekologijom, čiji je princip danas dostignuće (on čini sas- tavni deo Međunarodnih prava ljudske vrste), apsolutno ništa ne može da osujeti ovu drugu unutrašnju logiku koja još poslednji put igra uz dvostruki gubitak vlastite prirode. Ako je s jedne strane još moguća ponovna ravnoteža kući- ce, i moguće uravnoteženje energija, na drugoj strani ima- mo posla sa pokretom koji je neopozivo „out of balance”. Ako je s jedne strane moguće uvesti u igru etička načela, to jest jednu transcendentnu svrhovitost u materijalni pro- ces, pa makar i radi prostog opstanka, s druge strane pro- ces ima kao finalnost jedino umnožavanje, on upija svaku transcendentnost i proždire sve učesnike. Tako usred pla- netarne shizofrenije vidimo razvoj svih vrsti ekoloških me- ra, strategiju pravilne primene i idealne interakcije sa

svetom, i istovremeno, kako se redaju poduhvati pustošenja i razuzdane uspešnosti. Uostalom, često i u jednom i u drugom učestvuju isti.

A inače, ako pravac prvog pokreta može da izgleda relativno jasan (očuvanje vrste kroz ekološko saživljavanje), šta znamo o potajnom odredištu drugog? Ne postoji li na kraju tog ubrzanja, tog nastranog pokreta, *jedna sudbina* ljudske vrste, jedan drugi simbolički odnos sa svetom, mnogo zamršeniji i dvosmisleniji od odnosa ravnoteže i interakcije? Takođe je i on jedno životno odredište, ali koje bi podrazumevalo totalni rizik.

Ako bi takvo moralo biti naše odredište, očigledno je da racionalna božanstva ekologije ne bi ništa mogla protiv tog ubrzavanja tehnika i energija ka nepredvidljivom cilju, u nekoj vrsti Velike Igre čija pravila ne poznajemo. Mi više nismo čak ni u zaklonu od izopačenih efekata koje povlače mere bezbednosti, kontrole i predupređivanja. Zna se do kakvih opasnih krajnosti može da dovede profilaksa u svim oblastima, socijalnoj, medicinskoj, ekonomskoj i političkoj: u ime najviše bezbednosti može se nastaniti *endemični* teror i opsednutost kontrolom koja je često ravna *epidemijskim* opasnostima katastrofe. Jedno je sigurno: složenost prvobitnih datosti i potencijalna povratnost svih efekata otklanjaju svaku iluziju o bilo kakvom obliku racionalnog uplitanja. Pred procesom koji umnogome prevazilazi pojedinačnu i kolektivnu volju učesnika, može se samo priznati da svako razlikovanje dobra od zla (pa dakle, u ovom slučaju, mogućnost da se rasuđuje o pravoj meri tehnološkog razvoja) vredi striktno samo na beznačajnoj margini našeg racionalnog modela – u okviru tih granica mogući su etička misao i praktično određenje – a izvan te margine, na nivou procesa koji smo sami pokrenuli, a koji dalje teče bez nas, sa neumitnošću prirodne katastrofe, vlada, na sreću ili na nesreću, *nerazdvojnost dobra od zla* i otuda nemogućnost isticanja jednog ispred drugog. To je upravo *teorema pro-*

kletog udela, i neumesno je pitanje treba li tako da bude, tako *jeste*, i ne priznati to znači pasti u ljuto zavaravanje. Ovo ne obesnažuje ono što se može učiniti u etičkoj, ekološkoj i ekonomskoj oblasti našeg života, ali to u potpunosti relativizuje njegov domet na simboličkom nivou koji je nivo sudbine.

TEOREMA PROKLETOG UDELA

Postoji jedna zastrašujuća posledica neprekidne proizvodnje pozitiviteta. Jer ako negativitet stvara krizu i kritiku, hiperbolični pozitivitet stvara katastrofu nesposobnošću da krizu i kritiku destilira u homeopatskim dozama. Svaka struktura koja progoni, izbacuje, isteruje svoje negativne elemente izlaže se opasnosti katastrofe totalnim obrtom, kao što svako biološko telo koje progoni i odstranjuje svoje klice, bacile, parazite, svoje biološke neprijatelje izlaže sebe riziku metastaze i raka, to jest jednom pozitivitetu koji proždire vlastite ćelije, ili virusnoj opasnosti da bude pojedeno od vlastitih antitela koja će ostati bez posla.

Sve što očisti svoj prokleti udeo potpisuje vlastitu smrt. Takva je teorema prokletog udela.

Energija prokletog udela i nasilje prokletog udela su energija i silovitost principa Zla. Svuda je ispod prozirnosti konsensusa zatamnjenost zla, njegova žilavost, opsjednutost, neuništivost i energija koja se preokreće na delu u razuzdanost stvari, i virusno stanje, gomilanje posledica, prevazilaženje uzroka, u ispad i paradoks, u radikalnu neobičnost, u neobične primamljivače i u neuzglobljenu povezanost.

Princip Zla nije moralan, on je načelo neravnoteže i vrtoglavice, složenosti i neobičnosti, princip zavodačenja, nespojivosti, suprotnosti i nesvodivosti. To nije princip smrti, nego naprotiv, životno načelo nevezanosti. Još od raja, to je princip saznanja koji je svojim događajem stavio tačku na njega. Ako smo proterani iz njega zbog greha

saznanja, izvucimo iz toga bar sve olakšice. Svaki pokušaj da se iskupi prokleti udeo i otkupljivanja od principa Zla može samo da uvede nove veštačke rajeve, veštačke rajeve konsensusa, koji su istinski princip smrti.

Analizirati savremene sisteme u njihovoj katastrofičnoj formi, u njihovim neuspesima i bezizlazima, ali takođe i u načinu kojim uspevaju suviše dobro i gube se u zanesenosti vlastitog funkcionisanja znači svuda oživljavati teoremu i jednačinu prokletog udela i svuda potvrditi njegovu neuništivu simboličku moć.

Mimoići princip Zla podrazumeva u svemu ne samo jedno ~~kritičko nego i zločinačko mišljenje~~. To mišljenje ostaje u svim društvima, čak i u liberalnim (kakvo je naše!) javno neizgovorivo. Svaki stav koji se opredeljuje za nehumano ili za načelo Zla odbačen je od bilo kojeg sistema vrednosti (pod načelom Zla ja razumem samo prost iskaz o nekim surovim očiglednostima po pitanju vrednosti, prava, vlasti, stvarnosti...). U tom pogledu nema nikakve razlike između Istoka, Zapada, Juga ili Severa. Nema ni najmanjeg izgleda da vidimo nestajanje te netrpeljivosti, neprovidne i kristalne poput staklenog zida, i u kojoj nijedan savremeni napredak u moralnosti ili nemoralnosti ništa nije izmenio.

Svet je toliko krcat pozitivnim osećanjima, naivnom sentimentalnošću, kanonskom taštinom i ulizivanjem da su ironija, beda i *subjektivna* energija zla u njemu uvek slabije. Na putu kojim se kreću stvari, svaki nešto negativniji poriv duše će brzo pasti u tajnost. Već i najmanja duhovna aluzija postaje nerazumljiva. Još malo pa će postati nemoguće da se izrazi bilo kakva rezerva. Ostaće samo odbojnost i preneraženost.

Na sreću, zloduh je prešao u stvari, u *objektivnu* energiju zla. Neka se nazove kako mu drago to što sebi krči put: prokleti udeo ili čudesni primamljivači, sudbina ili čulna zavisnost od prvih datosti, mi nećemo pobeći od tog poten-

cijalnog uspona, od te eksponencijalne putanje i od te prave patafizike nesamerivih posledica. Nastranost naših sistema je neminovna. Kao što je govorio Hegel, mi smo do guše „u metežu života, pokretanom iznutra onim što je mrtvo”. Iznad određenih granica, nema više odnosa uzroka i posledice, postoje samo virusni odnosi posledice i posledice i čitav sistem se kreće po inerciji. Film tog podizanja na stepen, te ubrzanosti i smrtnog ubrzanja jeste moderna istorija prokletog udela. Nije reč o tome da se on objasni, nego treba biti njegovo ogledalo u stvarnom vremenu. Treba preteći brzinu događanja koje je odavno preteklo brzinu oslobađanja. I treba reći nekoherentnost, anomaliju i katastrofu, treba reći vitalnost svih tih krajnosnih pojava koje igraju na istrebljivanje i na neka tajanstvena pravila.

Zlo je, slično prokletom udelu, ono što se obnavlja vlastitim trošenjem. To je nemoralno ekonomski, kao što metafizički može biti nemoralna nerazdvojnost Dobra i Zla. To je nasilje nad razumom, ali valja priznati životnost tog nasilja, tog nepredvidljivog nadmetanja koje vodi stvari dalje od njihovih ciljeva, u jednoj nadzavisnosti od drugih krajnjih pogodbi – od kojih?

Svako oslobodenje pogada podjednako Dobro i Zlo. Ono oslobađa mentalitet i duhove, ali oslobađa takođe i zločine i katastrofe. Oslobađanje prava i zadovoljstva neminovno povlači i oslobađanje zločina (to je Sad /Sade/ dobro shvatio, što mu nikad nije bilo oprošteno).

U SSSR-u uz perestrojku, istovremeno sa etničkim i političkim zahtevima, ide i porast nesrećnih slučajeva i prirodnih katastrofa (uključujući tu i ponovno otkrivanje zločina i ranijih nezgoda). Neka vrsta spontanog terorizma izranja iz liberalizacije i širenja prava čoveka. Sve je to, kažu, postojalo i ranije, samo je bilo cenzurisano. (Jedna od najdubljih zamerki na račun Staljinovog režima je što nas je toliko frustrirao krvavim događajima, cenzurisanim pa samim tim i neupotrebljivim, sem kao političko nesve-

sno za buduće naraštaje. I zato što je zaledio i zamrznuo pohlepne i krvave oblike njihovog izvršavanja. I što je, kao i nacisti za holokaust, koji je takode bio bezmalo savršen zločin, *prekršio univerzalni zakon o informisanju.*)

Ali ima i nečega više od dizanja cenzure: zločini, prestupništvo i katastrofe istinski hitaju ka ekranu *glasnosti* kao muve prema veštačkoj svetlosti (zašto nikada ne pohitaju prema prirodnoj svetlosti?). Taj katastrofalni višak vrednosti dolazi od prirodnog oduševljenja i stvarne razdraganosti prirode, isto kao i od spontane sklonosti tehnike da čini svoje čim su joj političke okolnosti naklonjene. Dugo zamrznuti, zločini i katastrofe stupaju na veselu i zvaničnu scenu. I kad ne bi postojali, valjalo bi ih izmisliti jer, na kraju, oni su istinski znaci slobode i prirodnog nereda sveta.

Ta potpunost Dobra i Zla nas prevazilazi, ali mi je moramo prihvatiti u potpunosti. Nema nikakvog razumevanja stvari izvan tog temeljnog pravila. Iluzija da se to dvoje razlikuje radi isticanja samo jednog od njih je besmislena (ovo osuđuje takode prilično zagovornike zla radi zla, jer će i oni na kraju činiti dobro).

Tu su svakojaki i nepredvidljivi događaji. Oni su se već dogadali ili nam se upravo dogadaju. Sve što možemo da učinimo jeste da u neku ruku uperimo projektor, da držimo tu teleskopsku otvorenost za virtualni svet, nadajući se da će neki od tih događaja imati tu dobrotu da dopuste da ih snimimo. Teorija može biti samo ova: postavljena zamka s nadom da će stvarnost biti dovoljno naivna da upadne u nju.

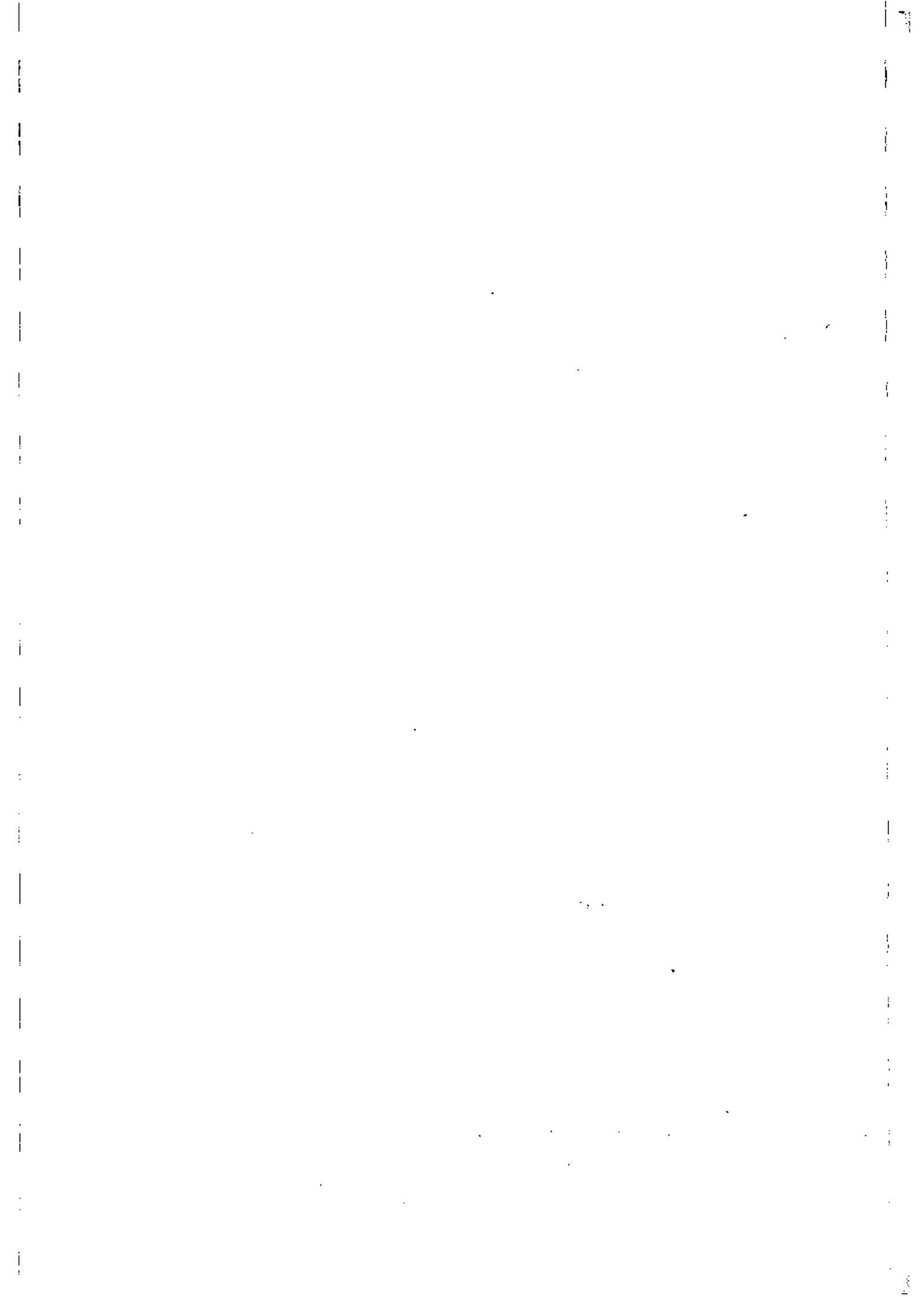
Glavno je uperiti projektor u dobrom pravcu. Ali mi ne znamo koji je pravac dobar. Treba pretražiti nebo. Većinom je reč o tako dalekim događajima u metafizičkom smislu, tako da oni izazivaju samo lako svetlucanje na ekranima. Treba ih razviti i uveličati kao fotografiju. Ne da

bi im se našao smisao, jer oni nisu logogrami, nego hologrami. To nije ništa više objašnjivo nego nepomična sablast jedne zvezde ili prelive crvenog.

Da bi se uhvatili ti neobični događaji, treba ponovo izgraditi samu teoriju neobičnog. Treba napraviti od teorije savršen zločin ili čudesni primamljivač.

RADIKALNO DRUGOJAČENJE

Meduza predstavlja tako radikalno drugojačenje da je niko ne može pogledati, a da ne umre.

PAKAO ISTOG

Od svih proteza koje su medaši istorije tela, dvojnik je bez sumnje najstarija. Ali dvojnik zapravo i nije proteza: on je imaginarni lik koji, slično duši, senci i liku u ogledalu progoni subjekt kao vlastito drugo, usled čega je on istovremeno isti i nikad ne liči na samog sebe, i koji ga progoni kao neuhvatljiva i besomučna smrt. Ipak ne uvek: kad se dvojnik materijalizuje, kad postane vidljiv, onda on znači neizbežnu smrt.

To znači da imaginarna moć i bogatstvo dvojnika, gde se odigravaju istovremeno neobičnost i bliskost subjekta sa samim sobom, počiva na njegovoj nematerijalnosti, na činjenici što on jeste i ostaje jedna fantazma. Svako može sanjati i morao je sanjati celog svog života o udvajanju ili o savršenom umnožavanju svog bića, ali to ima samo snagu sna i raspada se kad hoće san da ugura u stvarnost. Isto je i sa prvobitnom scenom zavodenja: ona radi samo od toga što je o njoj fantazirano, od sećanja i od toga što nikad nije stvarna. Našem dobu je dopalo u deo htenje da se ta fantazma istera kao i druge, to jest, da se ovaploti u meso i u krv i da se, potpunim zaokretom, promeni igra dvojnika, suptilnim razmenjivanjem smrti sa Drugim u večnosti Istog.

Kloni. Kloniranje. Ljudsko rasadivanje u nedogled, pri čemu svaka ćelija pojedinačnog organizma može ponovo postati matrica istog pojedinca. U Sjedinjenim Državama (Amerike) rodilo se navodno dete kao što se presađuje muškatla. Rodeno iz samo jedne ćelije od samo jedne oso-

be, svog „oca”, isključivog začetnika čija tačna kopija treba da bude i savršeni blizanac.

San o večnom blizanaštvu koje je zauzelo mesto polnog razmnožavanja koje je, sa svoje strane, povezano sa smrću. To je ćelijski san o množenju deobom, najčistijim oblikom srodstva, jer ono najzad dopušta da se lišimo drugog i da idemo od istog do istog. Jednoćelijska utopija koja posredstvom genetike privodi složena bića sudbini protozoa.

Ne tera li nagon smrti polna bića ka jednom obliku razmnožavanja starijem od polnog opštenja (nije li uostalom, taj oblik deobom, to reprodukovanje i umnožavanje čistim dodirima koji je za nas, u dubini naših maštarija, smrt i nagon smrti?) i ne nagoni li ih istovremeno metafizički da oporiču svako drugojaćenje Istog, da bi jedino još težili večnom održavanju identiteta, ka jednoj prozirnosti genetskog zapisa koji čak više ne bi bio osuđen na peripe-tije oplodnje?

Ostavimo nagon smrti. Nije li tu reč o fantazmi samooplodnje? Ne, jer ona ide uvek preko likova majke i oca, preko *polnih* roditeljskih likova čije brisanje subjekt može sanjati i da zauzme njihovo mesto, ali nipošto ne poričući simboličku strukturu rađanja: jer postati vlastito dete još uvek znači biti nečije dete. Dok kloniranje ukida radikalno majku, ali isto tako i oca, preplitanje njihovih gena, splitanje njihovih razlika, ali naročito i *zdvajanje* kakvo oplodnja jeste. Biće koje klonira ne plodi se: ono klija iz svakog svoga segmenta. Može se mozgati o bogatstvu tog vegetalnog razgranjavanja koja stvarno razrešavaju svaku edipovsku seksualnost u korist nekog „neljudskog” seksa, seksa putem dodira i neposrednog deljenja – svejedno ostaje da tu više nije reč o fantazmi samooplodnje. Otac i majka su nestali, ne u korist neke proizvoljne slobode subjekta, nego za račun *matrice zvane kôd*. Nema više majke, nema više oca: samo matrica. I ona, ta matrica genetskog kôda, je ta

koja odsad beskrajno „zatrudnjuje“ na jedan operacionalan način očišćen od svake nasumične seksualnosti.

Nema više ni subjekta, pošto identično udvajanje stavlja tačku na njegovu deobu. Stadijum ogledala se ukida u kloniranju ili, bolje rečeno, kao da je u njemu parodiran na neki čudovišan način. Iz istog razloga ni kloniranje ne zadržava ništa od iskonskog i narcisoidnog sna o projektovanju svog subjekta u idealni *alter ego*, jer i to projektovanje još uvek ide preko jedne slike: slike u ogledalu, gde se subjekt osuđuje da bi našao sebe, ili one zavodljive i smrtne slike u kojoj lice vidi sebe da bi u njoj umrlo. Nema ničega od svega toga u kloniranju. Nema više medija, nema ni slike – baš kao što ni industrijski predmet više nije ogledalo onog identičnog predmeta koji dolazi za njim u seriji. Jedan nije nikada idealna ili smrtna fatamorgana drugog, oni se mogu samo zbrajati, a ako se mogu samo zbrajati, to znači da nisu začeti polno i ne znaju za smrt.

Više nije čak reč ni o blizanaštvu, jer kod dvojaca ili blizanaca postoji neko specifično svojstvo, i neka osobita i sveta fascinacija Dvojke, onoga što je odmah dvoje i što nikada nije bilo Jedno. Dotle kloniranje posvećuje ponavljanje istog: 1 + 1 + 1 + 1, itd.

Ni dete, ni blizanac, ni narcistički odraz, klon je materijalizovanje dvojnika na genetički način, to jest ukidanjem svakog drugojačenja i svakog imaginarnog.

Segment nema potrebu za imaginarnim posredovanjem da bi se reprodukovao, kao što to nije potrebno ni kišnoj glisti: svaki članak se obnavlja neposredno kao cela glista, baš kao što američkog predsednika kompanije može dati svaka ćelija kao novog predsednika kompanije. Upravo kao što svaki fragment nekog holograma može ponovo da postane matrica jednog celog holograma: informacija ostaje čitava, možda sa nešto manje određenosti, u svakom od rasutih fragmenata holograma.

Tako se stavlja tačka na totalitet. Ako se svaka informacija nalazi u svakom od svojih delova, celina gubi svoj smisao. To je takode i kraj tela, te jedinstvenosti zvane telo, čija je tajna upravo u tome što ne može biti razlomljeno na zbirne ćelije, što je jedan nedeljivi sklop, o čemu svedoči i njegovo polno obeležje. Paradoks: kloniranje će proizvoditi do u nedogled pola bića, budući da će biti slična svom modelu, dok pol samim tim postaje nekorisna funkcija – ali pol upravo i nije funkcija, nego je on ono što jedno telo čini telom, ono što nadilazi sve raznovrsne funkcije tela. Polnost (ili smrt) je ono što nadilazi svaku informaciju koja može biti sakupljena o jednom telu. No, sva ta informacija je sadržana u genetskoj formuli. Ona mora, dakle, sebi da prokrči put ka samostojnom, nezavisnom razmnožavanju seksualnosti i smrti.

Već bio-fizio-anatomska nauka započinje svojim razdvajanjem organa od funkcija proces analitičkog razlaganja tela, i mikromolekularna genetika je samo njena logična posledica, ali na jednom znatno višem nivou apstrakcije i simulacije, nuklearnom nivou, komandne ćelije, neposredno na nivou genetskog kôda oko čega se organizuje cela ta fantazmagorija.

U funkcionalnom i mehanicističkom videnju, svaki organ je samo jedna delimična i diferencirana proteza: i on je već simulacija, ali „tradicionalna”. U kibernetičkom i informatičkom videnju i najsićušniji nediferencirani deo i svaka ćelija tela postaju „embrionska” proteza tela. Genetska formula upisana u svakoj ćeliji postaje prava moderna proteza svih tela. Ako je proteza uobičajeno artefakt koji zamenjuje neki oboleli organ, ili instrumentalni produžetak tela, onda je molekul DNK, koji sadrži svaku informaciju u vezi sa telom, proteza u punom smislu, takva da će omogućiti beskrajno produžavanje tela samim sobom – pri čemu je ono samo tek beskonačni niz proteza.

Kibernetička proteza je neuporedivo suptilnija i daleko više veštačka nego bilo koja mehanička proteza. Jer genetski kôd nije „prirodan“: kao što svaki deo izdvojen iz celine za sebe postaje veštačka proteza koja drugojači tu celinu dolazeći umesto nje (pro-thesis: to je etimološki smisao), može se reći da je to genetski kôd, gde se celina jednog bića, navodno, sažima zato što bi svaka „informacija“ tog bića bila sadržana u njemu (u tome je neverovatno nasilje genetske simulacije), to je artefakt, apstraktna matrica iz koje će moći da proizidu, čak ne više putem razmnožavanja, nego čistim i jednostavnim *ponavljanjem*, identična bića podvrgnuta istim komandama.

„Moje genetsko nasleđe je jednom zauvek bilo utvrđeno kada je izvesni spermatozoid susreo izvesno žensko jajašce. To nasleđe sadrži recept svih biohemijskih procesa koji su me ostvarili i koji obezbeđuju moje funkcionisanje. Jedna kopija tog recepta je zapisana u svakoj od desetina milijardi ćelija koje me danas sačinjavaju. Svaka od njih zna kako da me proizvede; ona je jedna ćelija mene pre no što je jedna ćelija moje jetre ili moje krvi. Teorijski je, dakle, moguće proizvesti individualno biće istovetno sa mnom na osnovu jedne od njih.”

(profesor A. Žakar / A. Jacquard/)

Kloniranje je, znači, poslednji stupanj istorije modelovanja tela, onaj na kome je pojedinac, budući sveden na svoj apstraktni i genetički obrazac, osuđen na serijalno razmnožavanje. Ovde bi se valjalo setiti onoga što je Valter Benjamin (Walter Benjamin) govorio o umetničkom delu u eri njegove tehničke reproduktivnosti. Aura je ono što se gubi u serijski reprodukovanom delu, ono jedinstveno svojstvo koje potiče od ovde i sad, njegov estetski oblik i ono dobija, po Benjaminu, neminovnošću svoje tehničke reprodukcije izvestan politički oblik. Ono što je izgubljeno jeste original koji jedino neka istorija, i sama nostalgična i zagledana unazad, može da vaspostavi kao „autentičan“. Naj-

savremeniji i najmoderniji oblik tog toka, što ga je on opisao u savremenom filmu, fotografiji i masovnim medijima, jeste onaj oblik u kome se original čak više i ne pojavljuje uopšte, pošto su stvari otprve zamišljene u funkciji njihove neograničene reprodukcije.

To je ono što nam se događa ne samo na nivou poruka, nego i na nivou pojedinaca kod kloniranja. Zapravo je to ono što se događa sa telom kada je i samo shvaćeno još samo kao poruka, kao informatička tvar. Tada se ništa više ne suprotstavlja njegovoj serijskoj reprodukciji istim onim članovima koje Benjamin koristi za industrijske predmete i mas-medijske slike. Postoji tu prednjačenje reprodukcije nad produkcijom i prednjačenje genetskog modela u odnosu na sva moguća tela. Tim prevratom upravlja prodor tehnologije, one tehnologije koju je već Benjamin opisao u njenim krajnjim posledicama kao totalni medijum, ali još u industrijskoj eri – kao ogromnu protezu koja je upravljala stvaranjem identičnih predmeta i slika koje više ništa nije moglo razlučiti – još uvek ne shvatajući, pritom, savremeno produbljivanje te tehnologije koja omogućuje stvaranje identičnih bića, a da je bespovratno izgubljena mogućnost povratka izvornom biću. Proteze industrijske ere su još uvek spoljašnje, egzotehničke, a one koje mi poznajemo su se razgranale i uvukle unutra: ezotehničke su. Živimo u doba blagih tehnologija, genetičkog i mentalnog softwerea.

Sve dok su proteze starog zlatnog industrijskog doba bile mehaničke, one su se još vraćale telu da bi izmenile njegovu sliku – i one same su, povratno, bile svarene u imaginarnom, a i taj tehnološki metabolizam je činio sastavni deo slike tela. Ali kad se dosegne tačka sa koje nema povratka (*dead line*) u simulaciji, to jest kad se proteza produbi, ugradi unutra, kad se uvuče u bezimeno i mikromolekularno srce tela, kada se samom telu nametne kao

„izvorni” model, sažičući sva ranija simbolična strujna kola, pri čemu je svako moguće telo još samo njegovo nepromenljivo ponavljanje, onda je to kraj tela, njegove istorije i njegovih zapleta. Jedinica je još samo jedna kancerозна metastaza svoje osnovne formule. Nisu li sve jedinice ponikle iz kloniranja jedinice-X išta drugo do jedna kancerозна metastaza – umnožavanje jedne te iste ćelije, kakvo se može videti u slučaju rata? Postoji izvesna tesna povezanost između ideje vodilje genetskog kôda i patologije raka. Rak označava umnožavanje unedogled jedne osnovne ćelije bez obzira na organske zakone celine. Isto tako, kod kloniranja, ništa se više ne suprotstavlja opetovanju Istog, razuzdanom umnožavanju jedne iste matrice. Nekada se polno razmnožavanje još opiralo tome, danas se najzad može izdvojiti genetska matrica identiteta, pa će se tako moći ukloniti svi obrti raznolikosti koji su predstavljali iznenađujuću draž pojedinca.

Ako su sve ćelije stvorene pre svega kao stecište jedne te iste genetske formule, šta su onda drugo – ne samo sve identične jedinice nego i sve ćelije iste jedinice – nego kancerозна širenje te osnovne formule? Metastaza započeta industrijskim predmetima završava se u ćelijskoj organizaciji. Nema koristi od pitanja da li je rak bolest kapitalističkog razdoblja. Bolest je zapravo ta koja predvodi svekolikom savremenu patologiju, jer je ona sušti oblik otrovanosti kôda: zloćudno preobilje istih znakova, zloćudno bujanje istih ćelija.

Scena tela se menja tokom jedne bespovratne tehnološke „progresije”. Preobražaj zahvata celokupnu shemu. Tradicionalna proteza, namenjena popravci nekog oštećenog organa, ne menja ni u čemu opšti obrazac tela. Presađivanje organa još uvek pripada istom redu. Ali šta reći o mentalnom uobličavanju putem psihotropna i droga? Scena tela je ta koja biva promenjena. Psihotropsko telo je modélvano „iznutra”, ne prolazeći više preko polja perspek-

tive u predstavi, u ogledalu ili u diskursu. To je tiho, mentalno, ne više ogledajuće nego molekularno telo, neposredno ubačeno u metabolizam, bez posredovanja činom ili pogledom, jedno telo sadržano u sebi, bez drugojačenja, bez postavljanja na scenu, bez transcendiranja, telo osuđeno na implozivne metabolizme moždanih i endokrinih lučenja, telo oseta, ali ne i osetljivosti, budući da je povezano jedino sa svojim unutarnjim terminalima, a ne sa predmetima opažanja (zbog čega ga je moguće zatvoriti u jednu „belu“, ništavnu čulnost, dovoljno je iskopčati ga iz njegovih *vlastitih* čulnih završetaka, i ne dotakavši okolni svet), na tom stadijumu plastične opipljivosti to je već homogeno telo mentalne prilagodljivosti, psihotropizma u svim pravcima, već blisko nuklearnoj i genetskoj manipulaciji, to jest apsolutnom gubitku slike, jedno telo bez moguće predstave, ni za druge ni za sebe, telo iz kojeg je izvadeno jezgro bića i smisla putem pretvaranja u jednu genetsku formulu ili kroz biohemijsko potčinjavanje: telo koje je bespovratno udaljeno od sopstvenog vaskrsnuća.

Mi više ne pravimo incest, nego smo ga uopštili u svim njegovim izvedenicama. Razlika je u tome što naš incest više nije ni polni ni porodični, nego bi pre bio deobni i na nivou protozoa. Tako smo mi izvrnuli zabranu: jednom potpodelom Istoga, sljublivanjem Istog sa Istim, bez veze sa Drugim. To je još uvek incest, samo bez tragedije incesta. Ipak, ostvarujući ovu opasnu fantazmu u njenoj najvulgarnijoj formi, mi time materijalizujemo i prokletstvo, izvornu odbojnost, gađenje koje raste u našim društvima srazmerno tom incestuoznom stanju. Možda bi još više vredeo pakao drugih, nego vraćanje na tu prvobitnu formu nemoguće razmene.

Ako se pojedinac više ne sukobljava s drugim, on se sukobljava sa samim sobom. On postaje vlastito antitelo, jednim ofanzivnim preokretom procesa imunizacije, jednim

poremećajem u vlastitom kôdu i samouništenjem sopstvene odbrane. Tako, čitavo naše društvo teži da neutralizuje drugojaćenje, da razori drugog kao prirodnu referenciju – kroz aseptičko izlivanje komunikacije, kroz međusobno prelivanje, kroz iluziju razmene i kontakta. Od prevelike komunikacije, ovo društvo postaje alergično na samo sebe. Od tolike prozirnosti u svom genetskom, biološkom i kibernetičkom biću, telo postaje alergično čak i na rodenu senku. Svaka poreknuta sablast drugojaćenja povampiruje se kao samouništavajući proces. I to je takode prozirnost Zla.

Svršeno je s otudjenjem: Drugi kao pogled, Drugi kao ogledalo, Drugi kao neprovidno, i s tim je svršeno. Odsada je prozirnost drugih ta koja postaje apsolutna pretnja. Nema više Drugog kao ogledala, kao ogledajuće površine, samosvest je ugrožena zračenjem u prazno.

Svršeno je takode i sa utopijom razotudjenja. Subjekt nije dospeo da porekne sebe kao takvog u perspektivi jednog totalizovanja sveta. Nema više negacije određene subjektom, postoji još samo jedna neuslovljenost subjekta i položaja drugog. U neuslovljenosti, subjekt više nije ni jedno ni drugo, on je još samo Isti. Deljenje nestaje pred opadanjem broja. Ako drugo može da skriva tako uvek jedno drugo, Isti nikada ne skriva ništa drugo nego sebe. To je naš sadašnji ideal-klon: subjekt očišćen od drugog, očišćen od rasepa i osuđen na metastazu samoga sebe, na čisto ponavljanje.

To nije više pakao drugih, to je pakao Istog.

„Živela jednom u jednom zamku dva brata. Obojica su imali po ćerku istih godina. Oni su ih dali u devojački zavod i ostavili ih tamo do osamnaeste godine. One su prave lepotice. Oni ih dovode kući u zamak. U kočiji kojom se vraćaju, jednoj od njih iznenada pozli i ona umre. Istoga časa umre njen otac u zamku gde je očekuje. Samo

jedna od dve devojke stiže živa i njen otac je svuče i učini protivprirodni blud. Istoga trena oni oboje polete iz sobe kroz prozor, i tako leteći preko polja drže se skamenjeni u rodoskrvnom zagrljaju u letu bez konca. Preletanje neprirodnog para koji leti bez krila duboko oseća sve živo što raste na mirnim poljima, dugim negativnim treperenjem. Svuda se širi neka poremećenost, neka panična bludnja, neko nedokučivo očajanje od kojeg sve vene, izazivajući kod ljudskih bića postupke protivne razumu, bolesti i nasilja među životinjama i klonulost kod biljaka, svi odnosi su pomućeni.”

Gvido Čeroneti (Guido Ceronetti)

MELODRAMA RAZLIKE

Al' kud se ono dede drugojačenje?

Mi živimo u orgiji otkrivanja, istraživanja i „izmišljanja” Drugog. U orgiji razlikâ. To je interaktivno svodništvo među licima. Kad se jednom prekorači izvan ogledala otuđenja (stadijuma ogledala koji je bio čarolija našeg detinjstva), strukturalna razlika se umnožava u beskraj, u modi, u naravima i u kulturi. Svršeno je sa sirovim drugojačenjem, sa tvrdim drugojačenjem, drugojačenjem rase, ludila, bede i smrti. Drugojačenje, kao i sve ostalo, potpalo je pod zakon tržišta, ponude i potražnje. Otuda njegovo odlično kotiranje na berzi psiholoških vrednosti kao i strukturalnih vrednosti. Otuda intenzivna simulacija Drugog, očevidna u *science-fiction* čiji je ključni problem uvek: kakav je Drugi? gde je Drugi? -- ali *science-fiction* je naslikana po meri našeg svakodnevnog sveta, gde vlada razuzdana spekulacija i gotovo jedno crno tržište drugojačenja i razlike. To je istinsko ekološko mučenje koje ide od indijanskih rezervata do domaćih životinja (nulti stepen drugojačenja!), da ne računamo drugo na drugoj sceni, drugo nesvesnog (poslednji simbolički kapital, upamtite dobro to, nemamo ga još za dugo, nalazište nije večno). Nalazišta drugojačenja se iscrpljuju, mi smo iscrpeli Drugog kao sirovinu (po Klođu Žilberu /Claude Gilbert/, do te mere da ga progonimo po ruševinama iza zemljotresa i katastrofe).

Odjednom, drugi više nije stvoren da bi bio istrebljen, omražen, odbačen ili zaveden, on je stvoren da bi bio shvaćen, oslobođen, tetošen i priznat. Posle Prava čoveka, valjalo bi ustanoviti Prava Drugog. Uostalom, to je već i

učinjeno: to je Univerzalno Pravo na Razlikovanje. Orgija političkog i psihološkog razumevanja drugog, povampirenje drugog tamo gde ga nema. Tamo gde je bio Drugi, došao je Isti.

A tamo gde više nema ničega, mora doći Drugi. Ne živimo više u drami, nego u psihodrami drugojačenja, kao što smo u drami socijalnosti i seksualnosti, u psihodrami tela i u melodrami svega toga kroz analitičke metadiskurse. Drugojačenje je postalo psihodramatično, sociodramatično, šemiodramatično i mēlodramatično.

U psihodrami kontakta, testova, monitora mi samo simuliramo akrobatski i dramtizujemo odsustvo drugog. Svuda, iz te veštačke dramaturgije nestalo je drugojačenje, ali i sam subjekt je sasvim lagano postajao ravnodušan za sopstvenu subjektivnost, za vlastito otuđenje, baš kao što moderna politička životinja postaje ravnodušna za sopstveno mišljenje. On postaje proziran, sablasan (Mark Gijom /Marc Guillaume/) pa samim tim, i interaktivan. Jer, u interakciji subjekt nije ničije drugo. Ukoliko je on ravnodušan za sebe, to je kao da je živ opredmećen bez svog dvojnika, bez svoje senke i svog drugog. Po tu cenu, on postaje slobodan za sve moguće kombinacije i za sva povezivanja.

Interaktivno biće nije znači rođeno iz novog oblika razmene, nego iz jednog nestajanja socijalnog i drugojačenja. To je drugo posle smrti Drugog i koje više uopšte nije isto. To je drugo koje proističe iz poricanja Drugog.

U stvari, interakcija je uvek samo medudejstvo medija ili mašine koja je postala nevidljiva. Mehanički automati igraju još uvek na razliku između čoveka i mašine i na draž te razlike. Naši interaktivni automati, naši automati za simulaciju više ne ispituju tu razliku. Čovek i mašina su tu postali izomorfni i ravnodušni, niko više nije drugo onom drugom.

Kompjuter nema svoje drugo. Zato i nije pametan. Jer nam pamet dolazi uvek od drugog. Zbog toga je ono toliko postizno. Nenadmašni u računanju, idiotski računari su autisti, duhovi za koje više ne postoji drugi i koji baš zbog toga imaju neku čudnu moć. To je sama snaga povezanih kola (štaviše, tako je i u pogledu prenošenja misli). To je moć apstrakcije. Mašine prenose mnogo brže jer su isključene iz svakog drugojačenja. I splet mreža ih povezuje poput ogromne pupčane vrpce između inteligencije i njene inteligencije-blizanke. Ali u toj homeostazi istog sa istim, mašina je oduzela drugojačenje.

Postoji li još uvek drugojačenje kad je očišćeno od svake psihodramske strukture?

Postoji li još jedna priroda Drugog, a ne samo metafizika? Postoji li još neki dvojni oblik, a ne samo dijalektika i drugojačenje? Postoji li još uvek neki oblik Drugog kao sudbine, a ne kao psihološkog ili društvenog partnera za ugadanje?

Sve danas govori sebi izrazima razlike. Ali drugojačenje nije razlika. Čak je moguće misliti da je razlika ta koja ubija drugojačenje. Kada se jezik ventilira u sistemu razlikâ, kada se smisao svede na to da bude samo diferencijalni efekt, ubija se radikalno drugojačenje jezika, stavlja se tačka na dvoboj koji je u srcu jezika, između njega i smisla, između njega i onoga koji govori, odstranjuje se iz njega ono što je nesvodivo na posredovanje, na artikulaciju, na smisao i pod čijim učinkom jezik u svojoj radikalnosti postaje nešto *drugo* u odnosu na subjekt (Drugo subjekta?). Zbog toga tu može biti neke jezičke igre, zavodljivosti njegove materijalnosti, njegovih slučajnosti, nekog simboličkog uloga života ili smrti, a ne samo neke sitne igre razlikâ koja bi predstavljala predmet strukturalne analize.

Ali kakvog smisla ima onda govoriti da je žena drugog čoveka, da je ludak drugo normalnog, divljak drugo pitomog? Ne bi bilo kraja pitanjima ko je čiji drugi. Da li je gospodar drugo roba? Da, gledano klasno i kroz odnos snaga. Ali ova suprotnost je sužavajuća. U stvarnosti se to ne dešava tako. Upletenost bića i stvari nije iz jedne strukturalne razlike. Simbolički poredak povlači dvojne i složene forme koje ne zavise od razlike između ja i drugog. Parija nije drugo bramana – *njihova sudbina je druga.* Oni nisu diferencirani u okviru jedne iste lestvice vrednosti, već su solidarni u nepromenljivom poretku, u jednom povratnom ciklusu kakvo je smenjivanje dana i noći. Je li noć drugo dana? Šta nas onda navodi da kažemo da je muško navodno drugo ženskog? Bez sumnje, oni su kao i dan i noć samo povratni momenti koji se smenjuju i zamenjuju u neprestanom zavodenju. Stoga jedan pol nikada nije drugo drugoga pola, osim upravo u diferencijalističkoj teoriji seksualnosti, koja je u biti jedna utopija. Jer razlika je utopija u svome snu da rastavi krajnje tačke i u svom kasnijem snu da ih ponovo sastavi (isto je to kao i sa razlučivanjem Dobra od Zla: san je to da se rastave i još fantastičnija utopija da se ponovo izmire). Samo se u toj perspektivi razlikovanja, koja pripada našoj kulturi, može govoriti o Drugom po pitanju seksa. Prava seksualnost, pak, „egzotična” je (u smislu koji joj daje Segalan): ona leži u radikalnoj nespojivosti dva pola – da nije tako, nikada ne bi bilo zavodenja, bilo bi samo otuđivanja jednog drugim.

Razlike su regulisana razmena. Ali šta poremećuje tu razmenu? O čemu nema pogađanja? Šta ne ulazi u ugovor i u strukturalnu igru razlikâ?

Šta otkriva nemoguća razmena?

Svuda gde je razmena nemoguća, vlada teror. Bilo koje radikalno drugojaćenje je, znači, središte terora. One strahovlade koju ono sprovodi nad normalnim svetom već sa-

mim svojim postojanjem. One strahovlade koju svet spro-
vodi nad njim poništavajući ga.

U toku poslednjih vekova svi oblici nasilnog drugojače-
nja su upisani, mišom ili silom, u diskurs razlike, koji pov-
lači uključivanje i isključivanje u isto vreme, priznavanje i
diskriminaciju. Detinjstvo, ludilo, smrt i divlja društva, sve
je to uključeno, preuzeto i upijeno univerzalno konkre-
tnim. Kad je ludilo jedanput skršilo svoj status isključenos-
ti, postalo je plen daleko suptilnijih psiholoških mreža.
Kad su mrtvi jedanput priznati u svom identitetu mrtvih,
oni bivaju poredani u grobljima i držani na rastojanju sve
do potpunog brisanja lica smrti. Indijancima je priznato
pravo na postojanje samo zato da bi bili saterani u rezerve.
Takvi su zapleti logike razlike.

Rasizam postoji samo ukoliko je Drugi drugo, ukoliko
je Stranac tuđin. On počinje kada drugi postane različit, to
jest opasno blizak. Tu se onda rada prohtev da se on drži
na odstojanju.

„Može se verovati“, kaže Segalan, „da osnovne razlike
nikada neće doći do pravog štufa bez šivenja i krpljenja; i
da narastajuće stapanje, padanje prepreka i velike prečice
u prostoru moraju da se kompenziraju od sebe negde po-
moću novih pregrada i nepredviđenih praznina.“

Rasizam je jedna od „novih pregrada“. Reagovanje na
psihodramu razlike, fantazma i skoljenost da se postane
drugi. Psihodrama večnog ubacivanja i izbacivanja drugog.
Isterati drugog materijalizovanjem razlikâ po svaku cenu,
toliko je istina da je to ubacivanje razlikâ nepodnošljivo...
Rasizam je bez osnova u svojoj biološkoj pretenziji, ali
objektiviranjem rasnog izvora, on razotkriva logičko isku-
šenje koje je u srži svakog strukturalnog sistema: fetišizaci-
ju razlike. Dakle, nema ravnoteže među diferencijalnim
sistemima – razlika se koleba između apsolutnog i nultog
stepena. Dobro podešeno upravljanje drugojačenjima i ra-
zlikama jeste utopija.

Budući da je logika razlike, u neku ruku, sveopšte simuliranje (koje vrhuni u besmislenom „pravu na razliku”), to simuliranje polagano izbija na drugi oblik očajničkog haluciniranja razlike kao što je to rasizam. Dok se umnožavaju razlike i kult razlikâ, još brže raste jedno drugo čudnovato nasilje, anomalijско i nedostupno kritičkom umu. To su „nepredvidene praznine” o kojima govori Segalan. Nije više tu reč o novim razlikama, Alien je taj koji iskrsava da bi zazivao potpunu homogenizaciju sveta, jedna čudovišna metafora mrtvačkog i virusnog Drugog, kompilacija svih drugojačenja koje je naš sistem poslao u smrt.

Taj rasizam, koji se u nedostatku biološke podloge, hrani najsitnijim razlikama u poretku znakova, čije dejstvo postaje virusno i automatsko i koji se produžava u slastima jedne opšte semantike, takav rasizam ne može suzbiti nijedan humanizam, pošto je on sušti virus razlike.

Problem čudovišnih oblika drugojačenja neće biti rešen propovedima o interiorizaciji drugog i ubrizgavanju razlika, jer su upravo ti oblici nastali iz tog opsesivnog diferenciranja i iz te opsesivne dijalektike ja i drugog. To je sva slabost „dijalektičkih” misli o drugojačenju, koje gaje nadu u pravilnu upotrebu razlike. Rasizam u svojoj virusnoj, neumitnoj, sadašnjoj i konačnoj formi dokazuje da nema pravilne upotrebe razlike.

Zbog toga se takode može reći da je *kritika rasizma uglavnom okončana* isto onako kao što je Marks kazao da je kritika religije uglavnom okončana. Čim je taština metafizičke pretpostavke obelodanjena, ona je osudena da nestane u uslovima naprednijeg načina proizvodnje. Čim je taština biološke pretpostavke rasa obelodanjena, rasizam je osuđen na nestajanje u razvijenijim uslovima sveopšteg mešanja razlikâ. Sem ako, recimo ono što Marks nije predviđeo za religiju, ona prestajući da bude metafizička i transcendentna forma, postaje imanentna i rasparčava se u bezbroj ideoloških i praktičnih varijanti, prema jednom

verskom *revivalu*¹ pothranjivanom od samog napredovanja tog poretka koji je trebalo da izbriše sve do uspomene na nju. To je ono što utvrđujemo svuda danas. Tako je i sa rasizmom koji takođe postaje imanentan, virusni i svakodnevan. „Naučna” i racionalna kritika na njegov račun je jedna formalna kritika koja izvrće biološki argument, ne uspevajući da izbegne zamku, pošto se vezuje samo za biološki privid, a ne za samu biologiju kao varku. Isto tako je i politička i ideološka kritika rasizma formalna pošto se vezuje samo za rasističku opsednutost razlikom ne napadajući razliku kao varku. Ona postaje tako i sama kritičko zavaravanje koje se ne odnosi ni na šta pa, na kraju, izgleda da rasizam nadživljava svoju racionalnu kritiku isto onako lagodno kao religija svoju materijalističku kritiku. Zbog toga su sve te kritike uglavnom okončane.

Nema pravilne upotrebe razlike. To ne otkriva samo rasizam nego i svi antirasistički i humanitarni naponi oko unapređivanja razlike. Svuda je humanitarni ekumenizam, ekumenizam razlike dospelo u bezizlaz koji je isti onaj bezizlaz u kome je pojam univerzalnog. Najnoviji primer za to u Francuskoj je epizoda sa maramom mladih iz zemalja Magreba, u kojoj se ispoljila hipokrizija svake racionalne argumentacije koja zaklanja prostu činjenicu da nijedna moralna ili politička teorija razlike nema rešenje. Jer i sama razlika je jedna varka koja se vraća. Mi smo je odneli na sva četiri kraja sveta, a ona nam se vraća neprepoznatljiva, kao islamska, integristička, rasistička, vraća nam se kao iracionalno i neuništivo drugojačenje, i tako i treba.

Naša nečista savest u tom pogledu je fantastična. Sve-dočanstvo za to su Lekari bez granica, gde je zapaženo da Afganistanci više vole da kradom preprodaju lekove nego da im budu raspodeljeni, nego da se njima posluže. Odgo-

¹ *revival* – oživljavanje (engl.)

vorni stavljaju savest na bolan ispit. Treba li prestati sa njihovim deljenjem ili otrpeti u ime „razlika u kulturi” to jedinstveno i nemoralno reagovanje? Kad je sve promišljeno, napravljen je izbor da se žrtvuju zapadnjačke vrednosti na oltaru razlike i odlučuje se da se i dalje snabdeva crno tržište lekovima. Humanizam obavezuje.

Drugi sladak primer za humanitarnu konfuziju: X je upućen u Sudan da prouči „potrebe sudanskog naroda u komunikaciji”. Zar Sudanci ne znaju da komuniciraju? Činjenica je da su oni gladni i da bi ih valjalo naučiti da gaje sirak. Bilo bi preskupo poslati im stručnjake agronome pa će sve to naučiti sa videokaseta. Dakle, treba da oni uđu u eru komunikacije: sirak ide preko *sono* i *video*. Ako se ne uključe, nema ništa za jelo. Tako i bi urađeno, i gradovi i sela se pune video-rikorderima. Na žalost, lokalna mafija ih se dočepala i umesto poučnih kasete cveta trgovina pornokasetama. To stanovništvo očarava daleko više nego gajenje sirka. Porno sirak video, sve je to ista borba. Evo još jedne basne da se upiše u ružičastu i crnu knjigu komunikacije.

Takvo je besmisleno stanje našeg altruističkog „razumevanja” kome je ravan još samo duboki prezir koji ono prikriva: „Mi poštujemo vašu razliku” – to podrazumeva: vama koji ste zaostali to je sve što preostaje i zato se nemojte nipošto lišavati nje (znakovi folklora i bede su dobri operatori razlike). Nema ničeg prezirnijeg ni prezrenijeg. To je najradikalniji oblik nerazumevanja. Naprosto, ono nije u vezi sa „večnim nerazumevanjem” (po Segalanu), nego baš sa večnom glupošću, onom što se samodopadno šepuri u svom biću i hrani se razlikom drugih.

Druge kulture nikada nisu polagale pravo na univerzalno, ni na razliku (bar ne pre nego što su cepljene njime u nekoj vrsti rata za kulturni opijum). One su živele od svoje posebnosti, od svog izuzetka, od neuništivosti svojih obre-

da i svojih vrednosti. One se ne zanose smrtonosnim zavaravanjem da izmire sve to, tom varkom koja ih satire.

~~Onaj koji gospodari svetskim simbolima drugojačenja i razlike on je gospodar sveta.~~ Ko misli razliku taj je antropološki nadmoćan (naravno, pošto je on taj koji izmišlja antropologiju). On ima sva prava, pošto je on taj koji ih izumeva. Ko ne misli razliku i ne igra igru razlikâ, taj mora biti istrebljen. Takvi su Indijanci u Americi kada se Španci iskrcavaju. Oni ne razumeju ništa od razlike, oni žive u radikalno drugačijem (Španci nisu drukčiji, to su bogovi, ukratko to je sve). To je razlog besnila sa kojim su ih Španci uništavali, što se nije moglo opravdati ni verski ni ekonomski, ni na bilo koji drugi način, osim apsolutnim zločinom: nerazumevanjem razlike. Naterani da uđu u jedno drugojačenje koje više nije radikalno, nego nagodbeno, u senku opšteg pojma, oni više vole da se žrtvuju svi zajedno. Otuda pomama prepuštanja smrti kao dopuna istrebljivačkoj pomahnitalosti Španaca. Čudna zaverenost Indijanaca u svom vlastitom istrebljivanju kao jedini način da se sačuva tajna drugačijeg.

Kortez, ježuiti, misionari, kasnije i antropolozi (pa čak i Todorov u *Osvajanju Amerike*), svi su na strani nagodbenog drugojačenja (sem Las Kazesa /Las Cases/ koji je pred kraj života predlagao da se prosto i čisto obustavi osvajanje i da se Indijanci prepuste svojoj sudbini). Svi veruju, kao prosvećeni duhovi, u pravilnu upotrebu razlike. Korenito Drugi je nepodnošljiv, nemoguće ga je istrebiti, a ne može se ni prihvatiti: treba onda istaći drugog za pogadanje, drugog razlike. Ovde započinje jedan suptilniji oblik istrebljivanja u kome stupaju u igru sve humanističke vrline savremenosti.

Jedna drugi vid istrebljivanja: Indijanci moraju da budu istrebljeni ne zato što nisu hrišćani, nego zato što su hrišćanskiji od hrišćana. Ako su njihova svirepost i žrtvovanja ljudi nepodnošljivi, nisu to s obzirom na samilost i moral,

nego zato što ta svirepost svedoči o zahtevu njihovih bogova i snazi njihove vere. Ta snaga postiduje Špance u njihovoj malovernosti i podsmeh je onoj zapadnjačkoj kulturi koja poznaje samo religiju zlata i trgovine, zaklonjenu licemerjem vere. Indijanci svojom nepokolebljivom verom postiduju zapadnjački razum profanisanja vlastitih vrednosti: Njihov fanatizam je nepodnošljiv kao osuda i demistifikacija jedne kulture u njenim vlastitim očima (ista stvar se događa danas i sa islamom). Takav zločin je neiskupljiv i sam za sebe opravdava istrebljenje.

Nije očigledno da drugi postoji za svakoga. Postoji li drugi za Divljaka, za Prvobitnog čoveka? Neki odnosi su savršeno asimetrični: neko može biti drugost drugog, a da taj drugi bude drugost nekog. Ja mogu da budem drugi za njega, a on ne može da bude drugi za mene.

Pleme Alakalufi na Ognjenoj Zemlji uništeno je a da nikada nije pokušalo da razume belce, da sa njima govori li da pregovara. Oni su sebe nazivali „Ljudi” i za njih nije bilo drugih. Belci nisu bili čak ni različiti: bili su nezamislivi. Njihovo bogatstvo i njihova zapanjujuća tehnika nisu ih čak ni iznenadili. Za tri veka dodira, oni nisu usvojili ništa od belih tehnika, oni uvek veslaju u čunovima. Belci ih desetkuju i ubijaju, ali to je kao da ih i nema. Oni će pomreti ne odstupajući ni u čemu od svoga drugojačenja. Nikada neće biti pretopljeni i nikada neće dostići stupanj razlike. Pomreće čak i ne odavši belcima počast priznanjem da su oni različiti. Oni su neosvojivi. Za belce, oni su, naprotiv, „drugi”, različita bića, ali ljudska, što je dovoljno bar za prevodenje u hrišćanstvo, iskorišćavanje, zatim za likvidiranje.

U vreme kad su bili svoji gospodari, Alakalufi su se zvali „Ljudi”. Onda su ih belci nazivali upravo onim imenom kojim su oni označavali belce: Strancima. Oni nazivaju sami sebe „Strancima” u svom jeziku. Najzad, u poslednje vreme, oni će se zvati „Alakalufi”, jedinom rečju

koju oni izgovaraju pred belcima, i koja znači „Daj, daj!“ oni su označeni još imenom svoga prosjačenja. Prvo su oni lično, zatim stranci sebi samima, onda odsutni sa same sebe: trojstvo imena odražava istrebljenje. Naravno, ubistvo je stvar onih koji pritežavaju svetsku viziju i koji manipulišu drugojačenjem u svoju korist. Alakalufi u svojoj zasebnosti koja ne poima čak ni Drugog, neumitno su pobedni. Ali time nije rečeno da istrebljivanje te zasebnosti nije kobno na dugu stazu i po belce – osveta radikalnog tudinstva, isterivanog kolonijalnim humanizmom, ali koji je postao virus u krvi belaca i koji ih osuđuje do kraja na isti tip odumiranja.

Sve se pokorava sistemu i, u isto vreme, sve mu izmiče. Svetske populacije koje naročito naginju zapadnjačkom stilu života nikada mu nisu pristupile i potajno ga preziru. To je njihov način priključivanja tako da su često fanatičniji zapadnjaci od samih Zapadnjaka, i to ima sve crte majmuskog parodiranja, to njihovo majstorisanje na krhotinama Prosvetećenosti i napretka. Čak i tamo gde pregovaraju i paktiraju sa Zapadom, one i dalje misle da je njihov obred osnovni obred. One će možda nestati jednoga dana poput Alakalufa, a da nikada belce nisu uzimale ozbiljno (dok mi njih uzimamo veoma ozbiljno, bilo da je to radi njihovog asimiliranja ili uništavanja – one su čak na putu da postanu ključna referencijalna, negativna tačka za svaki naš sistem vrednosti).

I sami će belci možda nestati jednoga dana ne shvativši da je njihova belopotost samo belina promiskuiteta i mešanja svih rasa i svih kultura, kao što je belina svetlosti belina melodrame svih boja. Dakle, boje su međusobno uporedive samo ako se svedu na univerzalnu skalu frekvencija. Kulture su takode uporedive samo ako se svedu na strukturalnu lestvicu vrednosti. Ali igra je asimetrična. Jer su drugi različiti smo za zapadnjačku kulturu. Za druge,

belci nisu čak ni različiti, oni ne postoje, oni su aveti sa drugog sveta. Oni se preobraćaju smejući se u sebi zapadnjačkoj hegemoniji, upravo onako kao što Dogoni poklanjaju psihoanalitičarima snove koje izmišljaju da bi im ugodili. Prezirali smo njihove kulture, a danas ih poštujemo. Oni ne poštuju našu i imaju za nju samo ogromnu snishodljivost. Ako smo stekli pravo da ih iskorišćavamo i podjarmljujemo, oni su sebi dozvolili luksuz da nas mistifikuju.

Posle čitanja Brjusa Četvina (Bruce Chatwin) o Aboridžanima (*Songlines, Pesme staza*), najčudnije je to što čitalac ostaje u nedoumici nad stvarnošću staza, pesničkih i muzičkih putovanja pesama iz „Dreamtimea“. U svim tim pričama ima nešto kao iskra mistifikacije, nešto od optičke varke mita. Sve se događa kao da su Aboridžani ponovo nanizali u isti mah sve ono najdublje i najautentičnije (mit o australijskom najtajanstvenijem vidu) i ono najmodernije i najhipotetičnije: neodlučnosti svake priče i potpuna sumnja u poreklo. Da bismo mogli da poverujemo u te basnoslovne stvari, trebalo bi da i one same stvore utisak da u to veruju. No, iz nekog zločestog zadovoljstva, oni igraju igru tajne i vrdanja, odaju neke oznake, ali nikada pravila igre, pa se ima utisak da improvizuju, po čudi naše fantazme, i ne ulažu ni najmanji napor da nas umire u pogledu istinitosti onoga što kazuju. To je njihov način da sačuvaju tajnu i da se narugaju nama koji smo u biti jedini voljni da verujemo u to.

Njihova tajna nije u onome što ne kažu, nego je sva u niti pripovedanja, na nečitljivoj površini pripovesti, to je jedan ironični oblik mitologije prividâ. I u toj manipulaciji oni su jasno nadmoćni nad nama, a primitivci smo mi. Belci ne prestaju da budu obmanjivani.

Ta simulacija belih vrednosti je sveopšta, čim se prekorače granice naše kulture. Ali ne smeujemo li se u osnovi i

mi sami našim vrednostima, premda nismo ni Alakalufi, ni Aboridžani, ni Dogoni, niti Arapi? Zar ih ne upotrebljavamo i mi sa istom izveštačenošću, sa istom prikrivenom nemarnošću, u osnovi isto onako slabo ubedeni našom demonstracijom sile, našim tehnološkim i ideološkim paradi- ranjem? Ali trebaće još dugo pre nego što nama samima ne pukne pred očima utopijska apstrakcija naše svetske vizije razlikâ, dok su sve druge kulture na to već odgovorile sveopštom ravnodušnošću.

Ni govora o tome da se rehabilituju Aboridžani ni da im se opet napravi mesto u koncertu prava čoveka, jer njihova osveta je na drugom mestu: u njihovoj moći da uzdrmaju zapadnjačko carstvo. To je njihova fantomska, virusna, sablasna prisutnost u našim moždanim vijugama, u obrtanju našeg vlastitog vretena: Alien. To je način na koji su belci zakačili virus porekla, indijanstva, aboridžanstva i patagonijstva. Umorstvo svega toga teče našim venama preko neumoljive transfuzije i uvlačenja. Osveta za koloni- jalizam nije uopšte ponovno dolaženje u posed svoje zemlje, svojih prava i svoje samostalnosti od strane Indijanaca ili Aboridžana – nego u načinu na koji su belci zahvaćeni pometnjom njihove vlastite kulture, zahvaćeni sporošću predaka i na koji suptilno podležu padanju u „Dreamtime”. Svetska pojava preokreta. Zapaža se da ništa od onoga za šta se verovalo da je prošlo, u neodoljivom hodu ka svetskom napretku, ništa od svega toga nije mrtvo, da se sve povampiruje, ne kao arhaični ili nostalglični ostatak (uprkos našem nečuvenom radu na muzeifikaciji), nego sa jednom sasvim modernom žestinom i otrovnošću u sreću naših ultrasofistikovanih i ultraranjivih sistema, parajući ih bez po muke. Takav je udes radikalnog drugojačenja koje se neće razrešiti ni u propovedi izmirenja ni u apologiji razlike.

NEPOMIRLJIVOST

Načelu veze i izmirenja suprotstavlja se princip nevezanosti i nepomirljivosti. Od ta dva principa, uvek je načelo nepomirljivosti ono koje odnosi pobjedu, pošto ono po definiciji večno nanosi poraz onom prvom.

To je isti problem kao kod Dobra i Zla. Dobro se sastoji u dijalektici Dobra i Zla. Zlo se sastoji u poricanju te dijalektike, u radikalnom razdvajanju Dobra i Zla i, shodno tome, u autonomiji principa Zla. Dok Dobro pretpostavlja dijalektičku zaveru Zla, Zlo se temelji na samom sebi, na potpunoj nespojivosti. Ono, dakle, vodi igru i princip Zla je taj koji pobjeđuje sa vladavinom večne sukobljenosti.

U slučaju radikalnog Drugojačenja među bićima, polovima i kulturama, ista je sukobljenost kao kod Zla, ista logika jedne neopozive nerazumljivosti, ista opredeljenost za tuđinstvo. Ali zar se može opredeliti za strano? Ne, po samoj teoremi odstojanja, sve većeg udaljavanja telâ i duhova, za koje se može napraviti pretpostavka nalik na hipotezu o nebeskim telima. Ta hipoteza večnog izopštavanja, koja nadvladava pretpostavku o nerešivom prokletstvu, jeste hipoteza o prozirnosti Zla – i nju treba staviti nasuprot univerzalnoj utopiji komunikacije. Ona je dakle svuda poreknuta očiglednošću. No samo naizgled, jer što se više čini da se stvari usmeravaju ka svetskom razumevanju i homogenizaciji, to više se nameće tema večne nesvodivosti čija se nesalomiva prisutnost više sluti nego što se može analizirati.

Ona se nameće kao sirova činjenica, neodoljiva, natčulna, natprirodna, proistekla, poput fatalnog položaja nebeskih tela, iz nemogućnosti da se razlika misli dijalektički. To je neka vrsta odbojne svetske sile koja se suprotstavlja sili univerzalne zakonite težnje.

Ta nepomirljiva sila igra još i danas u svim kulturama u odnosima između trećeg sveta i Zapada, Japana i Zapada, Evrope i Amerike, pa čak i u okviru svake kulture, u posebnostima koje na kraju odnose prevagu. Maroko, Japan, Islam *nikada* neće biti zapadnjački. Nikada Evropa neće premostiti jaz modernosti koji je odvaja od Amerike. Kosmopolitsko evoluiranje je obično zavaravanje i ono se svuda raspršuje poput varke.

Nema rešenja za Tudinstvo. Ono je večno i radikalno. Problem nije čak ni u tome što se hoće da ono to bude. Ono to jeste.

To je radikalni Egzotizam. To je pravilo sveta. Nije to zakon. Zakon je upravo sveopšti princip razumevanja, podešena igra razlikâ, moralna, politička i ekonomska racionalnost. To je pravilo, i kao svako pravilo, i ovo podrazumeva proizvoljnu predodređenost. Pogledajte jezike koji se ne mogu svesti jedni na druge. Jezici su predodređeni, svaki po svom pravilu, svojoj proizvoljnosti i neumljivoj logici. Svaki se pokorava pravilu opštenja i razmene, ali istovremeno svaki od njih sledi jednu unutarnju koherentnost koja je neuništiva i, uzeti kao jezici, oni jesu i ostaju večno neprevodivi jedni na druge. I zato su oni svi podjednako „lepi“, zato što su strani jedni drugima.

Jedan zakon nikad nije neminovan: on je pojam i zasniva se na konsensusu. Pravilo je neminovno, zato što nije pojam, ono je forma koja uređuje igru. Tako je i sa zavodenjem. Eros, to je ljubav, snaga privlačnosti, sjedinjavanja i veze. Zavodenje je znatno radikalnija figura nevezivanja, rasonode, varke i skretanja, preinačavanja suštine i smisla,

preinačavanja identiteta i subjekata. I protivno onom što se misli, entropija nije na strani sveopšte nepovezanosti, nego na strani veze i sjedinjenosti, na strani ljubavi i razumevanja, na strani pravilne upotrebe razlikâ. Zavodenje i egzotičnost su preobilje drugog i drugojačenja, vrtoglavica različitijeg i od različitog – to je ono nesvodivo, i u tome je pravi izvor energije.

U ovom svetu predodređenosti Drugog, sve dolazi odnekud, dobri i zlokobni događaji, bolesti i same misli. Sve zapovesti dolaze od neljudskog, od bogova, životinja, duhova i magije. To je fatalni svemir koji se suprotstavlja psihološkom. Ako, po Kristevoj, mi postajemo strani sami sebi pounutarnjavanjem drugog, pri čemu ta stranost u odnosu na sebe dobija između ostalog i oblik nesvesnog, onda je tačno da u svetu fatalnog nesvesno ne postoji. Ne postoji univerzalni oblik nesvesnog, kao što to hoće psihoanaliza i, u tom smislu, jedina druga mogućnost umesto potiskivanja nesvesnog jeste fatalno, pripisivanje svega nekoj neljudskoj instanci izvan ljudskog, što nas oslobađa.

Problem Drugog, u tom fatalnom svemiru, jeste pitanje gostoprimstva.

To je dvojna, ritualna i dramatična dimenzija. Koga dočekati, kako ga dočekati i po kojim pravilima? Jer čovek postoji samo ako je dočekan i ako dočekuje (a ne ako je poznat i priznat). To je ona simbolička dimenzija koja nedostaje opštenju, u kome je poruka samo dekodirana, a nije izručena ni primljena. Jedino poruka prolazi, osobe se ne razmenjuju. Jedino prolazi apstraktna dimenzija smisla koja zatvara strujno kolo dvojne dimenzije.

Drugi, to je gost. Ne ravan po pravima i različit, nego stranac, *ξενήτεις*. I on mora da bude očišćen od svoje stranosti. Ali od trenutka kad je uveden po pravilima, njegov život postaje dragoceniji od moga. U tom simboličkom svetu ništa nije u položaju različitog drugojačenja. Ni živo-

tinje, ni bogovi, ni mrtvi nisu drugi. Sve njih obuhvata isti ciklus. Izvan njega vi čak i ne postojite.

Sve druge kulture su izvanredno gostoprимljive i imaju fantastičnu mogućnost primanja. Dok se mi kolebamo između zaplene i senke drugog, između čistog grabljenja i idealnog priznavanja, druge kulture zadržavaju mogućnost da recikliraju ono što im dolazi sa druge strane, pa i iz našeg zapadnjačkog sveta, prema svom vlastitom pravilu igre. One ga recikliraju trenutno ili na dugu stazu, a da ih to ne ugrožava u njihovom kôdu ili u njihovom osnovnom mehanizmu. Upravo zato što ne žive u zavaravanju jednim svetskim zakonom, one nisu postale krhke kao mi, večno opominjani da primimo u sebe zakon i biće koji su izvor nas samih i naših postupaka, naših sklonosti i naših zadovoljstava. Divlje kulture se ne opterećuju jednom takvom pretenzijom. Biti ono što jesi nema smisla: sve dolazi od Drugog. Ništa nije ono samo niti drži mesto bića.

Japan je u tom pogledu ravan Brazilu ili pozapadnjenim primitivcima iz *Gazda-ludaka* od Žana Ruša (Jean Rouch): svi su ljudožderi koji ukazuju smrtonosno gostoprимstvo vrednostima koje nisu i ne mogu biti njihove.

Moć Japana je onaj oblik gostoprимstva koje se ukazuje tehnici i svim oblicima savremenosti (isto onako kao nekada religiji ili pisanju), ali bez psihološkog unošenja u sebe, bez udublivanja i uz držanje kôda na odstojanju. To je gostoprимstvo u obliku izazova, a ne pomirenja ili priznanja. Neprobojnost ostaje potpuna. To je jedan poduhvat zavodenja u doslovnom smislu, koji se sastoji u skretanju nečega (znaka, tehnike, predmeta) od njegove suštine i njegovog prefunkcionisanja u drugom kôdu, ili pak u njegovom prenošenju iz oblasti zakona (kapitala, vrednosti, ekonomije, smisla) u područje pravila (igre, obreda, ceremonije, ciklusa i ponavljanja).

Japanska dinamika se ne pokorava sistemu vrednosti niti svrhama zapadnjačkog projekta. Ona se upražnjava sa izvesnog odstojanja, sa nekom vrstom operativne čistote, neopterećene ideologijama i verovanjima koji su na Zapadu davali ritam istoriji kapitala i tehnike. Japanci su veliki glumci tehnologije, oni podupiru i ne znajući paradoks o tehnološkom glumcu, kao što je Didro (Diderot) zastupao paradoks o scenskom glumcu: da bi bio najuspešniji, potrebna je ravnodušnost, neko pravilo igre, treba da vaš vlastiti genij dolazi sa druge strane, od uloge ili od tehničkog predmeta (japanski industrijalci misle da u svakom tehničkom predmetu postoji skriveni bog koji mu daje samostalnost i osobeni duh). Sa tehnikama se treba igrati kao sa znacima, uz potpuno brisanje subjekta, uz potpuno pomračenje smisla, dakle uz punu izveštačenost.

Simbolički obredi mogu da obuhvate bilo šta, uključujući tu i telo kapitalizma bez organa. Nema raskorenjivanja, nema hajdegerovskog mozganja o odnosima tehnike sa poreklom i bićem, nema psihološkog pounutarnjenja. To je izazov Zapadu na njegovom vlastitom terenu, ali jednom beskrajno uspešnijom strategijom, strategijom sistema vrednosti koji *sebi može dozvoliti luksuz tehnike* i tehničke prakse kao čiste izveštačenosti, bez ičeg zajedničkog sa napretkom ili drugim racionalnim oblicima. Ta čista strategija i ta hladna i minuciozna postižnost, toliko drukčija od prizemne zapadnjačke modernosti, jeste jedan zagonetni i za nas neshvatljivi oblik. U tom smislu je to jedan od oblika radikalne egzotičnosti, o kojoj govori Segalan, tim više začuđujuća što „zahvata” jedno prerazvijeno društvo koje zadržava u sebi svu ritualnu moć prvobitnih društava.

Taj oblik je ljudožderski: on uključuje, on unosi, oponaša i proždire. Ali i afro-brazilska kultura je takode dosta lep primer kanibalizma, gutanja bele i moderne kulture, zavodljivih oblika. Kanibalizam je uvek samo jedan krajnji

oblik odnosa sa drugim, uključujući tu i ljubav, oblik radikalnog gostoprimstva.

Ne znači da je rasno pitanje u Brazilu rešeno više nego inače, nego je ideološki rasizam postao teži mešanjem rasa i umnožavanjem mešanstva. Rasna diskriminacija je utopljena u splet rasnih crta kao crta na dlanu. Taj oblik diskvalifikacije rasizma putem raspršivanja njegovog predmeta daleko je suptilniji i uspešniji od ideološke borbe čija dvosmislenost svaki put povampiruje svoj predmet. Rasizam nikad neće biti dokrajčen sve dok je suzbijan čelno, racionalnim negiranjem. On može biti pobeden samo kroz igru rasa i njihovim ironičnim diferencijalom. Nikako ne zakonodavstvom razlikâ pod znakom prava, nego eventualno nasilnom igrom zavodenja i proždiranja. To je isto tako i priča o biskupu Pernambuku (Pernambouc) koliko o „Kako je bio lep moj slatki Francušćić“: drže ga lepim, posvećuju ga i proždiru ga. Daje mu se više od prava na postojanje, daje mu se prestiž smrti. Ako je rasizam žestoko odgovaranje na zavodenje Drugog (više nego na njegovu razliku), on može biti rešen samo udvostručenom igrom zavodenja.

Tolike druge kulture imaju originalniju situaciju od naše. Za nas je sve čitljivo unapred, mi raspoložemo izvanrednim sredstvima analize, ali ne i situacije. Živimo teorijski znatno iznad naših vlastitih zbivanja. Otuda duboka melanholija. Drugima ostaje zračak sudbine, nešto od čega oni žive, ali što za njih ostaje zauvek nečitljivo, bilo da su mrtvi ili živi. Mi smo likvidirali ono drugde. Druge čudsnije kulture žive u poklonjenju (pred zvezdama, pred sudbinom), mi živimo u preneraženosti (od odsustva sudbine). Ništavilo može da potiče samo od nas. I to je u neku ruku apsolutna nesreća.

RADIKALNA EGZOTIČNOST

U samoj svetlosti svega onoga što je preduzimana u cilju njegovog istrebljenja, rasvetljava se neuništivost Drugog, pa samim tim i neuništiva fatalnost Drugojačenja.

Moć ideje, moć činjenica.

Radikalno Drugojačenje odoleva svemu: osvajanju, rasizmu, istrebljenju, virusu razlike i psihodrami otudenja. Na jednoj strani, Drugi je već mrtav, na drugoj, on je neuništiv.

Takva je Velika Igra.

Krajnja neprobojnost bića kao naroda.

„Neprobojnost rasa, koja je nešto drugo u odnosu na proširivanje neprobojnosti jedinki na rase” (Segalan).

Egzotičnost opstaje samo zbog nemogućnosti susreta, sjedinjavanja i razmene razlikâ. Na sreću, sve je to samo privid, pa čak i iluzija subjektivnosti.

Samo ostaju stranstvo stranca i iredentizam objekta.

Nema psihologije – uvek je to najgore.

Ukloniti sve psihološke, ideološke i moralne oblike Drugog – ukloniti metaforu Drugog, Drugog kao metaforu.

Tragati za svojom „okrutnošću”, za nezamislivošću Drugog, za onim što njega muči – prisiliti ga na stranstvovanje, uterati ga u njegovu stranost.

Zamor metafore – uzvišena forma metaforičkog nasilja.

Radikalna anti-etnologija, anti-univerzalnost, antidiferencijalnost.

Radikalna egzotičnost protiv svodništva razlike.

Segalan je to govorio za otkriće sveta i drugih kultura: kad je Zemlja jednom zaokružena kao lopta, kao konačni prostor uz pomoć svemoćnih sredstava komunikacije, više ne preostaje ništa drugo nego kružni turizam koji se ispljuje upijanjem svih razlika kroz najprizemniju egzotičnost. Ipak, pošto je jednom stao na tu entropijsku fatalnost nivelisanja svih kultura, pa tako i nemogućnosti putovanja, Segalan, ipak, vaskrsava široku perspektivu Suštinske Egzotičnosti, Radikalne egzotičnosti.

„Egzotičnost je oštro i neposredno opažanje večne nerazumljivosti.”

Nije režim razlike i nediferenciranosti ono što nju uzdiže, nego je to večna nerazumljivost, nesvodiva stranost kultura, naravi, lica i jezika.

„Ako slast raste u zavisnosti od razlike, ima li ičeg slasnijeg od suprotstavljenosti nesvodivog, od sudara večnih kontrasta?”

Iredentizam objekta: „Suštinska egzotičnost je egzotičnost Objekta za Subjekt”. Egzotičnost kao temeljni zakon intenziteta oseta, zanosa od osjećanja, dakle, od života...

„Svi ljudi su podvrgnuti zakonu egzotičnosti...”

Da li je to zakon? Da li je teorija egzotičnosti etika, estetika, filosofija, umeće življenja, viđenje sveta, impresionistička ili doktrinarna? Za Segalana, to je neophodna pretpostavka i izvor zadovoljstva.

Radikalno drugojačenje je istovremeno nepronalazivo i nesvodivo. Nepronalazivo kao drugojačenje po sebi (očigledno je to jedan san) – ali nesvodivo kao pravilo simboličke igre, kao pravilo za igru sveta. Promiskuitet i opšte mešanje razlika ne drugojače to pravilo igre kao pravilo igre. To nije ni racionalni zakon niti dokaziv proces –

nikada nećemo imati ni metafizičke ni naučne dokaze za taj princip stranosti i nerazumljivosti, u njemu valja uzeti učešća.

Najgore je razumevanje koje je samo sentimentalna i zaludna funkcija. Istinsko saznanje je saznanje o onome što nikad nećemo razumeti u drugom, o onome u drugom zbog čega taj drugi nikad taj isti, i stoga ne može da bude odvojen od sebe, niti ustanovljen svojim identitetom ili svojom razlikom. (Nikada ne postavljati drugima pitanje o njihovom identitetu: tako se za „Ameriku” pitanje identiteta nikada nije postavljalo, jer je tu u igri sama stranost Amerike.) Ako ne razumemo divljaka, to je iz istog onog razloga iz kojeg on ne razume sebe (izraz „divljak” iskazuje to tuđinstvo bolje nego kasniji eufemizmi).

To pravilo egzotičnosti podrazumeva da se ne bude nasamaren ni razumevanjem, ni intimnošću, ni zemljom, ni putovanjem, ni živopisnim, ni sobom. Dimenzija radikalne Egzotičnosti nije uostalom nužno dimenzija putovanja: „Nije bilo nužno, da bi se dobio zapah egzotičnosti, pribegavati prevaziđenoj epizodi putovanja... Ali epizoda i režiranje putovanja omogućuju bolje nego bilo koji izgovor to brzo, grubo i nemilosrdno dodirivanje tela s telom i beleže bolje svaki od udaraca.” Putovanje je izgovor, ali najudešniji od svih.

Moć antipoda je moć kritike putovanja. To je najlepše razdoblje Drugog: Žan de Leri (Jean de Lhéry), Monteskje (Montesquieu), Segalan (Segalen).

Trenutak upada drugojačenja je ono uzvišeno. XVIII vek. Treba drugog održavati u njegovoj stranosti. Bart (Barthes) i Japan. Amerika. Ne nastojati da ga shvatimo kao razliku. To je princip Segalanovog Egzota. Bez pretenzije na istinu. Gađenje od prizemne egzotičnosti. Ne pokušavati ni samoukidanje pred drugim. To je iskušenje Izabele Eberhart (Isabelle Eberhardt): sjedinjujući oblik,

mistična slivenost. Ona odgovara na pitanje: kako se može biti Arapin, postajući Arapkinja, poričući svoju vlastitu stranost. I od toga može samo da umre. U talase je baca neki Arapin da bi uništio tu prevaru. Rembo (Rimbaud), pak, nikad se ne sjedinjuje. Njegova stranost u vlastitoj kulturi suviše je velika i on nema potrebe za mističkom diverzijom.

Patagonija. Fantazma nestajanja. Nestajanja Indijanaca, tvoga nestanka, nestanka svake kulture, svakog pejzaža u nerazgovetnosti magli i leda. Ali, u suštini, sve to nestaje takođe ovde u Evropi, svi smo mi Alakalufi. Čemu ta geografska diverzija? Lepa reč, bolje je staviti tačku na puzeću formu nestajanja (na našu) živim prelaskom na vidljivi nestanak. Svako prelaženje na delo je imaginarno rešenje. Zato se „Patagonija” tako dobro rimuje sa „Patafizikom” koja je nauka o imaginarnim rešenjima. Patafizika je agonistika. Patagonistika.

U putovanju se ne traži ni otkriće ni razmena, nego blago raskorenjivanje, preuzimanje odgovornosti od strane samog putovanja, dakle od odsutnosti. U metaličnim vektorima koji se pružaju iznad meridijana, okeana, polova, odsustvo poprima svojstvo ovaploćenosti. Posle tajnog uvlačenja u privatni život sledi uništavanje geografskom dužinom i širinom. Ali na kraju je telo umorno od neznanja gde se nalazi, dok se duh ushićuje tom odsutnošću kao nekom vrlinom koja je njegova.

Kada se sve sabere, ono što tražimo kod drugih, možda je to lagano raskorenjivanje kakvo je u putovanju. Umesto čiste želje dolazi iskušenje izгона u želju za drugim i da se on prokrstari. Često već i pogledi i ljubavni gestovi imaju odstojanje izгона, jezik beži iz postojbine u reči koje se

plaše da znače, tela su kao hologram mekana za pogled i dodir, bez otpora, pa tim i podatna šarama želje u svim pravcima kao vazdušni prostor. I mi donosimo od svojih neumerenosti i strasti iste prozirne uspomene kao sa naših putovanja.

Sa putovanjima je kao i sa vezom sa drugima. Putovanje kao metamorfoza, kao anamorfoza Zemlje. Žensko kao metamorfoza, kao anamorfoza muškog. Transfer kao oslobađanje od vašeg vlastitog pola i od vaše kulture. Ta forma izbacivanja i oslobađanja je danas ono što odnosi prevagu nad klasičnim putovanjem radi otkrića. Svemirsko i orbitalno, vektorsko putovanje je to i ono je svojom brzinom takođe igranje s vremenom. Putovanje je to iz ere Vodolije u nepostojanost, u vraćanje godišnjih doba i kultura. Bekstvo od privida intimnosti.

Nekada proširenje na periferiju jedne središnje aktivnosti i udaljavanje od mesta porekla, putovanje je začas promenilo smisao: ono postaje originalna dimenzija, dimenzija vraćanja, nova prvobitna scena. Ono tada postaje stvarno egzotično i u budućnosti je ravno onom decentriranju prvobitnih zajednica u prošlosti. A istovremeno, dok se nekada sastojalo u proveri narastajuće monotonije zemalja i kultura, planetarnog obrušavanja mentalitetâ, sa onom vrstom mazohizma koji krasí turističko zavaravanje, ovo danas je, naprotiv radikalna egzotičnost i nepomirljivost svih kultura koja izbija iz putovanja.

Putovanje je bilo način da se bude na drugom mestu ili da se ne bude nigde. Danas je to jedini način da se doživi osećaj da čovek negde jeste. Kod kuće, okružen svim informacijama sa svih ekrana, ja više nisam nigde, i svuda sam u svetu istovremeno, nalazim se u svetskoj banalnosti. Ona

je ista u svim zemljama. Sleteti u neki novi grad, u neki strani jezik, to znači da se odjednom nadem ovde i nigde drugde. Telo susreće svoj pogled. Oslobođeno od slika, ono pronalazi maštu.

Ima li ičeg bližeg fotografiji nego što je to putovanje i anamorfoza putovanja? Ima li ičeg bližeg njenom poreklu? Otuda njena bliskost sa svim onim što je divlje i iskonsko, sa najsušastvenijom egzotičnošću koja pripada Objektu i Drugom.

Najlepše su one fotografije koje su snimljene o divljacima u njihovom prirodnom mestu. Jer se divljak uvek suočava sa smrću i napada objektiv tačno kao smrt. On nije ni komedijaš ni ravnodušan. On uvek pozira i pokazuje lice. Njegova pobeda je u tome što jednu tehničku radnju pretvara u suočavanje licem u lice sa smrću. To je ono što od njih pravi tako snažne i intenzivne fotografske objekte. Kada objektiv ne hvata više taj stav, tu izazovnu opscenost objekta pred licem smrti, kad subjekt postane saučesnik objektiva, i kad i sam fotograf postane subjektivan, tada je gotovo sa velikom fotografskom igrom. Egzotičnost je mrtva. Jako je teško danas pronaći subjekt, ili čak i objekt, koji ne bi bio saučesnik objektiva.

Jedina tajna za većinu je u tome što ne znaju kako žive. Ta tajna im daje oreol izvesnog tajanstva, nekog divljaštva koje foto-aparat hvata ako je dobar. Uхватiti na licima taj zračak prostodušnosti i sudbine, koji odaje činjenicu da oni ne znaju ko su i da ne znaju kako žive. Taj zračak nemoći i zapanjenosti koji potpuno nedostaje mondenskoj rasi koja je prevejana, prikopčana i introspektivna, koja je parfimisana sobom i, otuda, bez tajne. Za takve je fotografija nemilosrdna.

Fotogenično je samo ono što je prepadnuto, iznenađeno, razotkriveno i pokazano uprkos sebi, samo ono što nikada ne bi smelo biti prikazano zato što nema ni slike ni svesti o sebi. Divljak, ili ono od divljaka što preostaje u nama, nikad se ne ogleda. On je divljačno stran sebi samom. Najzavodljivije su one žene koje su najviše strane sebi (Merilin). Dobra fotografija ne prikazuje ništa, ona hvata neprikazivost, drugojačnije onoga što je strano sebi (želji i svesti o sebi), ona je radikalna egzotičnost objekta.

Objekti, kao i primitivci, imaju jednu fotogeničnu dužinu prednosti nad nama: oni su otprve oslobođeni psihologije i introspekcije. Tako oni zadržavaju svu svoju zavodljivost pred objektivom.

Fotografija vodi računa o stanju sveta u našoj odsutnosti. Objektiv ispituje tu odsutnost. Čak i na licima ili telima ispunjenim emocijom i patetikom, ona još uvek istražuje tu odsutnost. Najbolje se fotografišu, znači, bića za koja drugi ne postoji, ili ne postoji više (primitivci, bednici, objekti). Samo je neljudsko fotogenično. Po tu cenu funkcioniše jedna uzajamna zapanjenost, pa samim tim i naše zavereništvo sa svetom i sveta sa nama.

Fotografija je naše teranje duhova. Prvobitno društvo je imalo svoje maske, građansko društvo svoja ogledala, a mi imamo svoje slike.

Mi verujemo da požurujemo svet tehnikom. Ali, tehnikom se svet nameće nama, a efekt iznenađenja koji potiče od ovog obrta značajan je.

Vi verujete da fotografišete neku scenu iz zadovoljstva – a u stvari, *ona* je ta koja *hoće* da bude fotografisana, a vi ste samo statist u njenom izvođenju na sceni. Subjekt je samo činilac ironičnog pojavljivanja stvari. Slika je u punom smislu reči medijum te ogromne reklame koju sebi pravi svet, koju sebi prave objekti, prisiljavajući našu maštu

da se izgubi, naše strasti da se ekstrovertuju, razbijajući ogledalo koje joj podmećemo, uostalom licemerno, da bismo ih uhvatili.

Danas je čudo što se pojavnosti, dugo svedene na dragovoljno služenje, (okreću ka nama i protiv naš) suvereno, kroz istu onu tehniku iz koje smo ih bili proterali. One dolaze danas sa druge strane, sa svog vlastitog mesta, iz srca svoje banalnosti, iz srca predmetnosti, one naviru sa svih strana, umnožavajući se same od sebe radosno (radost od fotografisanja je *objektivno* oduševljenje, i onaj koji nikad nije osetio *objektivni* zanos slike, ujutro, u gradu, u pustinji, taj nikad neće ništa razumeti od patafizičke delikatnosti sveta).

Ako neka stvar hoće da bude fotografisana, to je zato što neće da nam oda svoj smisao, što neće da se ogleda. To znači da hoće da bude uhvaćena neposredno, prepadom na licu mesta, osvetljena do u pojedinosti u svom fraktalnom svojstvu. Oseća se da neka stvar hoće da bude fotografisana, hoće da postane slika, i to ne da bi trajala, već naprotiv, da bi bolje nestala. I subjekt je dobar fotografski medijum samo ako ulazi u igru, samo ako čisti svoj vlastiti pogled i svoj vlastiti estetski sud, ako uživa u svojoj vlastitoj odsutnosti.

Treba da slika ima tu kakvoću sveta iz kojeg se povukao subjekt. Ta je sama potka pojedinosti predmeta, linija i svesti ono što mora da označi taj prekid subjekta, a samim tim i prekid sveta, ono što čini zastoj fotografije. Slikom svet nameće svoju isprekidanost, svoje rasparčavanje, svoje umnožavanje i svoju veštačku časovitost. U tom smislu, fotografska slika je najčistija, zato što ne simulira ni vreme ni pokret i drži se u tome najstrože irealizma. Svi drugi oblici slike (bioskop, itd.) daleko su od toga da budu napredak i samo su možda blagi oblici tog raskida čiste slike sa stvarnim. Snaga slike je u srazmeri sa njenim diskontinuitetom i maksimalnom apstrakcijom, to jest sa njenim

opredeljenjem za negiranje realnog. Stvaranje slike se sastoji u tome da se sa objekta skidaju jedna po jedna sve dimenzije: težina, reljef, miris, dubina, vreme, kontinuitet i, naravno, smisao. Po cenu tog razovaploćenja, tog očišćenja, slika dobija taj suvišak očaravanja i snage, postaje medijum čiste predmetnosti, postaje prozirna za jedan istančaniji oblik zavodenja. Dodavanje svih tih dimenzija jedne za drugom, reljefa, pokreta, emocije, ideje, patosa, smisla i želje, da bi se napravilo bolje i stvarnije, to jest bolje simulirano, predstavlja potpunu besmislicu izraženu slikom. I sama tehnika je tu uhvaćena u svoju vlastitu zamku.

U fotografiji, stvari se povezuju jednim tehničkim postupkom koji odgovara lancu njihove banalnosti. To je vrto-glavica večne pojedinosti objekta. Čarobna ekscentričnost pojedinosti. Ono što je jedna slika za drugu sliku, jedna fotografija za drugu fotografiju: fraktalno međašenje bez dijalektičkog odnosa. Nema „vizije sveta”, nema pogleda – razlamanje sveta u pojedinosti, na ravne časti.

Fotografska slika je dramatična. Svojom tišinom i svojom nepokretnošću. Nije pokret ono o čemu sanjaju stvari i ono o čemu sanjamo mi, to je ta snažnija nepomičnost. To je snaga nepomične slike, snaga mitske opere. Sam bioskop neguje mit usporavanja i zastajanja na slici kao najvišoj tački dramatičnosti. I paradoks televizije bi bez sumnje bio da ispolji svoju draž u tišini slike.

Fotografska slika je takode dramatična po borbi između volje subjekta da nametne red i viziju i volje objekta da se nametne svojim diskontinuitetom i neposrednošću. U najboljem slučaju, objekt je taj koji uzima prevlast, jer je slika-fotografija slika fraktalnog sveta za koji nema nigde ni jednačine niti zbroja. Različita od umetnosti, od slikarstva, i od samog bioskopa koji uvek ocrtava idejom, vide-njem, ili pokretom figuru totaliteta.

Ne ravnodušnost subjekta u odnosu na svet, nego međusobna nepovezanost objekata, slučajno nizanje delimičnih objekata i pojedinosti. Muzikalne sinkope kao kretanje čestica. Fotografija je ono što nas najviše približava muvi, njenom facetnom oku i njenom letu o izlomljenoj liniji.

Želja da se fotografiše dolazi možda od ovog činjeničnog stanja: gledan u perspektivi celine, sa starne smisla, svet je veoma razočaravajući. Gledan u pojedinosti, i prepadom, on je uvek savršena očiglednost.

Ponovo sastaviti tajni oblik Drugog, kao u anamorfozi, od njegovih odlomaka i sledeći njegovu izlomljenu liniju, linije njegovih naprslina.

PRAĆENJE U VENECIJI

Neka čudna gordost nagoni nas ne samo da posedujemo drugog nego i da iznudujemo njegovu tajnu, ne samo da mu budemo dragi nego da mu budemo i fatalni. Da igramo u životu drugog sivu eminenciju.

Da najpre pratimo ljude na ulici nasumice, u kratkim neorganizovanim razmacima, sa idejom da je ljudski život jedno slučajno obilaženje koje nema smisla i ne ide nikuda i koje je iz tog razloga opčinjavajuće. Vi postojite samo u njihovom tragu i u njihovom neznanju – a u stvari, vi idete svojim vlastitim tragom i bez svog znanja. Nije to dakle ni radi otkrivanja života drugog, ni kuda se on zaputio, a još manje je to skretanje u potrazi za nepoznatim. Vi se zavodljivo zanosite da ste ogledalo drugog koji to ne zna. Vi zavodite sebe da ste sudbina drugog, dvojniki na njegovom obilasku koji za njega ima nekog smisla, ali kad je udvojen više ga nema. To je u neku ruku, kao da neko iza njega zna da on ne ide nikuda. Na izvestan način, to znači oteti mu njegov objektiv: jedan zloduh se neopaženo uvlači između njega i njega lično. To je toliko moćno da ljudi često slute nekom vrstom predosećanja kako su praćeni, da je nešto ušlo u njihov prostor, nešto što je promenilo putanju.

Jednoga dana, S. odlučuje da dá jednu drugu dimenziju ovom iskustvu. Ona odlučuje da celim putem do Venecije prati nekog čoveka kojeg jedva poznaje. Na kraju, ona dozna gde se nalazi hotel u kome je on odseo. Iznajmljuje sobu preko puta hotela da bi pratila njegove odlaske i dolaske. Svuda ga slika fotoaparatom. Ne očekuje ništa od njega, ne želi ni da ga upozna. Kako bi on mogao nju da

prepozna, on se prerusava farbanjem u plavo. No, karnevalsko veselje je ne zanima, i ona provodi petnaest dana, po cenu ogromnih napora da zametne svoj trag. Ona se raspituje o njemu kod prodavaca po dućanima u koje je ulazio, ona zna na koje predstave on odlazi. Pa čak i sat njegovog povratka u Pariz, gde će ga dočekati po dolasku, da bi napravila poslednji snimak o njemu.

Nije li ona želela, možda, da je on, smatrajući to uhodenje nesnosnim (naročito zato što nije računala ni na šta, pa ni na seksualnu avanturu), ubije, da joj učini nasilje ili da, osvrnuv se za njom kao Orfej za Euridikom, izazove njen nestanak? Nije li možda želela da, nekim preokretom, on postane udes za nju? Kao i svaka igra, ova je imala svoje osnovno pravilo: nije smelo da se dogodi ništa što bi dovelo do dodira ili veze između njih. Tajna ne sme biti provaljena, pod pretnjom da padne u običnu priču.

Naravno, ima nečeg ubitačnog u tome za onoga koji je uhoden, što se sastoji u tome da se prilikom uhodenja tragovi zameću na svakom koraku. Pa niko ne može da živi bez tragova, kao što ne može da živi bez senke. Siva eminenција mu krade njegove tragove, a on ne može da se doseti činima kojima je začaran. Ona ga neprestano fotografiše. Fotografija ovde nije u službi ni piljenja ni arhiva. Ona jednostavno hoće da kaže: ovde, u ovom času, na ovom mestu, pod ovim osvetljenjem bio je neko. I u istim mah: nije imalo nikakvog smisla biti ovde, u ovom času i na ovom mestu – zapravo, nije bilo nikoga, ja koja sam ga uhodila mogu da vam zajemčim da nije bilo nikoga.

Nezanimljivo je znanje da neko ima dvojaki život. Jer je šamo uhodenje dvostruki život drugog. Bilo koji banalni život može biti preobražen njime, bilo koji izuzetni život može biti njime banalizovan. Ali ostaje činjenica da život podleže čudesnoj omami.

Ne treba reći: „Drugi postoji, ja sam ga sreo”, treba reći: „Drugi postoji, ja sam ga pratio”. Susret i suočavanje

su uvek suviše istiniti, suviše direktni, suviše indiskretni. Oni nemaju tajne. Pogledajte kako kod ljudi koji se susreću nema kraja prepoznavanju i dekliniranju njihovog identiteta (baš kao što među onima koji se vole nema kraja ljubavnim izjavama). Jesu li oni tako sigurni u sebe? Da li je susret dokaz postojanja drugog? Ništa nije manje izvesno. Naprotiv, drugi postoji u činjenici da ga potajno pratim, upravo zato što ga ne poznajem, zato što neću da ga upoznam, niti hoću da on mene prepozna. On postoji zato što ja, mimo njegovog izbora, sprovodim pravo fatalnog uhođenja. Ja ga poznajem bolje nego bilo ko, a da mu se nisam ni približio. Mogu čak i da ga ostavim, kao što to čini S. (u *Praćenju u Veneciji*), sa sigurnošću da ću ga sutradan opet naći u gradskom lavirintu, po nekoj vrsti astralne konstelacije (zato što je grad zakrivljen, zato što pravilo igre nužno vraća igrače u istu orbitu).

Jedini način da nekog ne sretnete jeste da ga pratite (to je princip obrnut lavirintu u kome ga treba pratiti da ga ne izgubite, ovde ga pratite da ga ne sretnete). To povlači jedan dramatičan moment, u kome se uhođeni naglo okrene unazad, pošto mu je nekim čudnim nadahnućem puklo u svesti da je praćen. Tada dolazi do preokreta u igri i uhoda postaje progonjeni, jer nema jednostranog izlaza. Jedini dramatični zaplet je taj neočekivani poluokret drugog koji hoće da zna i koji šalje sve živo u Pakao.

Taj preokret se uostalom i događa u Veneciji. Čovek joj je prišao i upitao je: „Šta vi hoćete?” Ona neće ništa. Ni kriminalnu avanturu, ni seksualnu pustolovinu. To je nepodnošljivo i povlači opasnost ubistva i smrti. Radikalno drugojačenje podrazumeva uvek smrtnu opasnost. I sva strepnja S. vrti se oko tog silovitog obasjanja: izložiti se demaskiranju, u isto vreme dok nastoji da ga izbegne. „Ne mogu više da ga pratim. On mora da bude uznemiren, da se pita da li sam ja tu, iza njega – sada on misli na mene, ali ja ću mu biti na tragu drukčije.”

S. bi mogla da sretne tog čoveka, da ga vidi, da mu govori. Ona nikad ne bi proizvela taj tajni oblik postojanja Drugog. Drugi, to je onaj čija se sudbina postaje stupajući s njim u prisnu vezu kroz razliku i dijalog, ali opkolivši ga kao tajnu, kao večno odvojenog. Ne slizavši se s njim kao sa sagovornikom, nego ga okružujući kao svoju senku, kao svog dvojnika, kao svoju sliku, oženivši ga da bi se time izbrisali tragovi, lišavajući ga njegove senke. Drugi nikada nije onaj sa kojim se opšti, nego onaj uhodeni, to je onaj koji vas uhodi.

Drugi nikada nije po prirodi drugi: treba ga učiniti drugim zavodeći ga, učinivši ga stranim njemu samom, pa i uništavajući ga ako nema drugog puta. Ali postoje i suptilnije mudrolije za taj uspeh.

Svako živi od klopke koju postavlja drugom. I jedan i drugi žive u privlačnosti bez kraja, koja treba da traje do izmaka snaga. Svako *hoće* svog drugog. U neodoljivoj potrebi da ga svede na svoju milost i nemilost i u vrtoglavici da mu produži trajanje kako bi ga degustirao. Zaraćene logike laži i istine sjedinjuju se u plesu smrti koja je samo čisto uživanje u kraju drugog. Jer želja za drugim je takođe uvek i želja da se stavi tačka na drugog... što je moguće kasnije? Jedino je stvar u tome da se zna ko će bolje podneti udarac, zauzimajući prostor, reč, tišinu, samu unutrašnjost drugog, lišenog samog sebe u trenutku kad je opomenut u svojoj razlici. Ne ubija se: nego se začikava želja protivnika, koji se podstiče da usliši svoju simboličku smrt... Svet je klopka koja funkcioniše savršeno.

Jedno drugojaćenje, jedno tudinstvo koje je na kraju krajeva nezamislivo, takva je tajna oblika i posebnosti događanja drugog.

„Ferdidurke: tu se vidi, razume se, način na koji pojedinci zavise od svoje sredine, ali ono što je za mene neizmerno dublje na psihološkom planu, dublje uzemirava-

juće na planu filosofije, jeste saznanje da se čoveku ponekad dogodi da bude tvorevina jednog jedinog čoveka, nekog drugog lično – hirom nekog nepredviđenog susreta, u svakom trenu... Po meni, nije reč o tome da se kaže kako data sredina nameće svoje konvencije ili, pak, kako to hoće Marks, da je čovek proizvod klasne borbe. Ono što ja hoću, to je da pokažem kontakt nekog čoveka sa njemu sličnim i neposredni, nenamešteni i divlji karakter tog kontakta, što znači, da pokažem kako se na osnovu tih odnosa na sreću rađa neka forma, često apsolutno neočekivana i besmislena forma... Zar ne vidite da je jedna takva forma nešto daleko moćnije od proste društvene konvencije? da se tu radi o jednom elementu kojim je nemoguće ovladati?"

Gombrovič (Gombrowicz)

VIRUSNO GOSTOPRIMSTVO

Svako je sudbina drugog, i bez sumnje je tajna sudbina svakoga da uništi drugog (ili da ga zavede), ne kletvom ili nekim drugim smrtnim nagonom, nego njegovim vlastitim životnim opredeljenjem.

Šnieler (Schnitzler), *Poznanstva i samoće*: „Možda je dopušteno zamišljati razvoj jedne zarazne bolesti u ljudskom telu kao istoriju jedne vrste mikroba, sa njegovim nastajanjem, njegovim vrhuncem i njegovim opadanjem. To je slično istoriji ljudske vrste, sigurno u drukčijoj srazmeri, ali istovetnoj sa gledišta ideje.

Taj tip vrste mikroba živi u krvi, u limfi i u tkivima ljudske jedinke. Taj čovek, koji je sa našeg gledišta oboleo, jeste njegov pejzaž i njegov svet. I, za te sićušne jedinke, nastojati da se nesvesno i bez htenja uništi taj svet koji im pripada, i često da ga unište stvarno, jeste uslov, nužnost i smisao njihovog postojanja. (Ko zna nisu li razne jedinke te vrste mikroba, baš kao i ljudske jedinke, obdarene talentom i voljama jako različitim i da li i među njima nema običnih mikroba i mikroba genija?)

Zar se onda ne bi moglo zamisliti da je i čovečanstvo takode jedna bolest za neki viši organizam koji ne uspevamo da dokučimo kao celinu i u kome ono nalazi uslov, nužnost i smisao svog postojanja, nastojeći da uništi taj organizam i *u obavezi* da ga uništi prema tome kako se samo razvija – sasvim onako kao što vrsta mikroba teži da poruši „obolelu” ljudsku jedinku? I nije li slobodno da nastavimo svoje razmišljanje, pa da se upitamo nije li to

možda misija svake žive zajednice, bilo da je reč o zajednici mikroba ili o čovečanstvu, da polako uništi svet koji ga prevazilazi – bilo da je u pitanju ljudska jedinka ili da se radi o svemiru?

Čak ni kad bi ova pretpostavka bila blizu istine, naša mašta ne bi znala šta s njom da učini, jer je naš duh u stanju samo da dokuči pokret u opadanju, nikada pokret u usponu. Mi raspoložemo relativnim znanjem samo o onome što je niže, dok za ono više ostajemo na stupnju slutnje. U tom smislu se možda istorija čovečanstva sme protumačiti kao večna borba protiv božanskog koje, uprkos svom opiranju, biva polako i iz nužnosti uništeno od strane ljudskog. I sledeći ovu shemu mišljenja, možda nam je dopuštena pretpostavka da je taj element koji nas nadilazi, koji nama izgleda božanski ili ga takvim slutimo, prevaziden sa svoje strane jednim drugim, višim, i tako [do u nedogled]”

Između ljudske vrste i vrste mikroba postoji potpuna simbioza i radikalna nespojivost. ne može se reći da je drugo čoveka mikrob – u svojoj suštini oni se nikad ne sukobljavaju niti se međusobno suprotstavljaju – nego se povezuju u lanac, i to povezivanje je kao predodređeno, niko ne može o tome misliti drukčije, ni čovek ni bacil. Ne postoji linija razgraničenja, pošto se to povezivanje obnavlja u beskraj. Ili onda, treba izabrati stranu pa reći da je drugojačenje tu: apsolutno Drugo, to je mikrob u svojoj radikalnoj nečovečnosti, ono o čemu se ne zna ništa i koji se čak i ne razlikuje od nas. Skrivena forma koja sve drugojači i sa kojom nema [ni mogućeg pregovaranja ni pomirenja]. A ipak, mi živimo istim životom kao i ona, i kao vrsta ona će umreti istog časa kad i naša – njen udes je isti. Kao ona priča o glisti i algi: glista hrani u svojoj utrobi algu bez koje ne može ništa da svari. Sve ide dobro dok glisti jednog dana ne padne na pamet da proždere svoju

algu: ona je proguta, ali od toga crkava (čak je i ne svarivši, pošto joj alga ne može više pomoći u tome).

MENJANJE VOLJÂ

Tajna drugog je u tome što mi nikada nije dano da budem ja lično i što postojim samo fatalnim menjanjem onoga što dolazi s druge strane. U Šnielerovoj poučnoj priči, čovek živi od života mikrobiološke vrste koja ga muči i koja će ga uništiti: oni su strani jedno drugom, ali im je sudba ista. U *Praćenju u Veneciji*, S. ne zna ni ko je ona niti kuda ide: ona prati onoga koji hoda i deli s njim tajnu i ne znajući. Tako postojanje uvek zadobija formu menjanjem smisla i besmisla, skretanjem nečeg drugog. Mi nemamo sopstvene volje, i drugi nikad nije onaj s kojim smo sukobljeni po svojoj volji. Ta provala onoga što dolazi s druge strane, prethodenje onoga što dolazi odnekuda, to je čudesno zavodenje i čudesno ostavljanje u naslede.

Tako tajna filosofije može i ne biti u samospoznaji, niti u saznavanju kuda idemo, nego da idemo kuda drugi ide, ne da sanjamo sebe, nego da sanjamo ono što drugi sanjaju, ne da verujemo u sebe, nego da verujemo u one koji veruju. To je prednjačenje svih određenja koja dolaze sa druge strane, pri čemu je nebitno da li su nečitljiva i nedokučiva, bitno je prihvatiti čudesni oblik bilo kojeg događaja, bilo kojeg objekta, bilo kojeg nenameštenog bića, pošto na svaki način nikada nećete znati ko ste vi. Danas, kad su ljudi izgubili svoju senku, preka je nužda biti praćen od nekog, danas kad svako zatire svoje vlastite tragove, preka je hitnost da vam neko uđe u tragove, čak ako ih time i briše i čini da vi nestanete, to je zaverenički način nestajanja, tu se igra neki simbolički oblik obaveze, jedan zagonetni oblik vezivanja i razvezivanja.

Mi živimo u kulturi koja teži da prenese na svakog od nas odgovornost za svoj vlastiti život. Moralna odgovornost nasleđena od hrišćanske tradicije pojačana je čitavim aparatom moderne informacije i komunikacije da bi svakog primorala na preuzimanje svih uslova života. To je ravno izručenju drugog koji je postao savršeno nepotreban u programiranom upravljanju životom, pošto ide na ruku autarhiji pojedinačne ćelije.

No, ovo je besmisleno. Svako mora preuzimati odgovornost za svoj rođeni život. Ta hrišćanska i moderna ideja je jedna zaludna i nadmena misao. Štaviše, ona je utopija lišena temelja. Trebalo bi da se pojedinac pretvori u roba svog identiteta, svoje volje, svoje odgovornosti i svoje želje. Trebalo bi da počne da nadgleda sva svoja kruženja, sva strujna kola sveta koja se seku u njegovim genima, nervima i mislima. Kakvo nečuveno ropstvo.

Toliko je ljudskije predati svoju sudbinu, svoju želju, svoju volju u ruke nekog drugog. U kruženje odgovornosti, u menjanje voljâ, u neumorno prenošenje formi.

Moj život, pošto se odigrava u drugom, postaje tajna samom sebi. Moja volja, zato što se prenosi na drugog, postaje tajna za sebe samu.

Postoji uvek neka sumnja u pogledu stvarnosti našeg zadovoljstva i u pogledu zahteva naše volje. Paradoksalno, mi u to nikad nismo sigurni, izgleda da je zadovoljstvo drugog manje neizvesno. Budući bliži svom zadovoljstvu, mi smo takođe u boljem položaju da u njega sumnjamo. Stav koji hoće da svako radije poklanja poverenje svom mišljenju potcenjuje obrnutu težnju koja bi da svoje mišljenje okači o mišljenja drugih osoba koje su mnogo pozvanije da imaju mišljenje (kao u kineskoj erotici što se odlaže svoje uživanje da bi se priuštilo drugom i iz toga stekla jedna snaga i produbljeno znanje). Pretpostavka o

Drugom samo je možda posledica te radikalne sumnje u pogledu naše želje.

Ako zavodenje igra na predosećanje onoga što u drugom ostaje večno tajno za njega samog, na ono što nikada neću saznati o njemu i što me ipak vuče kao tajna, onda ne ostaje više mnogo slobodnog prostora za zavodenje, pošto drugi danas više nema mnogo tajni ni za samog sebe. Svi su đavolski obavješteni o sebi i o svojoj želji. Sve je tako jednostavno da čak i onaj koji istupa sa obrazinom navlači podsmeh. Pa gde je onda poker zavodenja? Gde je čak i privid želje, sem u teorijskom prividu psihoanalize i u političkim varkama revolucija?

Može se više ne biti sposoban za veru, ali da se veruje u onog koji veruje. Moguće je ne biti više sposoban za ljubav, nego samo da se voli onaj koji voli. Može se ne znati šta se hoće, nego hteti ono što drugi hoće. To je neka vrsta opšteg poništavanja u kome su htenje, moć i znanje ne zanemareni, nego prepušteni drugoj instanci. Na svaki način, mi već više ne vidimo preko ekrana, fotografija, videa i reportaža ništa drugo nego gledanje već videnog. Na mašine prenosimo brigu da gledaju za nas, kao što ćemo uskoro prepustiti računarima brigu o odlučivanju. Sve naše funkcije, čak i organske, čak i čulne prenošene su satelitom. To se čak može povezati sa psihičkim otkačinjnjem zadovoljstva: isto kao što želja nije potreba, užitak nije zadovoljavanje. Obe se *oslanjaju* na potrebu i zadovoljavanje, i to su strategije druge nadležnosti.

Na svaki način, bolje je biti nadgledan od nekog drugog nego nadgledati sebe. Bolje je biti ugnjetavan, iskorišćavan, progonjen i manipulisan od nekog drugog, nego raditi to sam sebi.

U tom smislu, svaki oslobodilački ili emancipatorski pokret koji ima za cilj veću autonomiju, to jest dubinsko ubacivanje svih oblika kontrole i prinuda u znaku slobode, jeste jedan oblik nazadovanja. Ma kakvo da je to što nam dolazi sa strane, makar to bilo i najernje iskorišćavanje, činjenica da to dolazi sa strane je pozitivno svojstvo. To je dobrobit otuđenja, koje drugi oplakuju kao fakat razvlašćenosti sebe – pri čemu drugi postaje nasledni neprijatelj, pošto on pritežava naš otuđeni deo. Otuda jedna naopaka i isto tako posve uprošćena teorija razotuđenja kao povrćaj vlasništva subjekta nad voljom i željom. U toj perspektivi, sve što subjektu dolazi od njega i njim samim dobro je, budući autentično, a sve što dolazi sa strane važi kao neautentično, pošto je van domašaja njegove sfere slobode.

Treba naglašavati upravo obrnuti stav i proširiti paradoks. Isto kao što je bolje biti nadgledan od nekog drugog, još uvek je bolje biti srećan, ili nesrećan, putem nekog drugog nego sobom. Uvek je bolje da u našem životu zavisimo od nečega što ne zavisi od nas. Ta pretpostavka me oslobađa od svakog ropstva. Ja ne moram da se pokoravam nečemu što ne zavisi od mene, uključujući tu i moje vlastito postojanje. Slobodan sam od svog rođenja, mogu biti slobodan i od svoje smrti, u tom istom smislu. Sem ove, nikada nije bilo prave slobode. Iz toga se rada svaka igra, svaka strast i svako zavodenje: iz onoga što nam je potpuno strano, a što ipak ima moć nad nama. Od onoga što je Drugo i što nam valja zavesti.

Ova etika prenošenja prava podrazumeva jednu filozofiju suptilnosti. Suptilnost je jedna suštinska majstorija, činjenica da ne živimo od vlastite energije, od sopstvene volje, nego od one koju suptilno potkradamo od drugih, od sveta, od onih koje volimo i od onih koje mrzimo. Mi živimo od izmamljene energije, od ukradene energije, od zavedene energije. I sam drugi postoji samo u tom zaobila-

znom i neuhvatljivom pokretu hvatanja, zavodenja, prenošenja prava. Poveriti nekom drugom stvar htenja, verovanja, ljubavi, odlučivanja ne znači odricanje, nego je to strategija: praveći od njega svoju sudbinu, vi otuda erpete najprofinjenu energiju. Prepuštajući nekom znaku ili događaju brigu za vaš život, vi iz njega suptilno potkradate formu.

Ova strategija je daleko od toga da bude nedužna. To je strategija dece. Ako odrasli uveravaju decu da su oni odrasli, deca pak, *ostavljaju* odrasle u uverenju da su ona deca. Od dveju strategija, ova druga je suptilnija, jer ako odrasli misle da su oni veliki, deca pak, ne misle da su deca. Ona to jesu, ali ne veruju u to. Ona plove pod zastavom detinjstva kao pod zastavom zadovoljstva. Njihovo lukavstvo (i zavodenje) potpuno je. Ona nisu, uostalom, daleko od Šniclerove mikrobiološke vrste: oni su kao neka različita vrsta čija vitalnost i razvijanje podrazumevaju razaranje višega sveta koji ih okružuje (sveta odraslih). Detinjstvo se kreće u svetu odraslih kao prepredeno i smrtonosno prisustvo. U tom smislu je dete drugo odraslog: znači da je ono njegova sudbina, najprepredenija prirodjena forma, a koja ga poriče neumitno, krećući se pritom sa ljupkošću nečega bez ikakve svoje volje.

Tako je i sa masama. I one plove pod napisom masa kao pod usudom uživanja. I one su takode odrastale u tami političkog kao neobična vrsta, kao neprijateljska i nezamisliva, još malo pa biološka vrsta, čija je spontana zaraznost razorna za svaki politički poredak. I one su drugo moći, slepi protagonist koji obleće oko političkog lavirinta, onog koji vlast ne može ni poznavati, ni imenovati, ni obeležiti. I ako one izvode tu prepredenu moć drugojačenja, to znači da se služe istom nesvesnom strategijom ostavljanja na volju i puštanja da se veruje. Njima ne pretil opasnost da poveruju u vlastito svojstvo masa: isključene iz subjektivnosti i žive reči, one nikada nisu prošle kroz stadijum po-

litičkog ogledala. To je ono čime se razlikuju od svake političke klase čiji članovi veruju, ili ispovedaju da veruju, u svoju izvrsnost. Njihov cinizam će uvek biti daleko od toga da dosegne objektivni cinizam masa u pogledu njihove vlastite suštine (one je i nemaju).

To osigurava masi podužu prednost, jer drugi *veruju* da je ona otuđena i ona ih pušta da veruju. I samo ženstvo sudeluje u toj „sladostrasnoj” ironiji. Ostaviti muškarce u uverenju da su oni muškarci, dok one, u potaji, ne veruju da su one žene (kao što ni deca ne veruju da su deca). Onaj koji ostavlja u uverenju uvek je nadmoćniji od onoga koji veruje ili koji tera da se veruje. Zamka političkog i seksualnog oslobodjenja žene bila je upravo u tome što je ženama ulivana vera da su žene: onda je ideologija ženstvenosti ta koja uzima prevlast, a pravo, status i ideja, sve to pobeđuje sa verovanjem u njihovu vlastitu suštinu. Odsada „slobodne”, one hoće da budu žene i viša ironija zajednice je izgubljena. Takvo jedno zastranjivanje nikog ne štedi – pa ni muškarce, koji sebe smatraju slobodnim ljudima, a padaju u dobrovoljno sužanjstvo.

„(...) Čovek kojeg ja predlažem stvoren je spolja, i on je po svojoj suštini čak neautentičan, pošto više nije onaj koji jeste, i određen je oblikom koji se rada među ljudima. On je dođušče večni glumac, ali glumac od prirode, jer mu je pretvaranje prirodno i čak mu je jedno od karakternih crta stanja čoveka. (...) Biti čovek znači biti glumac, biti čovek znači simulirati čoveka, ponašati se kao čovek, a pri tom u dubini ne biti to, znači recitovati čovečnost. (...) Nije reč o savetu čoveku da strgne svoju masku (kad iza te maske nema nikakvog lica); od njega se može tražiti da postane svestan pretvaranja u svom stanju i da to prizna.

Da sam osuđen na pretvaranje...

Da mi nikada nije dano da budem onaj koji jesam...”

Gombrovič

Ima mnogo izveštačenosti u simuliranju čoveka, u pravljenju onim što on nije. Sva naša kultura istine i iskrenosti odbacuje cifranje, taj tanani način da se sudbina podese prema spoljnim znacima, „neautentičnim” znacima. Izveštačenost je ono čudno stanje duše u kome svest upravo progledava, kao što to kazuje Gombrovič, pritivnost svog stanja, i koje se sastoji u stvaranju jednog veštačkog dvojnika, u pravljenju jednog veštačkog automata svoje vlastite suštine, što znači u ospoljavanju sebe kao drugog, milošću znakova. Nisu li svi naši automati, sve naše veštačke mašine, naše tehnike, u biti, jedno veliko izmotavanje?

Kad Endi Vorhol kaže: „Hoću da budem mašina”, on izriče obrazac maksimalnog snobizma. Dodajući svoju jedinstvenu mašinu sistemu mašina i mašinizovanih predmeta, sa jedva nešto malo više simuliranja i patvorenosti, on osujećuje mahinaciju. Tamo gde obična mašina proizvodi predmet, Vorhol proizvodi tajnu svrhovitost predmeta koja leži u tome da bude reprodukovana. On ga reprodukuje u njegovoj nad-svrhovitosti, u tajnom ne-smislu koji se širi iz samog procesa objektiviranja. Tamo gde drugi traže dopunu za dušu, on traži dopunu za mašinu. Tamo gde drugi traže dopunu smisla, on traži dopunu pretvaranja. Sve manje ono što jeste, sve više izveštačen, tako dotiče prizivanje mašine kroz reprodukovanje banalne tačnosti sveta. Sve manje subjekt želje, sve bliži i bliži ništavilu objekta.

OBJEKT KAO ČUDESNI PRIMAMLJIVAČ

Na kraju, sve figure drugojačenja se sažimaju u jednoj jednoj: u figuri Objekta. Jedino ostaje neminovnost Objekta, iredentizam Objekta.

Čak i na horizontu nauke, Objekt izgleda sve nedokučiviji, nerazdvojan od samog sebe, pa prema tome i nedostupan analizi, večno blagoglagoljiv, povratan, ironičan, razočaravajući i razigran u manipulacijama. Subjekt očajnički pokušava da ga uhodi, po cenu žrtvovanja postulata nauke, ali Objekt je ček s onu stranu žrtve naučnog uma. On je nerešiva zagonetka, jer on nije ono što jeste i ne poznaje samog sebe. On liči na Čestertonovog (Chester-ton) divljaka: ako ga mi ne razumemo, to je zato što ni on ne razume samoga sebe. Tako on predstavlja prepreku svakom razumevanju. Biti stranac sam sebi, u tome je njegova snaga i njegova nadmoćnost, tačno obrnuto od naše. Prvi čin civilizovanja biće da mu se pruži ogledalo, ali on se u njemu ogleda samo naizgled, dok je u stvari on ogledalo u kome će se subjekt uhvatiti u svom vlastitom prividu.

Gde je onda drugo nauke? Njen objekt? Ona je izgubila svog sagovornika. Kao i „divljaci” on nije izgleda odgovorio stvarno dijalogom. Izgleda da to nije dobar objekt, da ne poštuje „razliku”, da potajno izmiče pokušajima naučničke evangelizacije (racionalne objektivacije) i da se sveti što je bio „shvaćen”, rušćći sa svoje strane kradom temelje naučnog zdanja. Đavolska jurnjava uhodenja Objekta i subjekta nauke je afera koja će se nastaviti.

Ostaje još samo Objekt kao čudesni primamljivač. Subjekt nije čudesni primamljivač. Suviše dobro je poznat,

poznaje se i sam suviše dobro. Objekt je taj koji je zama-man, jer je on horizont moga iščezavanja. On je ono što teorija može biti za stvarno: ne odraz, nego izazov i čude-sni primamljivač. Takvo je potencijalno istraživanje dru-gojačenja.

Postoje dva načina da se ode dalje od otudenja: ili ra-zotudenje ili povraćaj vlasništva nad sobom – dosadan, i bez velike nade danas. Ili drugi pol, pol apsolutnog Dru-gog, apsolutno Egzotičnog. Alternativa je biti drugde na stepen, virtuelno određenoj potpunom ekscentričnošću. Vi-še se ne treba zadovoljavati otudenjem, treba otići od onog što je više drugi i od Drugog, do radikalnog drugojačenja.

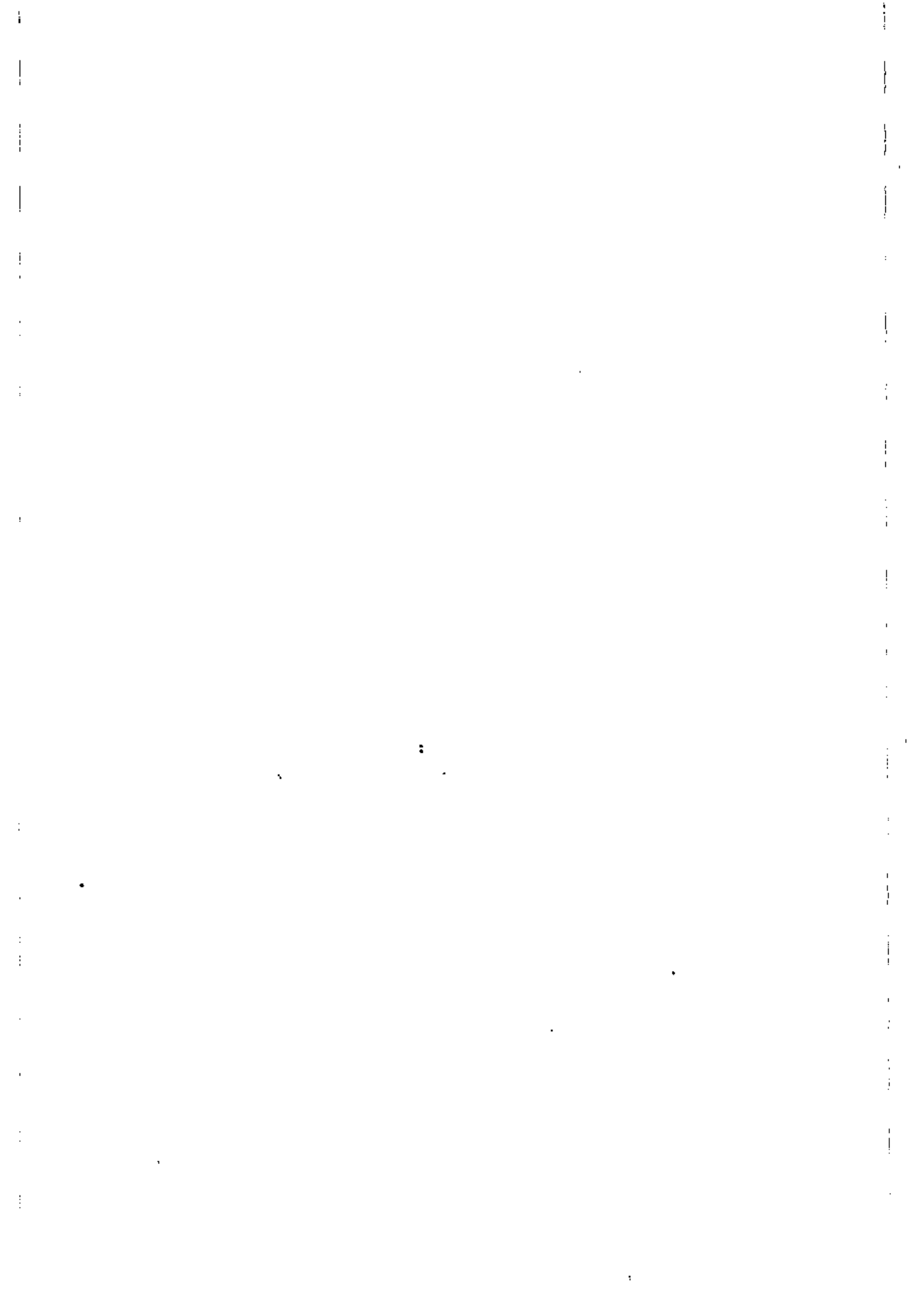
Dvojni oblik drugojačenja pretpostavlja preobražaj bez priziva i bespogovornu vladavinu privida i preobražajâ. Ja nisam otuden. Ja sam neopozivo drugi. Ne više podvrgnut zakonu želje, nego potpunom lukavstvu pravila. Izgubio sam svaki trag sopstvene želje. Slušam još samo nešto ne-ljudsko, neupisano u moju unutarnjost, ali isključivo kroz objektivne i proizvoljne mene znakova sveta. To je nadmo-ćna ravnodušnost sveta s obzirom na nas, ista kao ono što se ozračuje kao fatalno u nesrećama, to je ono suvereno drugojačenje Drugog u odnosu na nas isto kao ono što je nazvano fatalnim u zavodenju. Ono drugojačenje koje upa-da u naš život u vidu nekog gesta, lica, oblika, reči, proro-čanskog sna, došetke, predmeta, žene ili pustinje čija nas očiglednost zgromi.

Kada se pojavi taj drugi, on odjednom raspolaže svim onim što će nam ikada biti dato da saznamo. On je mesto naše tajne i svega onoga u nama što više ne pripada redu istine. On nije, znači, kao u ljubavi, mesto naše sličnosti, ni kao u otudenju, mesto naše razlike, niti idealni tip onoga što mi jesmo, ni skriveni ideal onoga što nam nedostaje, nego mesto koje nam izmiče, kojim mi izmičemo sami sebi. Taj drugi nije mesto želje, ili otudenja, nego vrtoglavice, pomračenja, pojavljivanja i nestajanja, svetlucanja bića, ako

se tako može reći (ali to ne treba reći). Jer upravo je pravilo zavodenja tajna i tajna pripada osnovnom pravilu.

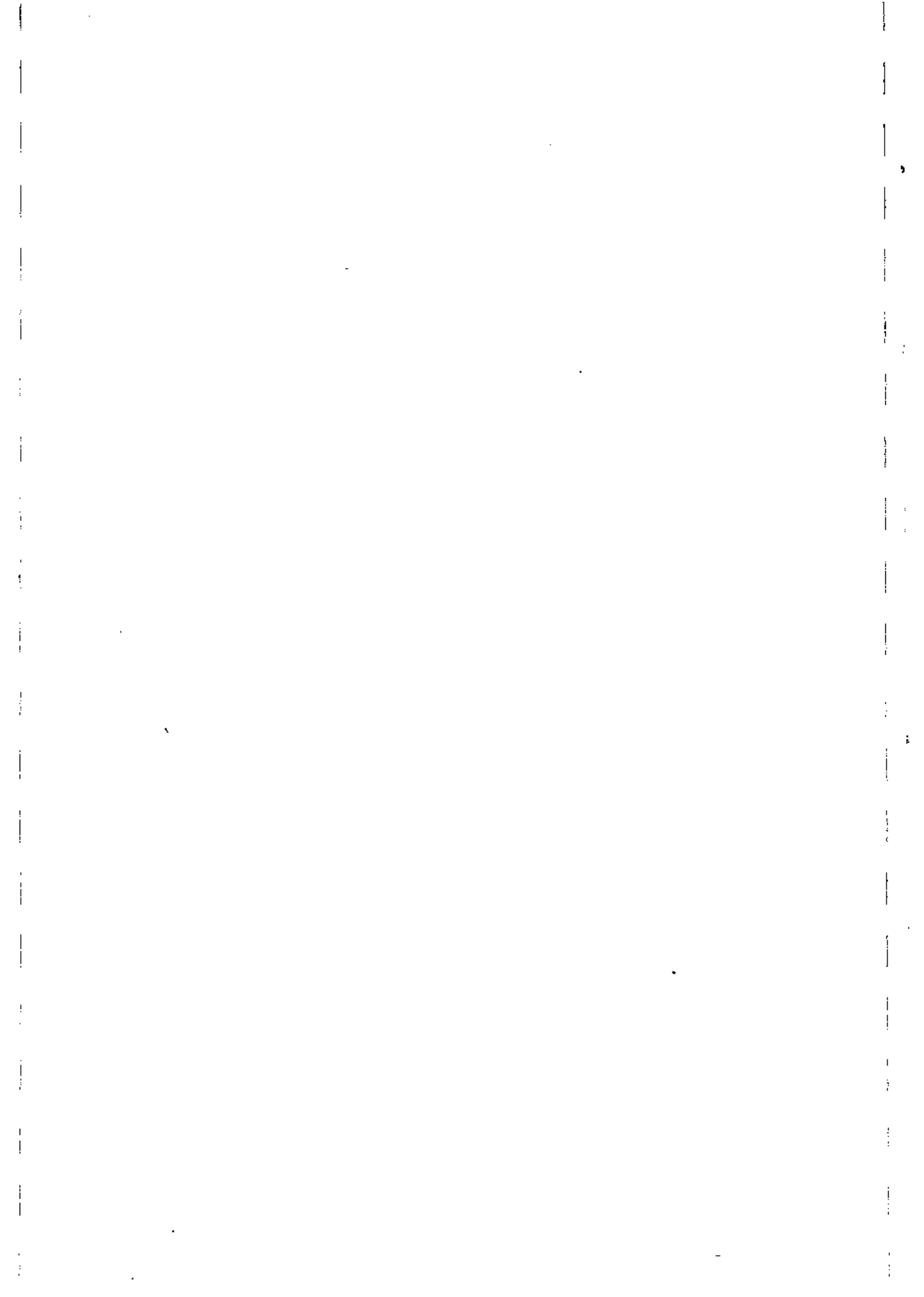
Zavodenje zna da drugi nije nikada nadohvat želje, da se subjekt vara ciljajući ono što voli, da svaki iskaz promašuje ciljajući na ono što kazuje. Tajna je uvek tajna pretvaranja. Nužno je uvek ciljati drugde, nikada ne tražiti drugog u zastrašujućoj obmani dijaloga, nego ga valja progoniti kao senka i opkoljavati. Ne biti nikada onaj koji jesi, ali nikada ni otuđen: raz-upisati se u figuru Drugog, u strani oblik koji je dolutao sa druge strane, u onu tajnu figuru koja upravlja tokom događaja kao i pojedinačnim životima.

Drugo je ono što mi omogućuje da se ne ponavljam unedogled.

SADRŽAJ

Posle pira	7
Transestetsko	17
Transseksualno	22
Transekonomska	27
Događaji super-provodnici	36
Operacijska belina	43
Kseroks i beskonačno	49
Predostrožnost i virulencija	57
Nagon i odbojnost	67
Ogledalo terorizma	71
Al' kud se dede dakle ono zlo	77
Nekrospektiva	84
Sudbina i energije	94
Teorema prokletog udela	100
RADIKALNO DRUGOJAČENJE	105
Pakao istog	107
Melodrama razlike	117
Nepomirljivost	130
Radikalna egzotičnost	136
Praćenje u Veneciji	146
Virusno gostoprimstvo	151
Menjanje voljâ	154
Objekt kao čudesni primamljivač	161

Žan Bodrijer
PROZIRNOST ZLA
prvo izdanje

Glavni urednik
Jovan Zivlak

Recenzenti
Jovica Aćin
Jovan Zivlak

Likovna oprema
S. T.

Izdavačko preduzeće
SVETOVI
Novi Sad
Arse Teodorovića 11

Štampa
"Dobra vest"
Veternik

1994.

Gornja
Selska
001

Knjiga je štampana uz pomoć Pokrajinskog sekretarijata za nauku, kulturu i obrazovanje

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

1

БОДРИЈАР, Жан

Prozirnost zla : ogled o krajnosnim
fenomenima / Žan Bodrijar ; s francuskog
preveo Miodrag Radović. – Novi Sad :
Svetovi,

[1994] (Veternik : Dobra vest). – 161 str. ;
30 cm. – (Biblioteka Svetovi)

Prevod dela: La transparence du mal / Jean
Baudrillard.

ISBN 86-7047-187-6

а) Филозофија, постмодерна

0

BIBLIOTEKA SVETOV